

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΚΙΝΑΛΗ
(Α.Μ.: 1012202003017)

Θέμα: «Η άνοδος και η πτώση των Φαναριωτών (1715-1830):
Αφετηρίες, πρωταγωνιστές και προσδοκίες»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή.....	4

Α΄ Κεφάλαιο

Οι Φαναριώτες μέχρι την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης.....	7
1.1. Φανάρι.....	7
1.2. Φαναριώτες	8
1.2.1. Οι Φαναριώτες ως υπάλληλοι της Πύλης	12
1.2.2. Ταξινόμηση Φαναριωτών.....	17
1.3. Φαναριώτες στην Μολδοβλαχία.....	19
1.3.1. Η Μολδοβλαχία μέχρι τον 18ο αιώνα	19
1.3.2. Η τελετή ανάρρησης.....	21
1.3.3. Φαναριώτες ηγεμόνες στην Μολδοβλαχία.....	23
1.4. Ο Κανονισμός του 1819.....	32
1.5. Φαναριώτες αξιωματούχοι και Ρωσία.....	36

Β΄ Κεφάλαιο

Η συμβολή των Φαναριωτών στην Ελληνική Επανάσταση	41
2.1. Οι αρνητές της Επανάστασης	41
2.1.1. Η στάση των Φαναριωτών.....	42
2.1.2. Κοραής εναντίον Φαναριωτών	43
2.2. Ο Ζαλώνης.....	47
2.2.1. Στερεότυπα	55
2.3. Η συμβολή των Φαναριωτών στην Επανάσταση.....	56
2.3.1. Η επανάσταση στην Μολδοβλαχία	57
2.3.2. Οι διώξεις των Φαναριωτών	61
2.3.3. Η δράση του Δημητρίου Υψηλάντη	65
2.4. Φαναριώτες πολιτικοί κατά την Επανάσταση.....	67
2.4.1. Φαναριώτες στις Εθνοσυνελεύσεις	72

Γ΄ Κεφάλαιο

Ο ρόλος των Φαναριωτών στην πολιτική ζωή επί Καποδίστρια	77
3.1. Η έλευση του Καποδίστρια	77
3.2. Φαναριώτες και Καποδίστριας.....	79

3.3. Ανασυγκρότηση	81
3.4. Ο Τύπος κατά των Φαναριωτών	82
Επίλογος.....	85
Πηγές και βιβλιογραφία	90
Παράρτημα.....	94
Περίληψη	100

Πρόλογος

Η εργασία αυτή αποτελεί μία απόπειρα για να παρουσιαστεί η δράση των Φαναριωτών ως αξιωματούχοι της Υψηλής Πύλης, αρχικά στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και, εν συνεχεία, η δράση τους ως πολιτικοί άνδρες κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Τέλος, θα αναφερθεί ο ρόλος τους στην καποδιστριακή περίοδο.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να εκφράσω τις ευχαριστίες μου. Αρχικά, ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή κ. Χρήστου όχι μόνο για την ανθρώπινη, γεμάτη κατανόηση, υποστηρικτική του διάθεση αλλά κυρίως για τη συμβολή του στην ολιστική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης. Στοιχείο και εφόδιο απαραίτητα σε όποιον θέλει να κρίνει όχι μόνο ιστορικά γεγονότα αλλά και πολιτικά- σάμπως, εξάλλου, τα ιστορικά γεγονότα δεν είναι απότοκα των πολιτικών επιλογών;- μακριά από φανατισμούς και ιδεοληψίες.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες πρέπει να αποδοθούν και στο οικογενειακό μου περιβάλλον, σύζυγο και παιδιά γιατί δυο χρόνια στερήσα από αυτούς πολλές οικογενειακές στιγμές και παράλληλα τους στερήθηκα. Ευελπιστώ, ωστόσο, ότι, αν μη τι άλλο, εκτίμησαν την προσπάθεια αυτοβελτίωσης που κατέβαλα και επιπλέον κατανόησαν ότι τίποτα δεν επιτυγχάνεται χωρίς κόπο και ακόμα περισσότερο ότι για να κατακτήσεις κάτι πρέπει να ματαιώσεις επιθυμίες.

Τέλος ευχαριστώ πολύ τον καλό φίλο και συνάδελφο κ. Δ. Κοντάκο για την στήριξή του σε όλη αυτήν την προσπάθεια.

Εισαγωγή

Οι Φαναριώτες αποτέλεσαν ένα από τα πιο δραστήρια και ζωντανά κύτταρα του νέου ελληνισμού, κατά την προεπαναστατική περίοδο, αλλά και αργότερα, κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα των ετών 1821-1828 και, τα πρώτα χρόνια του μικρού νεοελληνικού κράτους. Επέλεξα την εργασία αυτή με την πεποίθηση ότι θα με βοηθούσε η ιστορική εμπειρία και τα αποτελέσματα των διαφόρων εργασιών, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην πορεία των Φαναριωτών μέχρι την Επανάσταση του 1821. Αρχικά, θα γίνει αναφορά στην ιστορία της συνοικίας Φανάρι. Στη συνέχεια, θα αναφερθούν οι Φαναριώτες, ως ασκούντες διάφορα αστικά επαγγέλματα και ως υπάλληλοι της Υψηλής Πύλης. Η εργασία τους στην Υψηλή Πύλη οφειλόταν στην γνώση ξένων γλωσσών και στις αναμφισβήτητες διπλωματικές τους ικανότητες. Ωστόσο, θα γίνει λόγος για το ότι η ανώτερη θέση, την οποία μπορούσε να λάβει ένας Φαναριώτης, ήταν αυτή του βοεβόδα σε μία από τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, την Μολδαβία και την Βλαχία. Η αναφορά μας στην ηγεμονία γόνων φαναριώτικων οικογενειών θα ξεκινήσει με την παράθεση της κατάστασης, η οποία επικρατούσε στην Μολδαβία και την Βλαχία μέχρι τις αρχές του 1711. Επίσης, θα γίνει λόγος για την τελετή ανάρρησης και, τέλος, θα παρουσιαστούν η πολιτική των Φαναριωτών ηγεμόνων και η συμβολή ορισμένων σημαντικών ηγεμόνων σε διάφορους τομείς. Στη συνέχεια, θα γίνει λόγος για τον Κανουναμέ του 1819, ο οποίος προέβλεπε την ανάληψη αξιωμάτων της Υψηλής Πύλης μόνο σε τέσσερις οικογένειες Φαναριωτών. Μολονότι υπήρχαν και άλλες δύο οικογένειες Φαναριωτών για τα αξιώματα αυτά, αποκλείστηκαν. Το πρώτο κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με την αναφορά μας σε Φαναριώτες αξιωματούχους, οι οποίοι, κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, παρείχαν διπλωματικές υπηρεσίες στην Ρωσία.

Το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας έχει δύο θέματα. Το πρώτο είναι η στάση των Φαναριωτών απέναντι στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα του 1821. Το δεύτερο είναι η συμβολή των Φαναριωτών κατά τη διάρκεια της Επανάστασης των Ελλήνων απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πρώτα απ' όλα, γίνεται λόγος για το ότι οι Φαναριώτες ανήκαν, όπως και άλλοι επιφανείς Έλληνες, στους αρνητές της Επανάστασης. Ο λόγος άρνησής τους ήταν ο φόβος τους ότι θα υπάρξει απώλεια των

προνομίων τους, τα οποία είχαν εξασφαλίσει από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εξαιτίας της στάσης τους αυτής, πολλά έργα της εποχής τους θεωρούσαν ανθρώπους, οι οποίοι ενεργούσαν υπέρ των Οθωμανών. Επίσης, δριμείς κατηγοροί τους υπήρξαν η κορυφαία μορφή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αδαμάντιος Κοραής και ο κυκλαδίτης ιατροφιλόσοφος Μάρκος- Φίλιππος Ζαλώνης, ο οποίος είχε προσφέρει τις ιατρικές του υπηρεσίες σε Οθωμανούς αξιωματούχους και γνώριζε τους Φαναριώτες, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν ως υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι της Πύλης. Οι αρνητικές κρίσεις των Κοραή και Ζαλώνη είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν από τον Τύπο της καποδιστριακής και οθωνικής περιόδου αρνητικά στερεότυπα για τους Φαναριώτες.

Παρά την διατύπωση αρνητικών κρίσεων, κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει την τεράστια συμβολή των αδερφών Αλέξανδρου και Δημητρίου Υψηλάντη στην Επανάσταση του 1821. Εκτός από τους αδερφούς Υψηλάντη, συμμετείχαν και άλλοι Φαναριώτες, οι οποίοι εγκατέλειψαν τα αξιώματά τους στην Υψηλή Πύλη για να συνδράμουν τους επαναστατημένους. Από την πλευρά της, η Πύλη προέβη σε διώξεις και εκτελέσεις όσων Φαναριωτών συμμετείχαν ή θεωρούνταν ύποπτοι για συμμετοχή στην Επανάσταση των Ελλήνων. Ανάμεσα στα θύματα υπήρξαν ο Κωνσταντίνος Μουρούζης, αξιωματούχος της Πύλης και ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄. Ωστόσο, οι διώξεις και οι εκτελέσεις επιφανών Φαναριωτών προκάλεσαν σοβαρό πλήγμα στον κρατικό μηχανισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κλείνοντας, σημαντική υπήρξε η συμβολή Φαναριωτών πολιτικών στην συγκρότηση τοπικών πολιτειακών οργανώσεων στην Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα. Από αυτούς ξεχωρίζει ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο οποίος, παρά τα ελαττώματά του, επίδρασε όσο κανένας άλλος πολιτικός και διπλωμάτης στην τύχη του επαναστατημένου Έθνους.

Το τρίτο κεφάλαιο ξεκινά με την έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα, προκειμένου να αναλάβει την διακυβέρνηση του μικρού, νεοπαγούς κράτους. Παρά την αρνητική στάση του Καποδίστρια απέναντι στους Φαναριώτες, υπήρξαν κάποιοι Φαναριώτες, οι οποίοι έλαβαν σημαντικά αξιώματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούσαν ο Δημήτριος Υψηλάντης, που ανέλαβε την ηγεσία του στρατεύματος και υπήρξε ο πρώτος, ο οποίος επιχείρησε να συγκροτήσει τακτικό στρατό. Από την άλλη πλευρά, πολλοί Φαναριώτες υπήρξαν αντίπαλοι του κυβερνήτη. Επίσης, λόγω της εξομάλυνσης των διώξεων, πολλοί Φαναριώτες κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν και να αποκτήσουν ένα τμήμα της ισχύος τους, το οποίο διέθεταν κατά την προεπαναστατική περίοδο.

Ο φιλοκαποδιστριακός Τύπος της οθωνικής περιόδου κατηγορούσε τους Φαναριώτες ότι, στην πραγματικότητα, δεν ενδιαφέρονταν για την επιβολή συντάγματος, αλλά για την πτώση του Καποδίστρια. Τέλος, μερίδα του Τύπου καταφέρθηκε και εναντίον της ποίησης, της γλώσσας και των ιδεών, τις οποίες είχαν οι Φαναριώτες.

Ολοκληρώνοντας, ο σκοπός της εργασίας μου είναι να αναφερθεί η πολύπλευρη δράση και ο ρόλος των Φαναριωτών πριν την έναρξη της Επανάστασης του 1821, μία περίοδο κατά την οποία αύξησαν την ισχύ τους, αναλαμβάνοντας υψηλά αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση. Επίσης, σκοπός της εργασίας αποτελεί και η ανάδειξη της δράσης τους και, η ουσιαστική συμβολή τους στην Επανάσταση των ετών 1821-1829. Ολοκληρώνοντας, η εργασία αποσκοπεί και στην παρουσίαση της δράσης των Φαναριωτών κατά την περίοδο από την έλευση του Ιωάννη Καποδίστρια ως το τέλος του πρώτου κυβερνήτη.

Α' Κεφάλαιο

Οι Φαναριώτες μέχρι την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης

1.1. Φανάρι

Το Φανάρι είναι μία από τις γνωστότερες και πιο ιστορικές συνοικίες της Κωνσταντινούπολης. Η γεωγραφική θέση του είναι στα νότια παράλια του Κεράτιου κόλπου. Η ονομασία του οφείλεται σε έναν φάρο, ο οποίος υπήρχε στην αποβάθρα. Επίσης, το Φανάρι περικλειόταν από ένα τείχος, στην βορειοδυτική πλευρά του οποίου εκτεινόταν ένα τμήμα της συνοικίας, το οποίο ονομαζόταν Διπλοφάναρο. Μετά την Άλωση, το 1453, ο Μωάμεθ ο Πορθητής παραχώρησε την συνοικία αυτή στους Έλληνες και, το 1601 μεταφέρθηκε στην συνοικία αυτή το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ωστόσο, το κτίσμα του Πατριαρχείου πήρε την μορφή, με την οποία είναι γνωστό στην εποχή μας, κατά την πρώτη πατριαρχία του Ιωακείμ Γ', το 1879¹. Τέλος, στο Φανάρι έχει την έδρα της και η Αγία Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Ωστόσο, το ξύλινο κεντρικό μέγαρο καταστράφηκε από πυρκαγιά, το 1941. Αναστηλώθηκε με έρανο, μετά από μία δεκαπενταετία. Η οριστική μορφή δόθηκε τον Σεπτέμβριο του 1989, μετά από ενέργειες του Έλληνα βιομήχανου Παναγιώτη Αγγελόπουλου. Τα εγκαίνια έγιναν με μία ευρεία ελληνική και επίσημη συμμετοχή.

Στη συνοικία αυτή συγκεντρώθηκαν ο ανώτερος κλήρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, οι αρχιερείς και πολλές ελληνικές οικογένειες. Από τον 17^ο αιώνα, η έδρα εκείνη ξεκίνησε να περιβάλλεται από

Από τον 19^ο αιώνα, το Φανάρι άρχισε να παρακμάζει, λόγω της μεταφοράς του κοινωνικού έργου του Πατριαρχείου στις ακτές του Κερατίου, αλλά παρέμεινε το σημαντικότερο θρησκευτικό κέντρο. Επίσης, κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πολλοί Έλληνες κάτοικοι, με τις οικογένειές τους, μετακόμισαν στη συνοικία Πέραν. Κλείνοντας, μετά το 1923, το Φανάρι έχασε τον ελληνικό χαρακτήρα, τον οποίο διέθετε μέχρι τότε, λόγω της εγκατάστασης πολλών τουρκικών οικογενειών².

Στην εποχή μας, στο Φανάρι δεν υπάρχει μόνο το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Υπάρχει και ένας από τους γνωστότερους βυζαντινούς ναούς, η Παναγία των Μογγολίων, ένα κτίσμα του 1261. Ο ναός αυτός είναι γνωστός και με την ονομασία «Παναγία η Μουχλιώτισσα». Μία άλλη εκκλησία, η οποία βρίσκεται στο Φανάρι, είναι

¹ Β. Σταυρίδης, *Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1453-σήμερα)*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 200

² Βλ και λήμμα συντάξεως «Φανάρι» στην εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή, τ. 34 (1996), σ. 107.

ο βουλγαρικός ορθόδοξος ναός του Αγίου Στεφάνου, ο οποίος είναι γνωστός με την έκφραση «η σιδηρά εκκλησία».

Ακόμη, υπάρχει η μεγαλοπρεπής Μεγάλη του Γένους Σχολή, η οποία λειτουργεί αδιαλείπτως από τους χρόνους μετά την Άλωση του 1453 και το «Ιωακίμειο» παρθεναγωγείο, ένα κτίσμα το οποίο χρονολογείται από το 1882 και, οφείλει το όνομά του στον τότε πατριάρχη Κωνσταντινούπολης, Ιωακείμ Γ΄.

1.2. Φαναριώτες

Με το όνομα «Φαναριώτες» έμειναν στην ιστορία τα πρόσωπα εκείνα, τα οποία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας, από την έναρξη της Επανάστασης του 1821 μέχρι την εποχή, κατά την οποία ξεκίνησε η σύσταση του νεοελληνικού κράτους.

Στην Κωνσταντινούπολη, μετά την Άλωση, στις 29 Μαΐου 1453, παρέμειναν τέσσερις οίκοι, των οποίων τα μέλη κατάγονταν από παλιές αριστοκρατικές οικογένειες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αναλυτικά, πρόκειται για τις οικογένειες των Παλαιολόγων, των Καντακουζηνών, των Ασάνων και των Ράλληδων. Ο Μωάμεθ Β΄, όμως, είχε σκοπό να αυξήσει τον πληθυσμό της πόλης. Για το λόγο αυτό, μετέφερε διάφορους χριστιανούς άρχοντες από την Τραπεζούντα, την Κρήτη, την Πελοπόννησο, την Ήπειρο, την Αγχίαλο και την Καστοριά³. Επιπλέον, το 1566, η Χίος έπεσε στα χέρια των Οθωμανών. Μετά την πτώση του νησιού στα χέρια των Οθωμανών, πολλοί κάτοικοι της Χίου κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί, για να βρίσκονται κοντά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, εγκαταστάθηκαν στην συνοικία του Φαναρίου. Η γεωγραφική προέλευση των νέων κατοίκων της πρωτεύουσας οφείλεται στο ότι προέρχονταν από την πλευρά των «ανθενωτικών», όταν γίνονταν προσπάθειες για Ένωση των Εκκλησιών, στην σύνοδο Φερράρας- Φλωρεντίας⁴.

Κατά τον 17^ο αιώνα, οι οικογένειες αυτές ήταν οι Μαυροκορδάτοι, οι οποίοι ήταν Χιώτες στην καταγωγή, οι Σούτσοι, οι οποίοι είχαν έρθει από την Βουλγαρία⁵ και οι Καρατζάδες, με απώτερη καταγωγή από την Καραμανία. Σε αυτές, προστέθηκαν αργότερα, οι οικογένειες Υψηλάντη και Μουρούζη, οι οποίες είχαν καταγωγή από τον Πόντο, Ραγκαβή και Ρίζου. Ακόμη, υπήρχαν και οικογένειες με καταγωγή από την Ιταλία. Οι γνωστότερες φαναριώτικες οικογένειες με ιταλική καταγωγή υπήρξαν οι

³ Ι. Κορδάτος, *Μεγάλη ιστορία της Ελλάδος*, τ. 9 (1962), σ. 170.

⁴Θ. Βερέμης & Ι. Σ. Κολλιόπουλος, *Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια*, Αθήνα 2006, σ. 110.

⁵ Βλ και λήμμα σύνταξης «Σούτσοι» στην *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 28 (1959), σ. 89: «Όταν οι Σούτσοι ήλθαν από την Βουλγαρία, το αρχικό τους επώνυμο ήταν «Δράκος»».

Νέγρη και Ροσσέτου. Τέλος, στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, εγκαταστάθηκε στον κύκλο των Φαναριωτών και η οικογένεια Ντούζογλου ή Ντουζιάν, από την Αρμενία. Επιπλέον, αρμενικής καταγωγής υπήρξε και η οικογένεια Αριστάρχη⁶.

Το Φανάρι ήταν η συνοικία, στην οποία βρισκόταν η έδρα του Πατριαρχείου. Οι οικογένειες αυτές, οι οποίες κατοικούσαν στην περιοχή, εγκαταστάθηκαν εκεί, διότι επιθυμούσαν να επωφεληθούν από τα προνόμια, τα οποία είχε παραχωρήσει η Υψηλή Πύλη στον Πατριάρχη και, επιζητούσαν την προστασία του. Εκτός από έδρα του Πατριαρχείου, το Φανάρι συγγένευε με αποβάθρες του Κερατίου κόλπου, όπου κατέφθαναν με εμπόριο δια θαλάσσης οι προμήθειες. Επίσης, η απόσταση από το «Τοπκαπί», το παλάτι του σουλτάνου, αν και καλυπτόταν με σκάφος, ήταν ελάχιστη. Επιπλέον, κοντινή ήταν και η απόσταση από τον Κασίμπασα, όπου βρισκόταν ο αυτοκρατορικός ταρσανάς. Κατά συνέπεια, η ίδια η συνοικία υπήρξε η βάση, πάνω στην οποία οι Φαναριώτες όχι μόνο αναπτύχθηκαν επαγγελματικά, αλλά, από τον 17^ο αιώνα, ξεκίνησαν να λαμβάνουν υψηλά αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση.

Μία γνωστή επαγγελματική δραστηριότητα των Φαναριωτών αποτελούσε το εμπόριο. Οι Φαναριώτες ευνοήθηκαν και ανέπτυξαν το εμπόριο χάρη σε τρεις παράγοντες. Σαφέστερα, ο πρώτος παράγοντας ήταν η εκκαθάριση των θαλασσών από Γενουάτες και Βενετούς εμπόρους⁷. Ο δεύτερος υπήρξε η φυγή εμπόρων σημιτικής καταγωγής, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στην Βαλκανική. Συγκεκριμένα, οι Εβραίοι αυτοί έμποροι μεταφέρουν κατά τον 17^ο αιώνα τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες σε ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις. Η θέση των Εβραίων, η οποία έμεινε κενή, καταλήφθηκε από τους Έλληνες εμπόρους και χρηματιστές. Τέλος, οι συνθήκες, τις οποίες υπογράφει η ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία με τους Αυστριακούς ή τους Ρώσους κατά τα τέλη του 17^{ου} και τον 18^ο αιώνα έδωσαν την δυνατότητα στους Έλληνες εμπόρους να αναπτυχθούν υπό προνομιακές συνθήκες στο Αιγαίο. Οι συνθήκες αυτές αποσκοπούσαν στον προσεταιρισμό των ορθοδόξων. Επίσης, οι συνθήκες αυτές έδωσαν στους Έλληνες ναυτικούς την δυνατότητα να χρησιμοποιούν ρωσική σημαία, ώστε να εξασφαλίζουν δασμολογικές επιλογές στα λιμάνια του οθωμανικού κράτους. Ολοκληρώνοντας, το Κοράνι δεν επέτρεπε σε μωαμεθανούς την άσκηση επαγγελμάτων των «αστών», δηλαδή το εμπόριο και την διευθέτηση

⁶ Χ.Γ. Πατρινέλης, *Οι Φαναριώτες πριν το 1821*, στα Πρακτικά της Γ' Επιστημονικής Ημερίδας «Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης», σ. 18.

⁷ Θ. Βερέμης, *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων*, Αθήνα 2003, σ. 32.

οικονομικών συναλλαγών. Κατά συνέπεια, οι χριστιανοί διέθεταν πλήρη ελευθερία στο να ασκήσουν τα επαγγέλματα αυτά.

Πολλοί από τους Φαναριώτες εμπόρους απέκτησαν μυθικές περιουσίες. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Μιχαήλ Καντακουζηνός, ο οποίος είχε το μονοπώλιο στο εμπόριο των γουναρικών. Από το εμπόριο γουναρικών είχε ως ετήσιο εισόδημα 60.000 δουκάτα.

Ορισμένοι Φαναριώτες δεν υπήρξαν έμποροι, αλλά τραπεζίτες. Οι άνθρωποι αυτοί έγιναν τραπεζίτες με κεφάλαια, τα οποία τους εμπιστεύονταν επιφανείς Οθωμανοί αξιωματούχοι αλλά, πολλάκις, και ο ίδιος ο σουλτάνος. Ακόμη, κάποιοι από αυτούς εργάστηκαν ως «εμίνηδες». Με τον όρο αυτό εννοούμε τους ενοικιαστές των δημοσίων προσόδων. Πιο αναλυτικά, καταβάλλοντας ένα χρηματικό ποσό στην Πύλη, είχαν το δικαίωμα να εισπράττουν τους φόρους ενός λιμανιού ή ενός τελωνείου. Ένα άλλο δικαίωμα αποτελούσε η εκμετάλλευση ενός ορυχείου ή μίας αλυκής.

Επίσης, αποκτούσαν την δυνατότητα να επιδοθούν στο μονοπώλιο ενός εμπορικού προϊόντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η οικογένεια Μαυροκορδάτου, με καταγωγή από το νησί της Χίου, η οποία είχε συσσωρεύσει κεφάλαια, εξαιτίας του ότι διέθετε το μονοπώλιο σε κάποια εμπορικά προϊόντα. Ανάμεσα στα προϊόντα αυτά ήταν το αλάτι, το κρέας και τα σιτηρά. Όλοι αυτοί αποσκοπούσαν στο να λάβουν ξανά και, στο πολλαπλάσιο, το κεφάλαιο, το οποίο είχαν επενδύσει. Επρόκειτο για το χρηματικό ποσό, το οποίο είχαν καταβάλλει ως «ενοίκιο» στις οθωμανικές αρχές.

Η είσοδος μίας οικογένειας στον κύκλο των Φαναριωτών εξαρτιόταν από δύο προϋποθέσεις. Αρχικά, έπρεπε τα μέλη της να έχουν συμβάλει στην οικονομική άνοδο του οίκου τους και, εν συνεχεία, η σύναψη συγγενικών δεσμών εξ αγχιστείας με εκπροσώπους των παλαιότερων φαναριώτικων οίκων⁸. Επίσης, δύο βασικοί όροι ήταν η προσήλωση στις αρχές της Ορθόδοξης Εκκλησίας και η αποδοχή του ελληνικού τρόπου ζωής.

Η οικονομική ισχύς των Φαναριωτών είχε ως αποτέλεσμα και τον επιτυχή προσεταιρισμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ο λόγος, για τον οποίο οι Φαναριώτες επεδίωκαν τον προσεταιρισμό του Πατριαρχείου, ήταν ότι το Πατριαρχείο αποτελούσε, αναντίρρητα, το μέρος, που συμβόλιζε όχι μόνο την θρησκευτική εξουσία των

---

⁸ Χ.Γ. Πατρινέλης «Οι Φαναριώτες πριν το 1821» στα Πρακτικά της Γ΄ Επιστημονικής Ημερίδας «Φωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης», σ. 17.

υπόδουλων Ελλήνων αλλά, εν μέρει, και την πολιτική. Ο προσεταιρισμός του Πατριαρχείου από τους οίκους των Φαναριωτών είχε ως αποτέλεσμα να τοποθετηθούν γόννοι από τους οίκους αυτούς σε βασικές θέσεις της πατριαρχικής αυλής.

Στο τέλος του 17^{ου} αιώνα, οι Φαναριώτες είχαν την δυνατότητα να ελέγχουν την οργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Παρά την δυναμική, η οποία αποκτήθηκε από αυτούς, οι Φαναριώτες κληρικοί δεν επεδίωκαν να καταλάβουν θέσεις επισκόπων ή πατριαρχών. Με τον τρόπο αυτό, πραγματοποιήθηκε η δημιουργία ενός δεσμού αμοιβαίας εξάρτησης. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον δεσμό αυτό, οι Φαναριώτες χρειάζονταν το πνευματικό κύρος, το οποίο διέθετε η Εκκλησία. Ο λόγος ήταν ότι ήθελαν να προβληθούν σαν κοσμικοί άρχοντες των υπόδουλων. Από την πλευρά της, η Εκκλησία είχε ανάγκη την πολιτική ικανότητα και οικονομική συμπαράσταση των εκπροσώπων από τις φαναριώτικες οικογένειες, διότι ήταν υποχρεωτικό να ανταπεξέρχεται στις δυσχέρειες, τις οποίες αντιμετώπιζε⁹.

Η εξάρτηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την αριστοκρατική τάξη των Φαναριωτών και η διείσδυση των αστών αυτών στα εσωτερικά της Ορθόδοξης Εκκλησίας, είχε ως συνέπεια ένα είδος εξασθένησης στους δεσμούς της Εκκλησίας με ένα σημαντικό τμήμα από το ποίμνιό της.

Συνοπτικά, η Ορθόδοξη Εκκλησία είχε να αντιμετωπίσει χρέη, τα οποία προκαλούνταν από τους ανταγωνισμούς, οι οποίοι υπήρχαν στους κόλπους της ιεραρχίας. Για το λόγο αυτό, ήλθε σε μόνιμη εξάρτηση από την τάξη των Φαναριωτών, η οποία είχε αναδειχθεί ως η ισχυρότερη στην Κωνσταντινούπολη. Οι Φαναριώτες, μολονότι συμπαραστάθηκαν ηθικά και υλικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, μετέφεραν στο χώρο της Εκκλησίας τους ανταγωνισμούς, οι οποίοι υπήρχαν ανάμεσα στους οίκους τους και, στόχευαν στην εξυπηρέτηση συμφερόντων.

Κλείνοντας, η ιδεολογία των Φαναριωτών ποτέ δεν έγινε σαφής. Το σίγουρο είναι ότι οι Φαναριώτες δεν διέθεταν ούτε εθνικές προκαταλήψεις ούτε, πολύ περισσότερο, εθνικιστικές επιδιώξεις. Βέβαια, η ιδέα του έθνους εμφανίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ωστόσο, ένας άλλος λόγος αποτελεί το ότι οι Φαναριώτες, επειδή θεωρούσαν τους εαυτούς τους συνεχιστές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και είχαν υιοθετήσει την ιδέα ενός αχανούς κράτους, πάνω στο οποίο ζούσε ένα «μωσαϊκό» από λαούς. Φυσικά, πολλοί από τους φαναριώτικους οίκους δεν ήταν απώτερης ελληνικής καταγωγής.

---

⁹ Βλ και λήμμα συντάξεως «Φαναριώτες» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 34 (1996), σ. 109.

1.2.1. Οι Φαναριώτες ως υπάλληλοι της Πύλης

Ωστόσο, το βασικότερο επάγγελμα πολλών Φαναριωτών δεν ήταν το εμπόριο, αλλά η υπηρεσία τους σε ανώτερες διοικητικές θέσεις του οθωμανικού κράτους. Η δυνατότητα αυτή αποκτήθηκε μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κάρλοβιτς, τον Ιανουάριο του 1699, με την οποία τερματίστηκε ο πόλεμος μεταξύ της Αυστρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος είχε αρχίσει το 1683 και διήρκεσε ως το 1697¹⁰.

Η Συνθήκη του Κάρλοβιτς απέδειξε την αδυναμία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην αντιμετώπιση νέων προκλήσεων απέναντι σε έναν έγκαιρο μετασχηματισμό. Ως την εποχή εκείνη, το οθωμανικό σύστημα είχε θεμελιωθεί πάνω στην ορμή και το θρησκευτικό μένος ενός λαού¹¹. Το τέλος της προέλασης των Οθωμανών προς την δύση σημειώθηκε το 1683, όταν προσπάθησαν- χωρίς επιτυχία- να καταλάβουν την Βιέννη.

Ένα ακόμη αποτέλεσμα της συνθήκης υπήρξε η αναπροσαρμογή της οθωμανικής διοίκησης και την αναδιοργάνωση της διοίκησης στις μεθοριακές περιοχές και στους πληθυσμούς τους. Ακόμη, η Συνθήκη του Κάρλοβιτς συνέπεσε με την ανάδειξη της τσαρικής Ρωσίας ως μείζονος δύναμης, η οποία αποτελούσε απειλή για τις επεκτατικές βλέψεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επιπλέον, η συνθήκη αυτή συνοδεύθηκε από παραχώρηση εδαφών, τα οποία ανήκαν στους Οθωμανούς σε μία χριστιανική χώρα, η οποία αποτελούσε ανταγωνίστρια δύναμη.

Άλλες αλλαγές, τις οποίες επέφερε η υπογραφή της συνθήκης του Κάρλοβιτς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπήρξαν η συλλογή και διαχείριση των κρατικών εσόδων, η διοίκηση των επαρχιών, το εμπόριο και ο ανεφοδιασμός με τρόφιμα και, τέλος, ο τρόπος καταγραφής των κυβερνητικών πρακτικών.

Μία ακόμη σοβαρή αλλαγή υπήρξε η παγίωση μίας νέας πραγματικότητας. Η νέα αυτή πραγματικότητα ήταν δυσάρεστη για πολλούς Οθωμανούς, διότι την εξουσία υπεράσπισης της Αυτοκρατορίας δεν διέθεταν πια οι στρατιωτικοί, αλλά οι διαπραγματευτές. Οι διαπραγματευτές αυτοί ονομάστηκαν «Μεγάλοι Διερμηνείς» ή «Μεγάλοι Δραγουμάνοι». Αρχικά, στις αρμοδιότητές τους υπήρχαν η μετάφραση των διαβημάτων, τα οποία αποστέλλονταν από Με την πάροδο του χρόνου, τα κύρια καθήκοντά τους υπήρξαν η παρακολούθηση των συζητήσεων του σουλτάνου με

¹⁰ Χ. Φίλιου, *Βιογραφία μίας αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2016, σ. 13.

¹¹ Θ. Βερέμης, *ό. π.*, σ. 29.

Ευρωπαίους αξιωματούχους, η ανάληψη αποστολών σε ευρωπαϊκές αυλές και, εν τέλει, έπαιρναν μέρος κατά τις διαπραγματεύσεις των συνθηκών.

Ο πρώτος Έλληνας του Φαναρίου, ο οποίος ανέλαβε το αξίωμα του Μ. Διερμηνέα ήταν ο Παναγιώτης Νικούσιος. Η διπλωματική πορεία του Νικούσιου ξεκίνησε από τις συζητήσεις μεταξύ Ενετών και Οθωμανών κατά την παράδοση του Χάνδακα, το 1669¹². Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, ο Νικούσιος βρισκόταν στην πλευρά των Οθωμανών. Διάδοχος του Νικούσιου υπήρξε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο οποίος υπήρξε και πνευματικός πατριάρχης των Φαναριωτών. Ο Μαυροκορδάτος ανέπτυξε έντονη δράση, όταν διαπραγματεύθηκε με την Αυστρία τη συνθήκη του Κάρλοβιτς, το 1699 και, κατάφερε να εξασφαλίσει για την ελληνική κοινότητα την ανέγερση ενός ναού. Για τις υπηρεσίες του αυτές τιμήθηκε από τον σουλτάνο και, έμεινε στην ιστορία ως Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο «εξ απορρήτων». Μέχρι το 1821, όλοι οι Μεγάλοι Διερμηνείς ήταν αποκλειστικά Έλληνες και, ειδικότερα, κάτοικοι του Φαναρίου. Εξαιρεση αποτελεί το έτος 1770, επειδή, στο αξίωμα του Μ. Διερμηνέα είχε ανέβει ένας άνδρας βλάχικης καταγωγής, ο Μιχαήλ Ρακοβίτζα.

Η απόκτηση του αξιώματος του Μ. Διερμηνέα συνοδεύονταν από την παροχή ορισμένων προνομίων στους Φαναριώτες, τα οποία δεν τα είχαν οι υπόλοιποι υπόδουλοι Έλληνες. Πιο αναλυτικά, παράδειγμα προνομίου αποτελούσε το ότι μπορούσαν να διαθέτουν μακρά γενειάδα, κάτι το οποίο απαγορευόταν στους άλλους χριστιανούς¹³. Ακόμη, μπορούσαν να ιππεύουν δημοσίως και να δικάζονται μόνο από το ειδικό δικαστήριο του βεζίρη.

Το 1701, η Υψηλή Πύλη καθιέρωσε ένα νέο αξίωμα, αυτό του «Δραγουμάνου του Στόλου». Ο λόγος της δημιουργίας του αξιώματος αυτού ήταν ότι η επιβολή του οθωμανικού στόλου μειωνόταν, εξαιτίας συχνών πολεμικών συγκρούσεων ενώ, συγχρόνως, εμφανίστηκαν σημάδια από ανταρσίες των χριστιανών. Ο «Δραγουμάνος του Στόλου» ήταν Φαναριώτης και η βασική του αρμοδιότητα υπήρξε να συνοδεύει τον αρχηγό του οθωμανικού στόλου στα νησιά του Αιγαίου αλλά και στα παραθαλάσσια μέρη, τα οποία βρίσκονταν υπό την εξουσία της Πύλης. Μία άλλη αρμοδιότητα ήταν να στρατολογεί άνδρες για την επάνδρωση του οθωμανικού στόλου. Επιπλέον, λειτουργούσε και ως «ενδιάμεσος», προωθώντας τα αιτήματα των ομοδόξων

¹² Α. Βακαλόπουλος, *Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 123.

¹³ Θ. Παναγόπουλος, *Τα ψιλά γράμματα της ιστορίας*, Αθήνα 1994, σ. 75.

του νησιωτών στους ανωτέρους του. Παράλληλα, ανάμεσα στις αρμοδιότητες του «Δραγουμάνου του Στόλου» ανήκαν ναυτικές επιχειρήσεις, όπως η ναυπήγηση των πολεμικών σκαφών και των πολεμικών συγκρούσεων.

Από το 1701, χρονιά την οποία καθιερώθηκε και μετά, Έλληνες κάτοικοι του Φαναρίου διορίζονταν- αποκλειστικά- στο αξίωμα αυτό. Μετά την θητεία τους ως «Δραγουμάνοι του Στόλου», οι Φαναριώτες αξιωματούχοι μεταπηδούσαν συχνά στο αξίωμα του Μ. Διερμηνέα. Με άλλα λόγια, ο τίτλος του «Δραγουμάνου του Στόλου» υπήρξε ο «προθάλαμος» πριν από το αξίωμα του «Μεγάλου Διερμηνέα» της Πύλης. Επίσης, λόγω της κοινής θρησκείας με τους νησιώτες, οι Δραγουμάνοι του Στόλου ενδιαφέρθηκαν για την ανέγερση ναών στα νησιά του αρχιπελάγους. Τέλος, γνωστοί «Δραγουμάνοι του Στόλου» προέρχονταν από τις οικογένειες Μαυρογένη και Μουρούζη.

Οι υποψήφιοι για τις θέσεις του Μ. Διερμηνέα και του «Δραγουμάνου του Στόλου» έπρεπε να γνωρίζουν άριστα δύο ευρωπαϊκές γλώσσες, την ιταλική και την γαλλική. Εκτός από τις δύο αυτές γλώσσες, ήταν υποχρεωμένοι να γνωρίζουν άπταιστα την “elsine- iselase”, δηλαδή τις τρεις γλώσσες, οι οποίες συναποτελούσαν την οθωμανική γλώσσα. Οι γλώσσες αυτές ήταν η αραβική, η περσική και η τουρκική¹⁴. Εξαιτίας του ότι ήταν πολύγλωσσοι, υπήρξαν ιδιαίτερα χρήσιμοι για τους Οθωμανούς. Ωστόσο, εξαιτίας του ότι ήταν ομόδοξοι με την Ρωσία, εχθρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πολλές φορές θεωρούνταν από την Πύλη ως επικίνδυνοι.

Άλλα αξιώματα, τα οποία, αν και δεν ήταν τόσο γνωστά, δίνονταν σε Φαναριώτες, υπήρξαν αξιώματα, όπως για παράδειγμα του «Δραγουμάνου του αυτοκρατορικού στρατού» και του «Δραγουμάνου του Μοριά». Οι θέσεις αυτές έδιναν στους Φαναριώτες την δυνατότητα να διευρύνουν το δίκτυο της πατρωνίας τους αφενός στους οθωμανικούς στρατιωτικούς κύκλους και, αφετέρου, σε διάφορες περιοχές της επικράτειας, από τις οποίες η κάθε μία διέθετε και ένα σύνολο αντιμαχόμενων παρατάξεων.

Με τον τρόπο αυτό, δημιουργήθηκε ένα κολοσσιαίο φάσμα από επαφές, οι οποίες ήταν εφικτές ως προς τα δίκτυα των Φαναριωτών στα εδάφη, τα οποία σήμερα ονομάζονται Βαλκάνια, στα νησιά του Αιγαίου πελάγους και την Ανατολή. Πιο αναλυτικά, τα δίκτυα των Φαναριωτών είχαν αναπτυχθεί στα μεγάλα εμπορικά κέντρα, τις εκκλησίες και τις μονές στην Αίγυπτο, την Συρία και την Παλαιστίνη. Για

---

¹⁴ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 15.

παράδειγμα, αν κάποιος από τους Φαναριώτες χρειαζόταν πληροφορίες και αγαθά από ένα μοναστήρι, όπως αυτό της Αγίας Αικατερίνης στο Σινά, η επικοινωνία του θα εξασφαλιζόταν μέσω του πλήθους μονών, οι οποίες βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο των Φαναριωτών, τον οποίο διατηρούσε η μονή της Αγίας Αικατερίνης στις παρίστριες αυτές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η κινητοποίηση των δεσμών, οι οποίοι υπήρχαν στην συγγένεια και την πατρωνία εξασφάλιζε ένα ευρύτατο φάσμα, το οποίο απαρτιζόταν από σκοπούς και επιδιώξεις και, το αποτέλεσμα ήταν να υπάρξει όφελος. Το όφελος αυτό μπορεί να ήταν προσωπικό ή κρατικό. Βέβαια, όσο περνούσε ο καιρός, η διάκριση ανάμεσα στο προσωπικό και το κρατικό συμφέρον γινόταν όλο και πιο δύσκολη.

Ο ετήσιος μισθός των «Δραγουμάνων», αλλά και άλλων αξιωματούχων δεν προερχόταν από αυτοκρατορικούς πόρους, αλλά από τις εισφορές που προέρχονταν από τους ηγεμόνες στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, Φαναριώτες αξιωματούχοι άρχισαν να διορίζονται ως πρέσβεις σε πρεσβείες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι οποίες είχαν ως έδρα τις πρωτεύουσες της δυτικής Ευρώπης. Σαφέστερα, κατά την περίοδο εκείνη υπήρξαν οι πρώτοι Φαναριώτες πρέσβεις στο Λονδίνο, το Παρίσι και το Βερολίνο. Η τοποθέτηση αυτή έγινε στο πλαίσιο ορισμένων μεταρρυθμίσεων, με τίτλο «Νιζάμ-ι-Τζενίντ». Επίσης, η αποστολή Φαναριωτών σε πρεσβείες των ξένων κρατών είχε ιδιαίτερη βαρύτητα, διότι, κατά την ίδια περίοδο εκτυλίσσονταν οι ναπολεόντειοι πόλεμοι. Επιπροσθέτως, η ένταξη στο αναπτυσσόμενο διπλωματικό σώμα διευκολύνθηκε και από τους πάτρωνες των Φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη. Ανάμεσα στους πάτρωνες, οι οποίοι προώθησαν τους Φαναριώτες προς τα αξιώματα αυτά, περίοπτη θέση κατέχει ο Χαλέτ εφέντης, ο οποίος υπήρξε πρέσβης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο Παρίσι, κατά τα έτη 1802-1806.

Συν τοις άλλοις, οι πρέσβεις της Υψηλής Πύλης στις έδρες των Μ. Δυνάμεων, είτε ήταν χριστιανοί είτε μωαμεθανοί, εισέπρατταν αμοιβές μέσω ενός διακανονισμού, ο οποίος ενέπλεκε το αυτοκρατορικό νομισματοκοπείο και ιδιωτών. Στους ιδιώτες αυτούς ανήκαν και έμποροι.

Εκτός από τα πολιτικά αξιώματα, υπήρξαν Φαναριώτες, οι οποίοι έλαβαν και εκκλησιαστικά αξιώματα. Το γνωστότερο εκκλησιαστικό αξίωμα αποτελούσε αυτό

του Μεγάλου Λογοθέτη¹⁵. Οι αρμοδιότητες του αξιωματούχου αυτού ήταν συνυφασμένες με βασικές λειτουργίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, κάτι το οποίο ισχύει μέχρι την εποχή μας. Το αξίωμα αυτό δεν ήταν μόνο μία υψηλά αμειβόμενη θέση, αλλά και ένα εφαλτήριο στην προσπάθεια διεκδίκησης ανώτερων θέσεων από Φαναριώτες στην οθωμανική διοίκηση.

Οι Φαναριώτες επεδίωκαν με πάθος την ανάληψη αξιωμάτων για ορισμένους λόγους. Αρχικά, ο πρώτος λόγος υπήρξε η δίψα για άσκηση εξουσίας και απόκτηση χρήματος. Ο δεύτερος λόγος ήταν, χωρίς αμφιβολία, η αγάπη για την χλιδή και την πολυτέλεια. Επίσης, αιτία υπήρξε και το ότι υπήρχε και οικογενειακή παράδοση. Η οικογενειακή παράδοση επέβαλε στον νεαρό Φαναριώτη να προετοιμάζεται από την παιδική του ηλικία για την επικίνδυνη αλλά και επίζηλη αυτή σταδιοδρομία.

Αναλυτικά, οι γονείς του, κατά την παιδική ηλικία του μέλλοντος Φαναριώτη αξιωματούχου, προσλάμβαναν δασκάλους, οι οποίοι δεν του δίδασκαν μόνο την ελληνική, αλλά και ξένες γλώσσες¹⁶. Οι γλώσσες αυτές ήταν η γαλλική και η ιταλική. Επίσης, ο νεαρός Φαναριώτης ήταν υποχρεωμένος να γνωρίζει άπταιστα την τουρκική. Στα πλαίσια του σοφού, ήταν συχνό φαινόμενο να γνωρίζει και αραβικά. Όμως, το απαραίτητο ήταν να μυηθεί στην περίπλοκη εθιμοτυπία της Πύλης και, εν συνεχεία, στην νοοτροπία των Οθωμανών. Ολοκληρώνοντας, ένας νέος Φαναριώτης δεν καταδεχόταν να ασκήσει κάποιο άλλο επάγγελμα, εκτός από το να λάβει ένα υψηλό αξίωμα στην οθωμανική διοίκηση.

Ωστόσο, πολλοί Φαναριώτες ζήτησαν τα αξιώματα του Μ. Διερμηνέα ή του Δραγουμάνου του Στόλου, αλλά δεν τα έλαβαν. Οι Φαναριώτες αυτοί εργάζονταν ως ανώτατοι αξιωματούχοι στις παρίστριες ηγεμονίες, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την οθωμανική διοίκηση. Επίσης, από την αυγή του 18^{ου} αιώνα, πολλοί Φαναριώτες, οι οποίοι είχαν σπουδάσει Ιατρική στο εξωτερικό, κατάφεραν να γίνουν προσωπικοί γιατροί ενός βεζίρη ή πασά. Πολλοί από τους γιατρούς αυτούς έλαβαν και πολιτικά αξιώματα. Ο λόγος της ανάληψης πολιτικών αξιωμάτων από γιατρούς ήταν ότι, κατά την εποχή εκείνη, στην Ευρώπη, οι γιατροί ασχολούνταν με τα πολιτικά πράγματα, κάτι το οποίο, θεωρείτο αποκλειστική απασχόληση των “Legisti”. Οι ιατροί αυτοί, αρκετοί από τους οποίους υπήρξαν και λόγιοι, ονομάστηκαν “Artisti”. Είχαν ξεπεράσει τις καχυποψίες του Μεσαίωνα και του Πάπα σχετικά με τις τέχνες και την

¹⁵ Χ. Μηνάογλου, *Οι Φαναριώτες και η οθωμανική διπλωματία στα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα*, Αθήνα 2019, σ. 42.

¹⁶ Βλ και λήμμα σύνταξης «Φαναριώτες» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 34 (1996), σ. 110.

Ιατρική και, ήδη από την αναγεννησιακή περίοδο, πολλοί γιατροί ηγεμόνων της Ευρώπης είχαν καταστεί σύμβουλοί τους¹⁷. Τέλος, η εργασία των γιατρών αυτών κοντά σε έναν βεζίρη ή πασά, τους εξασφάλιζε μία σχέση εγγύτητας με τον αξιωματούχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από την πλευρά του, ο βεζίρης διαπίστωσε, προϊόντος του χρόνου, πόσο χρήσιμη ήταν η κατανόηση της ιταλικής γλώσσας στο πεδίο της διεθνούς διπλωματίας.

Πολλοί Φαναριώτες, οι οποίοι είχαν λάβει σπουδαία αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση, βρίσκονταν συχνά σε επισφαλή θέση. Το αποτέλεσμα ήταν ότι πολλές φορές κηρύσσονταν έκπτωτοι από το αξίωμά τους και, δημευόταν η περιουσία τους. Σε περίπτωση δήμευσης της περιουσίας τους, η συντήρηση του ιδίου αλλά και της οικογένειάς του γινόταν από το Πατριαρχείο, στην Κωνσταντινούπολη¹⁸. Βέβαια, η καθαίρεση από ένα αξίωμα δεν συνεπαγόταν δια βίου αποκλεισμό από τα δημόσια αξιώματα.

1.2.2. Ταξινόμηση Φαναριωτών

Μία πολύτιμη πηγή για τις διεργασίες στους φαναριώτικους οίκους και τους Φαναριώτες ως ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας αποτελεί, αναντίρρητα, ο Διονύσιος Φωτεινός. Ο Φωτεινός υπήρξε ένας μεσαίου επιπέδου κρατικός λειτουργός κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, το έργο, το οποίο μας παρέχει πολύτιμες πληροφορίες, ονομάζεται «Κατάλογος φιλοκάλων και φιλομούσων συνδρομητών»¹⁹.

Ο κατάλογος απαρτίζεται από περίπου 350 άτομα, τα οποία έχουν ταξινομηθεί σε περίπου 40 κατηγορίες. Η εικόνα, την οποία σχηματίζουμε από την παρακολούθηση του καταλόγου μας αποκαλύπτει ομοιότητες, αλλά και διαφορές μεταξύ των χριστιανών ορθοδόξων Οθωμανών υπηκόων. Επιπλέον, οι συνδρομητές, οι οποίοι είναι γραμμένοι στον κατάλογο, χωρίζονταν με βάση τη θέση τους στην οθωμανική κρατική ιεραρχία, τον τόπο και το επάγγελμά τους.

Ακόμη, οι κατηγορίες των συνδρομητών καταδεικνύουν μία εμφανέστατη δομή, η οποία ήταν συνυφασμένη με την εξουσία των Φαναριωτών και εκφραζόταν στην ιεραρχία των αξιωμάτων υπό τους ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας όσο και μία ιδιαίτερη γεωγραφική και κοινωνική δομή, η οποία συνέδεε την πρωτεύουσα

¹⁷ Camariano, C. *Alexandre Mavrocordato*, Firenze 2008, p. 26.

¹⁸ Β. Σταυρίδης, *ό. π.*, σ. 177.

¹⁹ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 17.

με συγκεκριμένους τόπους, όπως η Πελοπόννησος και η Βιέννη. Η Βιέννη αποτελεί μία πόλη, η οποία δεν ανήκει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά υπάρχει εκπροσώπηση έστω και με λίγα ονόματα.

Επιπλέον, στον κατάλογο παρατηρούμε ότι πολλοί έμποροι και κληρικοί εξελληνίστηκαν και, εν συνεχεία, εντάχθηκαν στον ορθόδοξο κλήρο, όπου η γνώση της ελληνικής ως γλώσσας της Εκκλησίας και των γραμμάτων ήταν απαραίτητη. Η σύνδεση του κόσμου των εξελληνισμένων με τον αντίστοιχο της οθωμανικής διακυβέρνησης μας επιτρέπει να δούμε και μία ακόμη διάσταση. Σαφέστερα, στο ένα μέρος της διάστασης υπάρχουν τα διάφορα είδη διασυνδέσεων, τα οποία συνάπτονταν ανάμεσα στους ακολούθους και τα δίκτυα των Φαναριωτών. Από την άλλη πλευρά, υπήρχαν τα στοιχεία της οθωμανικής διακυβέρνησης. Επιπροσθέτως, η εικόνα αυτή μας αποκαλύπτει ότι, από τον 18^ο αιώνα, είχε ανοίξει για Έλληνες και εξελληνισμένους ο δρόμος, ο οποίος οδηγούσε στις ακολουθίες Φαναριωτών ηγεμόνων και αξιωματούχων. Φυσικά, ο δρόμος αυτός είχε ως βασική προϋπόθεση τον εξελληνισμό, διότι η φαναριώτικη παιδεία και η Ορθόδοξη Εκκλησία καθιστούσαν επιτακτική την εκμάθησή της, διότι κατείχε την πρωτοκαθεδρία.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα εξελληνισμένων αποτελούν ορισμένοι από τους ηγεμόνες, οι οποίοι αναρριχήθηκαν στους θρόνους της Μολδαβίας και της Βλαχίας κατά τον 18^ο αιώνα.²⁰ Επίσης, εκτός από τους βοεβόδες παρατηρούνται και εξελληνισμένα ονόματα αξιωματούχων. Οι προαναφερθείσες περιπτώσεις αποδεικνύουν, αρχικά, ότι ο εξελληνισμός είχε επεκταθεί και πέρα από τα πεδία του κλήρου και της εμπορικής δραστηριότητας.

Ολοκληρώνοντας, όλα αυτά καταδεικνύουν το ότι δεν υπήρχαν μόνο διαστρωματώσεις, αλλά και διαδικασίες κοινωνικής ανέλιξης. Αμφότερες πραγματοποιούνταν μέσα στην σφαίρα της Ορθοδοξίας. Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, προκύπτει ότι οι Φαναριώτες αξιωματούχοι και οι ακολουθίες τους ανήκουν στο παράδειγμα του «μιλλέτ»²¹. Ο διαχωρισμός του «μιλλέτ» τοποθετεί τους χριστιανούς μακριά από τους μωαμεθανούς και την οθωμανική διακυβέρνηση. Έτσι, οι ηγεμόνες αγωνίζονταν για να αποκτήσουν κύρος και διασυνδέσεις με τον ευρύτερο κόσμο στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

²⁰ Βλ και λήμμα σύνταξης «Φαναριώτες» στην εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος-Λαρούς*, τ. 33 (1998), σ. 170.

²¹ Χ. Μηνάογλου, *ό. π.*, σ. 46:

«Με τον όρο “millet” ορίζουμε μία θρησκευτικά διαχωρισμένη κοινότητα»

1.3. Φαναριώτες στην Μολδοβλαχία

1.3.1. Η Μολδοβλαχία μέχρι τον 18ο αιώνα

Οι περιοχές της Μολδαβίας και της Βλαχίας βρίσκονταν στα σύνορα με τις αυτοκρατορίες της Αυστρίας και της Ρωσίας, καλύπτοντας το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Ρουμανίας. Επίσης, η επαρχία της Μολδοβλαχίας είχε καταστεί ιδιαίτερης σημασίας για τους Οθωμανούς, επειδή αποτελούσαν ένα σύνθητες αντικείμενο εδαφικής διαμάχης με την αυτοκρατορία των Αψβούργων και την τσαρική Ρωσία²².

Οι Βλάχοι και οι Μολδαβοί υπήρξαν δύο φύλα, των οποίων οι περιοχές είχαν καταληφθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ωστόσο, μέχρι την κατάληψη των εδαφών αυτών από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι Βλάχοι και οι Μολδαβοί είχαν αντισταθεί γενναία.

Ακόμη, οι περιοχές αυτές, αν και ήταν φόρου υποτελείς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία απολάμβαναν ιδιαίτερα προνόμια αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένα, ως την αυγή του 18^{ου} αιώνα, οι ηγεμονίες αυτές διοικούνταν από ντόπιους ηγεμόνες, οι οποίοι ονομάζονταν «οσποδάροι». Η θέση του «οσποδάρου», επειδή απαιτούσε την καταβολή ενός μεγάλου ποσού στην Υψηλή Πύλη, προοριζόταν για μέλη από τις οικογένειες των πιο πλούσιων γαιοκτημόνων. Επίσης, οι «βογιάρου», όπως ονομάζονταν αυτοί οι γηγενείς αξιωματούχοι, λόγω του ότι αποσκοπούσαν στην ταχύτερη δυνατή συγκέντρωση του ποσού, το οποίο απαιτείτο για την εξασφάλιση της θέσης του βοεβόδα από την Υψηλή Πύλη, προέβαιναν σε υπερβολικές καταπιέσεις στους Βλάχους και τους Μολδαβούς.

Οι γηγενείς αυτοί οσποδάροι πίστευαν ότι ήταν οι συνεχιστές της βυζαντινής παράδοσης. Για το λόγο αυτό, προσκαλούσαν στις αυλές τους ορισμένους Έλληνες κληρικούς και καλλιτέχνες, με στόχο να ιδρύσουν και να ανιστορήσουν ναούς και μονές.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα ηγεμόνων, οι οποίοι επέδειξαν αγάπη προς το ελληνικό στοιχείο, υπήρξαν δύο Ρουμάνοι ηγεμόνες του 17^{ου} αιώνα, ο Βασίλειος Luru της Μολδαβίας και ο Ματθαίος Basarab της Βλαχίας. Ο λόγος ήταν ότι Έλληνες ιερωμένοι θα αποτελούσαν ένα σοβαρό αντιστάθμισμα στην σλαβική εκκλησιαστική πολιτική, την οποία εφάρμοζαν οι Σέρβοι, οι Κροάτες και, κυρίως, οι Βούλγαροι. Οι

---

²² Βλ και λήμμα σύνταξης «Μολδοβλαχία» στο Νεότερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν *Ήλιος*, τ. 19 (1976), σ. 200.

μοναχοί αυτοί είχαν επιβάλλει την σλαβονική γλώσσα όχι μόνο στην θρησκευτική, αλλά και στην πνευματική ζωή των ηγεμονιών.

Η παρουσία των μοναχών από το Άγιο Όρος είχε σημαντική συμβολή στην γνώση της ελληνικής γλώσσας και παιδείας. Η παρουσία και διάδοση του ελληνικού πολιτισμού είχε ευνοηθεί και από τους Μολδαβούς και Βλάχους ηγεμόνες, επειδή οι Έλληνες μοναχοί βοηθούσαν και στην διάδοση της ρουμανικής²³. Κατά συνέπεια, το τέλος του 17^{ου} αιώνα στις παραδουνάβιες αυτές περιοχές σηματοδεύθηκε από την αντικατάσταση της “cultura slavo-na” από την “cultura graecea-na”.

Ο Luru ίδρυσε, το 1640, την μονή των Τριών Ιεραρχών, σχολείο και τυπογραφείο. Και τα τρία ιδρύθηκαν στο Ιάσιο, την πρωτεύουσα της Μολδαβίας. Ακόμη, στην Βλαχία ξεκίνησε να λειτουργεί το 1679, χάρη στον Ελληνορουμάνο ηγεμόνα, Serban Καντακουζηνό, η ελληνική «Ακαδημία» του Βουκουρεστίου στο μοναστήρι του Αγίου Σάββα. Εκεί ξεκίνησαν να διδάσκουν Έλληνες καθηγητές, γιατροί και ιερωμένοι²⁴. Το 1690, ο ηγεμόνας της Βλαχίας Branceovanu κατάφερε να αναδιοργανώσει το ελληνικό τυπογραφείο στο Βουκουρέστι. Το αποτέλεσμα ήταν να τυπωθούν πολλά βιβλία, γραμμένα στην ελληνική γλώσσα. Μεταξύ των βιβλίων, τα οποία ξεκίνησαν να τυπώνονται, υπήρξαν πολλά εκκλησιαστικά, όπως για παράδειγμα αυτά του Μελετίου Συρίγου και του πατριάρχη των Ιεροσολύμων Δοσίθεου. Κλείνοντας, ισχυρή υπήρξε η επίδραση των Ελλήνων αγιογράφων στην εκκλησιαστική ζωγραφική.

Ο τελευταίος Ρουμάνος ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας υπήρξε ο Δημήτριος Cantemir. Ο ηγεμόνας αυτός προσκάλεσε τον τσάρο της Ρωσίας, Πέτρο, ώστε ο τελευταίος να ελευθερώσει τις ηγεμονίες από την οθωμανική κυριαρχία. Όμως, το 1711, η εκστρατεία των Ρώσων στέφθηκε από παταγώδη αποτυχία, λόγω της ήττας τους στον ποταμό Προύθο. Η ήττα αυτή των Ρώσων έκρινε και το αποτέλεσμα του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1711 υπέρ των Οθωμανών²⁵. Ο Cantemir κατέφυγε στην Ρωσία και, η φυγή του σήμαινε το τέλος της κυριαρχίας των οσποδάρων στις παραδουνάβιες περιοχές. Από την πλευρά της, η Υψηλή Πύλη, για να αποφύγει παρεμφερείς συνωμοσίες, οι οποίες γίνονταν από ντόπιους ηγεμόνες, αποφάσισαν να αναθέσουν την διοίκηση των επαρχιών αυτών, αποκλειστικά, σε εκπροσώπους Φαναριώτικων οικογενειών.

²³ Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ελλάδος. Επίτομη- Συνθετική (1204-2000)*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 118

²⁴ Α. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 120.

²⁵ D. Quataert, *The Ottoman Empire 1700-1922*. Cambridge 2005, p. 41.

1.3.2. Η τελετή ανάρρησης

Οι τελετουργικές πράξεις, οι οποίες δήλωναν τους δεσμούς, την υποταγή και την κυριαρχία πραγματοποιούνταν στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και σε άλλες περιοχές της αχανούς αυτοκρατορίας. Αναλυτικότερα, γίνονταν σε διάφορες σημαντικές πόλεις της Μολδοβλαχίας, ανάμεσα στις οποίες ανήκουν το Βουκουρέστι, το Ιάσιο και η ευρύτερη περιοχή των πόλεων αυτών. Οι τελετές αυτές δήλωναν τους πολλούς τρόπους και, συγχρόνως, τα πρόσωπα, τα οποία οδηγούσαν στην συγχώνευση των φαναριώτικων δικτύων, εντός ενός πλαισίου μίας ευρύτατης οθωμανικής διακυβέρνησης.

Αναλυτικά, το πρώτο στάδιο από την τελετή ανάρρησης του νέου ηγεμόνα μίας παραδουνάβιας ηγεμονίας, πραγματοποιείται στην Κωνσταντινούπολη. Το τμήμα αυτό ξεκινούσε με την τελετουργία της πρόσκλησης. Συγκεκριμένα, ο επίλεκτος, μετά την κλήση του, θα μεταφερόταν από την οικία του, στο Φανάρι, στο παλάτι του σουλτάνου, το περίφημο «Τοπκαπί»²⁶. Ο νέος ηγεμόνας της παραδουνάβιας περιοχής ήταν υποχρεωμένος να έχει ήδη επιλέξει το συμβούλιό του, το οποίο απαρτιζόταν από 12 ή περισσότερα μέλη, τα οποία θα τον ακολουθούσαν στο νέο τόπο κατοικίας του. Κατά τη διάρκεια της επιστροφής του, ο νέος βοεβόδας έκανε στάση στο ναό του Αγίου Γεωργίου, το μέρος όπου γινόταν, από τον Πατριάρχη, η τελετή της ευλογίας. Με την τελετή αυτή, ο Πατριάρχης, από κοινού με τα μέλη της Ιεράς Συνόδου, ενέκριναν τον διορισμό.

Την επόμενη, στο «Τοπκαπί», πραγματοποιείται η τελετή της περιβολής, η οποία διαρκούσε αρκετές ώρες και περιλάμβανε γεύμα. Το γεύμα αυτό μοιραζόταν ανάμεσα στο νέο ηγεμόνα και εκπροσώπους από την τάξη των γενιτσάρων. Το γεύμα αυτό περιείχε συμβολισμό και, χάρη στο γεύμα αυτό, ο μέλλον Φαναριώτης ηγεμόνας της Βλαχίας ή της Μολδαβίας εντασσόταν και στην τάξη των γενιτσάρων²⁷. Από την πλευρά τους, οι γενίτσαροι έδιναν στον νεοεκλεγέντα ηγεμόνα το κατάστιχο πληρωμών των γενιτσάρων, το οποίο εκείνος ενέκρινε.

Το αποκορύφωμα της τελετής υπήρξε η συνάντηση του μέλλοντος Φαναριώτη ηγεμόνα μίας παραδουνάβιας χώρας με τον σουλτάνο. Οι ομοιότητες, οι οποίες υπάρχουν με τις ακροάσεις των ξένων πρέσβων αναδεικνύουν την διττή φύση του αξιώματος, το οποίο είχε ο Φαναριώτης ηγεμόνας. Αναλυτικά, ο ηγεμόνας αυτός ήταν

²⁶ D. Quataert, *ό. π.*, p. 55.

²⁷ X. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 34.

και αυτόνομος ηγεμόνας, αλλά και υπαγόταν στην εξουσία του σουλτάνου. Κατά την διάρκεια της τελετής, παραδινόταν ένα έγγραφο, το οποίο ήταν γνωστό με τον όρο “telhis”, το οποίο σήμαινε «ακρόαση προς τον σουλτάνο». Αφού το έγγραφο έφτανε στα χέρια του σουλτάνου, εκείνος το υπέγραφε, επιτρέποντας εν συνεχεία τον επίλεκτο να οδηγηθεί στην αίθουσα του θρόνου. Στην αίθουσα αυτή, ο σουλτάνος περιέβαλλε με καλύπτρα, η οποία συμβόλιζε την εξουσία του και, απήγγειλε το σύμφωνο. Το σύμφωνο ανέφερε ότι όφειλε να πληροφορεί τον σουλτάνο για τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη, αναλαμβάνοντας το αξίωμα του βοεβόδα και, το αντάλλαγμα, ήταν η πλήρης υποταγή του στο σουλτάνο.

Η ανταλλαγή αυτή συμβόλιζε, σε πρακτικό επίπεδο, το ότι ο νέος ηγεμόνας της παραδουνάβιας χώρας ήταν υποχρεωμένος να διατηρεί μία σύνθετη σχέση με τους εμπόρους, τους στρατιωτικούς και τους λοιπούς αξιωματούχους, οι οποίοι εμπλέκονταν στην οθωμανική διοίκηση.

Επίσης, όταν ο μέλλον ηγεμόνας επέστρεφε στην κατοικία του, η πρώτη του κίνηση ήταν να συγκεντρώσει το πριγκιπικό του συμβούλιο, κάνοντας ένα μακρύ ταξίδι ως το Ιάσιο ή το Βουκουρέστι. Όταν οι προετοιμασίες ολοκληρώνονταν, ξεκινούσε μία μεγαλοπρεπής πομπή από εκατοντάδες κατοίκους της πρωτεύουσας, ενώ άλλοι εξέφραζαν τον ενθουσιασμό τους με ζητωκραυγές. Το τμήμα της αναχώρησης αποτελούσε μία αναπαράσταση των στρατιωτικών εκστρατειών του παρελθόντος, όταν ο οθωμανικός στρατός πήγαινε να αντιμετωπίσει τους Ρώσους ή τους Αυστριακούς.

Επιπλέον, όταν η πομπή βρισκόταν σε μικρή απόσταση από την πόλη του Βουκουρεστίου, σταματούσε στην μονή Βακαρέστι, η οποία βρισκόταν στα περίχωρα και είχε ιδρυθεί στις αρχές του 18^{ου} αιώνα²⁸. Η στάση αυτή χρησίμευε, ώστε να προετοιμαστεί η είσοδος του ηγεμόνα στην πόλη και να φτάσει στον καθεδρικό ναό, ο οποίος υπήρχε στην αυλή του.

Επιπροσθέτως, κατά την άφιξή του στην πόλη, ο ηγεμόνας χαιρετούσε διάφορους εκπροσώπους, οι οποίοι προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις και, στη συνέχεια, το υπουργικό του συμβούλιο. Η σύζυγός του, η οποία είχε τον τίτλο «δόμνα» παρείχε δεξίωση στις κυρίες της περιοχής. Τέλος, ο νέος Φαναριώτης ηγεμόνας κάλυπτε τους αξιωματούχους του με καφτάνια, σε αναπαράσταση της δικής του περιβολής από τον σουλτάνο, στην Κωνσταντινούπολη.

---

²⁸ Α. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 119

Η τελετή, η οποία άρχιζε στα αυτοκρατορικά διαμερίσματα της πρωτεύουσας ολοκληρωνόταν στην Μολδοβλαχία. Όμως, ενώ η Εκκλησία, στην Κωνσταντινούπολη, είχε μία ελάχιστη συμβολή, στις παραδουνάβιες επαρχίες ο ρόλος της μονής και του καθεδρικού ναού υπήρξε αρκετά νευραλγικός. Στην μονή και τον καθεδρικό ναό ακούγονταν κωδωνοκρουσίες, οι οποίες είχαν ανάλογο ρόλο με τα οθωμανικά στρατιωτικά εμβλήματα, τα οποία ακούγονταν στην Κωνσταντινούπολη. Ακόμη, ο αρχιεπίσκοπος της περιοχής εξασφάλιζε την συνέχεια, η οποία υπήρχε στην ηγεμονία μεταξύ του παλιού και του νέου βοεβόδα, ως επικεφαλής της αντιπροσωπείας, η οποία προϋπαντούσε τον νέο βοεβόδα²⁹.

Από την πλευρά του, ο νέος βοεβόδας χαιρετούσε τους παρευρισκόμενους, οι οποίοι προέρχονταν από τα εντόπια κοινωνικά στρώματα και, εν συνεχεία, πραγματοποιείτο μία δεξίωση στο παλάτι, όπου θα κατοικούσε. Τέλος, ο νέος ηγεμόνας μίας παραδουνάβιας χώρας έντυνε τους αξιωματούχους του με καφτάνια, κατ' αναπαράσταση της δικής του περιβολής, από τον σουλτάνο, με καφτάνι και καλύπτρα. Συνοπτικά, η τελετή, η οποία άρχιζε στα αυτοκρατορικά δωμάτια του «Τοπκαπί» στην Κωνσταντινούπολη, ολοκληρωνόταν στην προσωπική αυλή του ηγεμόνα, η οποία βρισκόταν ή στην Μολδαβία ή την Βλαχία.

Τέλος, η ανάληψη του αξιώματος αυτού αποτελεί το αποκορύφωμα της ισχύος των Φαναριώτικων οίκων μέσα στο παλάτι του σουλτάνου, στην πρωτεύουσα. Όμως, παραχωρούσε στον εαυτό του μία περισσότερο πληθωρική παρουσία στις πρωτεύουσες των επαρχιών αυτών, τις οποίες η γεωγραφική απόσταση μετέτρεπε σε μίας διαφορετικής μορφής «ενδότερα».

1.3.3. Φαναριώτες ηγεμόνες στην Μολδοβλαχία

Τα αξιώματα του «Μεγάλου Διερμηνέα» και του «Δραγουμάνου του Στόλου» υπήρξαν τα εφελήτρια, πάνω στα οποία πολλοί Φαναριώτες έγιναν, από τον 18^ο αιώνα έως την κήρυξη της Επανάστασης του 1821, ηγεμόνες των δύο παραδουνάβιων ηγεμονιών, Μολδαβίας και Βλαχίας.

Το αξίωμα αυτό αποτελούσε, αναντίρρητα, το αποκορύφωμα της δόξας των φαναριώτικων οίκων στο οθωμανικό βασίλειο. Με άλλα λόγια, οι ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας απολάμβαναν ένα βασιλικό κύρος. Μάλιστα, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα κηρύχθηκαν ισότιμοι με τους βασιλιάδες της δυτικής Ευρώπης. Τέλος,

---

²⁹ X. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 35.

η τελετή, η οποία επιφυλασσόταν προς το πρόσωπο ενός Φαναριώτη ηγεμόνα στις περιοχές αυτές διέθετε ομοιότητες με αυτή, η οποία γινόταν προς τιμή των ξένων απεσταλμένων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Επίσης, οι περιοχές αυτές δεν ήταν άγνωστες στους Φαναριώτες. Πιο αναλυτικά, από τον 17^ο αιώνα, ο επαγγελματικός στίβος, στον οποίο οι Φαναριώτες και άλλοι Έλληνες ανέπτυσαν τις εμπορικές τους δραστηριότητες, δεν ήταν η πρωτεύουσα του κράτους, αλλά οι παραδουνάβιες αυτές ηγεμονίες. Στις ηγεμονίες αυτές, πολλοί Έλληνες επιδίδονταν στο εμπόριο ή υπήρξαν ενοικιαστές κρατικών εσόδων και δημόσιων επιχειρήσεων. Ωστόσο, από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, Έλληνες άρχισαν να καταλαμβάνουν δημόσια αξιώματα, ευρισκόμενοι στην υπηρεσία των γηγενών και, αργότερα, των Φαναριωτών ηγεμόνων.

Μετά τον αποκλεισμό Μολδαβών ή Βλάχων από την θέση του ηγεμόνα στις παραδουνάβιες περιοχές του οθωμανικού κράτους, οι Φαναριώτες ήταν έτοιμοι να αναλάβουν τις θέσεις του βοεβόδα στις παραδουνάβιες χώρες της Μολδαβίας και την Βλαχίας. Οι θέσεις αυτές προσπόρισαν στους Φαναριώτες μία απροσδόκητη δυναμική, πλούτο και διεθνή αναγνώριση σε σχέση με τους υπόλοιπους ραγιάδες. Ολοκληρώνοντας, οι νέοι ηγεμόνες των παραδουνάβιων περιοχών της Ρουμανίας έλαβαν τον τίτλο του «πρίγκιπα»³⁰.

Τα δύο βασικότερα αξιώματα ήταν, χωρίς αμφιβολία, αυτά του «οσποδάρου» και του «βογιάρου». Η θέση του «οσποδάρου» προοριζόταν για τους πλούσιους από τους αριστοκράτες και γαιοκτήμονες των περιοχών, διότι η εξασφάλιση της θέσης απαιτούσε υψηλά οικονομικά ανταλλάγματα προς την Πύλη.

Η έναρξη των ηγεμονιών στις παραδουνάβιες χώρες πραγματοποιήθηκε το 1711. Την χρονιά εκείνη, έφτασε ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, πρώτος-χρονολογικά-Φαναριώτης για να αναλάβει την ηγεμονία της Μολδαβίας³¹. Το 1716, ο Μαυροκορδάτος έγινε πάλι ηγεμόνας, αλλά, αυτή τη φορά στην Βλαχία. Συνεπώς, μετά την έλευση των Φαναριωτών ως αποκλειστικοί ηγεμόνες στην Μολδοβλαχία, η περίοδος της ακμής τους είχε αρχίσει. Μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, τα μέλη της οικογένειας Μαυροκορδάτου εναλλάσσονταν στον θρόνο των ηγεμονιών με μέλη από τις οικογένειες Γκίκα και Ρακοβίτσα. Αργότερα, ο κύκλος αυτός διευρύνθηκε, διότι προστέθηκαν μέλη από τις οικογένειες Καρατζά, η οποία ήταν καραμανλίδικης

³⁰ Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 172.

³¹ Κ. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 119.

καταγωγής, Σούτσου, Υψηλάντη, Ροσέτου, Χαντζερή και Αριστάρχη, η οποία προερχόταν ίσως από την Αρμενία³².

Αρχικά, ένα από τα καθήκοντα του βοεβόδα της Βλαχίας ή της Μολδαβίας, υπήρξε η συλλογή των φόρων για λογαριασμό της Πύλης. Οι Φαναριώτες, ωστόσο, δεν δικαιούνταν την παραχώρηση “ilitzam”, δηλαδή του συστήματος ισόβιας φορολογικής ικανότητας. Παρά τις απαγορεύσεις, πολλοί βοεβόδες των παραδουνάβιων χωρών κατάφεραν να αποκτήσουν την ιδιότητα του “muteveli”, δηλαδή του διοικητή των φόρων και γαίες. Με τον τρόπο αυτό, κατάφεραν να εξασφαλίσουν το προνόμιο της εκμετάλλευσης της αγροτικής εργασίας στην Μολδοβλαχία και, συγχρόνως, το μονοπώλιο των αλατορυχείων, τα οποία βρίσκονταν στις ηγεμονίες.

Όμως, εκτός από την συλλογή των φόρων και την αποστολή τους στην πρωτεύουσα, οι ηγεμόνες των παραδουνάβιων ηγεμονιών είχαν και άλλες οικονομικές υποχρεώσεις. Αναλυτικά, ένα από αυτά αποτελούσε η απονομή ετήσιων χρηματικών ποσών τοις μετρητοίς ως εορταστικά δώρα σε υψηλόβαθμους Οθωμανούς αξιωματούχους. Τα δώρα αυτά είχαν αθροιστική αξία 30.000 γρόσια και κατανέμονταν. Συγκεκριμένα, ο βοεβόδας έπρεπε να καταβάλλει ένα ποσό, το οποίο κυμαινόταν από 8.500 γρόσια στον Μ. Βεζίρη μέχρι 30 γρόσια στον υπεύθυνο για το καφτάνι και τον βοηθό του. Επιπροσθέτως, πληρωμές έπρεπε να γίνουν και σε περιπτώσεις διορισμού ή προαγωγής.

Η καταβολή δώρων καταδεικνύει το ότι οι Φαναριώτες ηγεμόνες των παραδουνάβιων περιοχών, αποσκοπώντας στο να διατηρήσουν μία υπερτοπική επιρροή, καλλιεργούσαν πλήθος διασυνδέσεων εντός ή μέσω της Κωνσταντινούπολης, σε σχέση με μουσουλμάνους αξιωματούχους, οι οποίοι ήταν γνωστοί ως «αγιάνηδες» και ασκούσαν τοπική επιρροή. Οι περισσότεροι Φαναριώτες είχαν θητεύσει ως διερμηνείς του σουλτάνου και άλλων αξιωματούχων. Για το λόγο αυτό ήταν ενταγμένοι στην πρακτική των σχέσεων ανάμεσα σε Υψηλή Πύλη και αντιπροσώπους των δυτικοευρωπαϊκών κρατών. Πιο αναλυτικά, «αγιάνηδες», όπως για παράδειγμα ο Αλή στην Ήπειρο διεξήγαν απευθείας την δική τους διπλωματία απέναντι στους απεσταλμένους των ευρωπαϊκών κρατών, οι Φαναριώτες διεξήγαν την διπλωματία του σουλτάνου για λογαριασμό του σουλτάνου.

---

³² Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 141.

Επίσης, στις αρμοδιότητες ενός ηγεμόνα σε κάποια από τις δύο παραδουνάβιες ηγεμονίες ανήκε η εκκλησιαστική διαχείριση των πολλών μοναστηριών και των εσόδων τους και η αστυνόμευση των παραμεθόριων περιοχών με την Ρωσία και την Αυστρία και, τέλος, τις εξωτερικές σχέσεις στην μεθόριο³³.

Το θέμα των σιτηρών αποτελούσε μία ακόμη πτυχή των Φαναριωτών διοικητών. Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τους Ρώσους, το 1783, η Μολδοβλαχία αποτέλεσε την κύρια πηγή σιτηρών για την Αυτοκρατορία, διότι από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, τα σιτηρά της Μολδοβλαχίας αποτελούσαν το ένα τρίτο της συνολικής σοδειάς.

Οι Φαναριώτες ηγεμόνες των παραδουνάβιων ηγεμονιών, από κοινού με τους γηγενείς αξιωματούχους συνέλεξαν την συνολική σοδειά, είτε από δικά τους εδάφη, είτε από γαίες, οι οποίες τους είχαν ανατεθεί. Οι Φαναριώτες διοικητές συναντούσαν τους εμπόρους, οι οποίοι έρχονταν για να μεταφέρουν τα σιτηρά στην πρωτεύουσα και, συνήθως, ήταν γενίτσαροι,³⁴ στα λιμάνια του Εύξεινου Πόντου. Ακόμη, για την μεταφορά των σιτηρών απαραίτητη προϋπόθεση αποτελούσε η εξασφάλιση κρατικής άδειας. Από την πλευρά τους, οι έμποροι, πριν σαλπάρουν, έρχονταν σε επαφή με Φαναριώτες τελωνειακούς. Όταν έφταναν στην Κωνσταντινούπολη, ο ελλιμενισμός των εμπορικών πλοίων γινόταν στον Γαλατά ή το Ουνκάπανι και, ξεφόρτωναν τα σιτηρά. Τα σιτηρά συγκεντρώνονταν είτε από τους χονδρεμπόρους είτε από τους υπαλλήλους των κρατικών αποθηκών, οι οποίοι λέγονταν «χαμάληδες». Ο τελικός προορισμός των σιτηρών για τους κατοίκους της πρωτεύουσας ήταν τα αρτοποιεία της πόλης, από τα οποία, τα περισσότερα ανήκαν σε γενίτσαρους.

Φυσικά, ορισμένα αξιώματα συνέχισαν να ασκούνται από γηγενείς βογιάρους. Αναλυτικότερα, αυτά ήταν του Μεγάλου Κριτή, του Επάρχου και των Γενικών Γραμματέων στις διάφορες επαρχίες, πόλεις και κωμοπόλεις. Τέλος, υπήρχε και ένα ακόμη αξίωμα, αυτό του μεγάλου θησαυροφύλακα. Ο μεγάλος θησαυροφύλακας έπρεπε να εκλέγεται ανάμεσα στους βογιάρους. Κλείνοντας, οι τοπικοί διοικητές αποτελούσαν ιδιαίζουσες περιπτώσεις. Πιο αναλυτικά, το αξίωμα αυτό εκτελούνταν από δύο ανθρώπους, από τους οποίους ο ένας ήταν επίτροπος στην υπηρεσία του Φαναριώτη ηγεμόνα και ενός ντόπιου βογιάρη.

---

³³ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 38.

³⁴ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 44.

Τα υψηλά αξιώματα των υπουργών, όμως, ανήκαν αποκλειστικά σε Χριστιανούς Ορθοδόξους, οι οποίοι ήταν Φαναριώτες ακόλουθοι του ηγεμόνα. Μόλις γινόταν η ανάληψη των καθηκόντων τους, έπαιρναν τον τίτλο του «βογιάρου»³⁵. Συγκεκριμένα, στα αξιώματα αυτά ανήκαν οι λειτουργοί των Εσωτερικών και Εξωτερικών, οι εκτελεστές της νομοθετικής εξουσίας, ο αρχηγός της Αστυνομίας, ο μεγάλος επιστάτης της ηγεμονικής αυλής, ο εμπορικός κριτής, οι ιπποκόμοι και πολλοί αξιωματικοί του στρατεύματος.

Παρά την παγίωση των χριστιανών στις υψηλές θέσεις, μουσουλμάνοι υπήκοοι της Μολδοβλαχίας κατάφεραν να διατηρήσουν ορισμένα από τα αξιώματά τους. Το πρώτο από αυτά υπήρξε αυτό του «Διβάν- Εφέντη». Ο αξιωματούχος αυτός ήταν επιφορτισμένος με το να τηρούνται οι νόμοι του οθωμανικού κράτους³⁶. Επίσης, υπήρχε και ένα δεύτερο αξίωμα, με όνομα τίτλου το «Πεσλί- Αγά». Η βασική αρμοδιότητα του αξιωματούχου αυτού υπήρξε η διατήρηση της τάξης ανάμεσα στους μουσουλμάνους επισκέπτες, διότι, σύμφωνα με το οθωμανικό δίκαιο, απαγορεύεται η μεσολάβηση εκ μέρους ενός χριστιανού προς έναν Τούρκο. Το τρίτο αξίωμα, το οποίο παρέμεινε σε οθωμανικά χέρια, ήταν αυτό του «Μεκτέρμπαση». Ο αξιωματούχος αυτός ήταν επιφορτισμένος με το θέμα της μουσικής και, έπρεπε να συνοδεύει πάντα τον Φαναριώτη ηγεμόνα, είτε στην Μολδαβία είτε στην Βλαχία. Ακόμη, ο αξιωματούχος αυτός είχε τον τίτλο ενός σατράπη, αν και δεν μπορούσε, λόγω του θρησκευμάτος του, να λάβει τον συγκεκριμένο τίτλο. Ολοκληρώνοντας, το τελευταίο αξίωμα, το οποίο βρισκόταν σε μουσουλμανικά χέρια, ήταν αυτό του «Βαϊρακτάρ». Με την ονομασία αυτή, εννοούσαν τον μουσουλμάνο, ο οποίος έφερε την σημαία.

Η παγίωση του Φαναριώτη ηγεμόνα μπορούσε να αποδειχθεί στο επίπεδο της κοινωνικής ζωής. Αναλυτικά, η φιλοδοξία των ντόπιων ηγεμόνων να συνδεθούν με την βυζαντινή παράδοση είχε ως αποτέλεσμα να αποδέχονται ως γαμπρούς τους ανήσυχους εκείνους απογόνους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, οι γάμοι ανάμεσα σε εκπροσώπους Φαναριωτών και βογιάρους ήταν λίγοι. Συγκεκριμένα, ο κανόνας ήταν ενδογαμίες ανάμεσα στις οικογένειες των Φαναριωτών.

Για να επιβεβαιωθεί η κυριαρχία ενός Φαναριώτη ηγεμόνα, οι άρρενες συγγενείς ενός βοεβόδα, είτε της Βλαχίας, είτε της Μολδαβίας, παρέμεναν στην Κωνσταντινούπολη, με στόχο να διασφαλιστεί η αφοσίωσή τους. Επίσης, η παραμονή

³⁵ X. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 45.

³⁶ J. Dalegre, *ό. π.*, σ. 77.

των συγγενών αυτών αποσκοπούσε και στο να αποτελέσουν διαύλους επικοινωνίας μεταξύ πρωτεύουσας και παραδουνάβιας ηγεμονίας. Ακόμη, υπήρχε ένα αξίωμα, το οποίο δινόταν σε άρρενα συγγενή του ηγεμόνα. Πρόκειται για το αξίωμα του «καπουκεχαγιά».

Επίσημα, το έργο του καπουκεχαγιά ήταν να αντιπροσωπεύει τους ηγεμόνες των παραδουνάβιων χωρών στην Υψηλή Πύλη³⁷, αλλά, στην πραγματικότητα η αρμοδιότητά τους ήταν η στήριξη της θέσης των ηγεμόνων αυτών με χρήση δωροδοκίας απέναντι σε Οθωμανούς αξιωματούχους, οι οποίοι κατείχαν θέσεις-κλειδιά. Πρώτιστος στόχος του εκάστοτε καπουκεχαγιά υπήρξε η χρήση θεμιτών, αλλά και αθέμιτων μέσων, ώστε να διαλυθούν οι μηχανορραφίες αντίπαλων οικογενειών για το υψηλό αυτό αξίωμα. Μέσα από τις ενέργειές τους, οι αξιωματούχοι αυτοί αποκτούσαν πείρα. Η πείρα, την οποία αποκτούσαν, αποδείχθηκε πολύτιμη για την περαιτέρω σταδιοδρομία τους στον μηχανισμό της κρατικής οθωμανικής μηχανής.

Ακόμη, οι γυναίκες θεωρούνταν σημαντικές στην άντληση πληροφοριών, όπως αποδεικνύεται από τα επίσημα έγγραφα. Μάλιστα, είχε επικρατήσει η άποψη Οθωμανών αξιωματούχων ότι οι Φαναριώτες ηγεμόνες και πρέσβεις έπρεπε να παίρνουν μαζί τους τις συζύγους, στους τόπους όπου είχαν οριστεί ως διοικητές. Συμπερασματικά, οι οικογενειακές σχέσεις αναγνωρίζονταν ακόμη και από εξωτερικούς μάρτυρες ως σημαντικό στοιχείο στο ζήτημα της διαχείρισης των πληροφοριών ανάμεσα στους Φαναριώτες αριστοκράτες και την Υψηλή Πύλη.

Τέλος, πολλοί εκπρόσωποι από φαναριώτικους οίκους έλαβαν αξιώματα, είτε ήταν στην Βλαχία είτε στην Μολδαβία. Ο δεύτερος αυτός κύκλος περιελάμβανε τις οικογένειες Βεντούρα, Δούκα, Καντακουζηνού, Ράλλη, Ρίζου Νέγρη, Σχινά, Χρυσόσκουλου, αλλά και άλλες οικογένειες.

Ο τρόπος διακυβέρνησης των Φαναριωτών ηγεμόνων στην Μολδαβία και την Βλαχία χαρακτηρίστηκε από φαύλη διοίκηση και οικονομική εκμετάλλευση των χαμηλότερων κοινωνικών και οικονομικών στρωμάτων. Τα φαινόμενα αυτά δεν εμφανίστηκαν για πρώτη φορά ούτε με την έλευση του πρώτου Φαναριώτη ηγεμόνα σε παραδουνάβια χώρα, το 1711, ούτε το 1821, με την αντικατάσταση των Φαναριωτών ηγεμόνων με γηγενείς ομολόγους τους. Βέβαια, αυτοί, οι οποίοι κατά τον 18^ο αιώνα ασκούσαν έντονη πίεση για αύξηση των φόρων και, αντέδρασαν όταν

---

³⁷ Χ.Γ. Πατρινέλης, «Οι Φαναριώτες πριν το 1821» στα Πρακτικά της Γ' Επιστημονικής Ημερίδας «Φωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης», σ. 16.

καταργήθηκε η δουλεία, υπήρξαν οι ντόπιοι βογιάροι. Ο λόγος είναι το ότι οι ντόπιοι αυτοί αξιωματούχοι έρχονταν σχεδόν καθημερινά σε επαφή με τους χωρικούς των παρίστριων χωρών. Όμως, η σημαντικότερη αιτία ήταν η ύπαρξη φαύλων θεσμών, οι οποίοι οδηγούσαν στην εξαχρείωση των εκπροσώπων της ηγεσίας στις ηγεμονίες αυτές.

Αν και οι Φαναριώτες ήταν υποχρεωμένοι να εφαρμόσουν μία φαύλη διοίκηση, η οποία τους εξαχρείωνε σαν προσωπικότητες, κατάφεραν να προβούν σε εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις και, συγχρόνως, ευνόησαν την ανάπτυξη της παιδείας του Διαφωτισμού, η οποία, κατά τον 18^ο αιώνα, επεκτάθηκε σε όλα τα Βαλκάνια³⁸. Με άλλα λόγια, οι Φαναριώτες αντικατέστησαν την αριστοκρατία της γης στην Ρουμανία, φέρνοντας στις παραδουνάβιες περιοχές της Μολδαβίας και της Βλαχίας, τις ιδέες του Διαφωτισμού.

Πιο αναλυτικά, στον τομέα της παιδείας, σταθμό αποτελεί η ηγεσία του Φαναριώτη, Νικόλαου Μαυροκορδάτου³⁹. Ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, το 1714, με την υποστήριξη του πατριάρχη Ιεροσολύμων, ιδρύει την «Αυθεντική» ή «Ελληνική Ακαδημία». Η «Ακαδημία» παρείχε στοιχεία της παιδείας του Διαφωτισμού, αλλά, τον τελικό λόγο στο πρόγραμμα των σπουδών τον είχαν κληρικοί, όπως ο επίσκοπος του Ρίμνικ. Επιπλέον, οι κληρικοί αυτοί διορίζονταν από τον εκάστοτε Φαναριώτη ηγεμόνα. Ακόμη, ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος αναδιοργάνωσε το παλιό σχολείο του Ιασίου και ίδρυσε μία βιβλιοθήκη. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκέντρωση επιφανών μορφών των γραμμάτων στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, όπως ο Ν. Τζερτζούλης, ο Νικηφόρος Θεοτόκης και ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ.

Δύο ακόμη σημαντικές προσωπικότητες της παιδείας στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, υπήρξαν ο Λάμπρος Φωτιάδης και ο Δημήτριος Καταρτζής. Αναλυτικότερα, ο Φωτιάδης δίδαξε στην «Ακαδημία του Βουκουρεστίου» και θεωρούνταν γνώστης της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας. Επίσης, ο Φωτιάδης πίστευε στην καλλιέργεια της λόγιας γλώσσας. Εξαιτίας της προτίμησής του στην λόγια γλώσσα, ήλθε σε σύγκρουση με τον Καταρτζή, ο οποίος θεωρείτο οπαδός της δημοτικής. Παρά την σύγκρουση Φωτιάδη- Καταρτζή, το μορφωτικό και πολιτικό περιβάλλον είναι αρκετά ώριμο, ώστε να γραφούν πολλά και σημαντικά έργα στην καθομιλουμένη⁴⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η «Νεωτερική

³⁸ Θ. Βερέμης, *ό. π.*, σ. 34.

³⁹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 11 (1978), σ. 121

⁴⁰ M. Vittì, Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, Αθήνα 1980, σ. 133.

Γεωγραφία», η οποία γράφτηκε το 1791 από δύο κληρικούς, τους Δανιήλ Φιλιππίδη και Γρηγόριο Κωνσταντά. Επίσης, στον κύκλο του Φωτιάδη εντάχθηκαν δύο ποιητές, οι Ιωάννης Βηλαράς και Αθανάσιος Χριστόπουλος.⁴¹

Ένας άλλος Φαναριώτης ηγεμόνας παραδουνάβιας χώρας, ο οποίος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παιδεία, υπήρξε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης. Κατά τη δεύτερη περίοδο της ηγεμονίας του στην Βλαχία, η οποία άρχισε το 1796, κατέβαλε titάνιες προσπάθειες για την αναβάθμιση των ελληνικών σπουδών, με αποτέλεσμα το Βουκουρέστι να καταστεί ως κέντρο των ελληνικών σπουδών.

Το 1810, η σύσφιξη των πνευματικών σχέσεων ανάμεσα σε Έλληνες και Ρουμάνους έγινε ακόμη εντονότερη. Ο λόγος ήταν η ίδρυση της «Γραικοδακικής» ή «Ελληνοβλαχικής Φιλολογικής Εταιρείας» στο Βουκουρέστι. Με άλλα λόγια, ο πνευματικός ορίζοντας του ρουμανικού λαού διευρύνθηκε, διότι η ίδρυση της Εταιρείας αυτής υπήρξε προϊόν συγκερασμού του ελληνικού και του ρωμαϊκού πνεύματος.

Όμως, στον τομέα της παιδείας μπορεί να εντοπιστεί ένα μελανό σημείο. Η προτίμηση των Φαναριωτών ηγεμόνων και αξιωματούχων στην γαλλική παιδεία και τον γαλλικό πολιτισμό οδήγησε, βαθμιαία, στην εξασθένηση της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης στην Μολδοβλαχία. Η ακτινοβολία του γαλλικού πνεύματος ευνοούνταν από την απήχηση, την οποία είχαν οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης του 1789. Οι κάτοικοι των ηγεμονιών γνώρισαν την γαλλική φιλολογία, τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού και, μετά το 1789, επιδόθηκαν στην εμπέδωση της γαλλικής πολιτιστικής παράδοσης. Η επαφή με την γαλλική πολιτιστική παράδοση δεν υπήρξε προνόμιο μόνο των Φαναριώτικων οικογενειών, αλλά, ευνοήθηκαν και ορισμένα μέλη από οικογένειες βογιάρων. Τέλος, οπαδοί της γαλλικής πολιτικής και παιδείας υπήρξαν οι ηγεμόνες από τον οίκο των Σούτσων⁴².

Επιπλέον, σημαντική υπήρξε και η συμβολή των Ελλήνων ηγεμόνων στον τομέα της δικαιοσύνης. Ο λόγος της ύπαρξης νομοθετικών κειμένων οφείλεται στο ότι οι Έλληνες θεωρούσαν, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, την Μολδαβία και την Βλαχία σαν ένα μέρος του ενιαίου χριστιανικού κόσμου της Ανατολής, υπό το κοινό γνώρισμα της Ορθοδοξίας και του ελληνικού πολιτισμού. Τα νομοθετήματα, τα οποία συντάχθηκαν κατά την περίοδο 1711-1821, υπήρξαν γραμμένα στην ελληνική γλώσσα

⁴¹ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 120.

⁴² ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 122.

και, ως βάση, διέθεταν είτε βυζαντινές πηγές, είτε με επιρροή από το βυζαντινό δίκαιο. Συνοπτικά, όλα τα νομοθετήματα αποσκοπούσαν στην επιβολή του βυζαντινού δικαίου στις δύο παρίστριες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με άλλα λόγια, το ελληνικό και βυζαντινό δίκαιο κατά την περίοδο ηγεμονίας των Φαναριωτών προσέλαβε μεγάλη σημασία, με αποτέλεσμα να θεωρείται σαν το κοινό δίκαιο των δύο ηγεμονιών.

Πολλοί Φαναριώτες ηγεμόνες της Μολδαβίας και της Βλαχίας επιδόθηκαν στην κατάρτιση ενός οικοδομικού προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα, καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, έχτιζαν εντυπωσιακές εκκλησίες, οι οποίες παρουσίαζαν ομοιότητες με τις αντίστοιχες, οι οποίες βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη.

Ακόμη, πολλοί Φαναριώτες ηγεμόνες προέβησαν σε προοδευτικές μεταρρυθμίσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ηγεμόνας της Βλαχίας, Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος, ο οποίος εξέδωσε, το 1740, μία “Reforma”. Η “Reforma” αποτελούσε ένα σύνολο νόμων, το οποίο αποτελούσε ένα σύνταγμα νόμων, που αναδιοργάνωσε την δημόσια διοίκηση της περιοχής. Ανάμεσα στους νόμους αυτούς, ανήκε και η κατάργηση της δουλείας. Η κίνηση αυτή χαιρετίστηκε ευμενώς και από τον σουλτάνο. Τέλος, ο Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος δεν οδηγήθηκε στην σύνταξη της “Reforma” από ανθρωπιστικά κίνητρα, αλλά εξαιτίας του ότι, λόγω φαύλης οικονομικής πολιτικής, ο πληθυσμός της Μολδαβίας είχε υποδιπλασιαστεί.

Η ελληνική παιδεία είχε καταστεί, μαζί με την Ορθοδοξία, το μοναδικό κοινό στοιχείο ανάμεσα στους υπόδουλους λαούς, κατά τον 18^ο αιώνα. Πιο αναλυτικά, τα ελληνικά σχολεία δεν διέθεταν μόνο πανορθόδοξο, αλλά και πανβαλκανικό χαρακτήρα, διότι, εκτός από τους Έλληνες των παραδουνάβιων ηγεμονιών, σε αυτά φοιτούσαν Βλάχοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, ακόμη και Τούρκοι.

Το αξίωμα του ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας βρισκόταν σε πλήρη εξάρτηση με το χρήμα. Πιο αναλυτικά, ο Φαναριώτης, ο οποίος έδινε την υψηλότερη προσφορά στο Πατριαρχείο, γινόταν βοεβόδας είτε στην Μολδαβία είτε στην Βλαχία.⁴³ Εκτός από την καταβολή του ποσού, ο πλειοδότης Φαναριώτης ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει εγγυήσεις και πιστοποιητικά εθνοφοροσύνης στην Υψηλή Πύλη, ώστε να εξασφαλίσει τον διορισμό. Όμως, το φαινόμενο αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ανταγωνισμός και αντιζηλία μεταξύ των αντίπαλων οικογενειών. Μάλιστα, ένα συχνό φαινόμενο υπήρξαν και οι αληθινές ή φανταστικές κατηγορίες κατά των ηγεμόνων. Οι

---

⁴³ Θ. Παναγόπουλος, *ό. π.*, σ. 77.

κατηγορίες αυτές γίνονταν, συνήθως, με την πτώση ενός διοικητή παραδουνάβιας ηγεμονίας και την αντικατάστασή του με έναν άλλον πλειοδότη. Σαφέστερα, οι κατηγορίες ήταν η μη τήρηση των υπεσχημένων ανάμεσα σε Φαναριώτη βοεβόδα και Υψηλή Πύλη, η κατάχρηση εξουσίας και η προδοσία.

Συνεπώς, για να διατηρήσει τη θέση του και, να μην πέσει σε δυσμένεια, ο ηγεμόνας έπρεπε να καταβάλλει ένα χρηματικό ποσό στην Πύλη. Συγκεκριμένα, το ποσό, το οποίο έπρεπε να πληρώσει ο ηγεμόνας για να διατηρήσει την θέση του ήταν 45.000 χρυσές λίρες για την Βλαχία ενώ, για την Μολδαβία, το ποσό ανερχόταν σε 30.000 χρυσές λίρες.

Η πορεία των Φαναριωτών ηγεμόνων στην Μολδαβία και την Βλαχία ολοκληρώθηκε το 1821. Τον Αύγουστο του έτους εκείνου, διορίστηκαν οι πρώτοι αυτόχθονες ηγεμόνες μετά τις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Επρόκειτο για τους Γεώργιο Γκίκα της Βλαχίας και Ίων Αλέξανδρο Στούρτζα της Μολδαβίας. Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ως μεγάλη νίκη των γηγενών βογιάρων, οι οποίοι επιτέλους κατάφεραν να αποσυνδεθούν από τους Φαναριώτες ηγεμόνες.

Η μεγάλη νίκη των ντόπιων βογιάρων στην Μολδαβία και την Βλαχία επικυρώθηκε κατά την περίοδο 1829-1830, όταν η Συνθήκη της Αδριανούπολης, η οποία υπεγράφη μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁴⁴, περιόρισε τους υποψηφίους για το αξίωμα του βοεβόδα στους γηγενείς Μολδαβούς και Βλάχους. Από θεσμική άποψη, οι Φαναριώτες απώλεσαν το προνόμιο της εξουσίας στις παραδουνάβιες χώρες, αλλά, αργότερα, κατά τις δεκαετίες του 1830 και του 1840, γόνοι φαναριώτικων οίκων κατάφεραν να διατηρούν πάλι τον πολιτικό έλεγχο στις χώρες αυτές.

1.4. Ο Κανουναμές του 1819

Ο Αύγουστος του 1812 κατέχει περίοπτη θέση στην προεπαναστατική ιστορία των Φαναριωτών. Συγκεκριμένα, την περίοδο εκείνη, ο Χαλέτ εφέντης, ο οποίος υπήρξε γραμματέας Φαναριωτών κατά τη δεκαετία του 1790, προβαίνει σε διορισμούς δύο Φαναριωτών στις παραδουνάβιες περιοχές. Σαφέστερα, ο Ιωάννης Καρατζάς τοποθετήθηκε βοεβόδας στην Βλαχία ενώ, ο Σκαρλάτος Καλλιμάχης ορίστηκε ηγεμόνας στην Μολδαβία. Οι τελετές ανάρρησής τους πραγματοποιήθηκαν με λαμπρότητα.

---

⁴⁴ D. Quataert, *ό. π.*, p. 79.

Την εποχή εκείνη, οι ακολουθίες των Φαναριωτών αποτελούσαν ένα πλεονάζον προσωπικό στην δημόσια διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρά την αύξηση του προσωπικού, οι Ακαδημίες στο Βουκουρέστι και στο Ιάσιο εργάζονταν εντατικά, με σκοπό να αποφοιτήσει η επόμενη γενιά, η οποία θα επάνδρωνε τις ακολουθίες των Φαναριωτών.

Η λύση για την ανάσχεση της αύξησης των μελών στις ακολουθίες των Φαναριωτών αξιωματούχων δόθηκε από την σύνταξη ενός «κανουναμέ». Ο όρος αυτός χρησιμοποιείτο για να ορίσει έναν νομοθετικό κώδικα, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος ρυθμίζει τα φοροτεχνικά ζητήματα μίας ή περισσότερων επαρχιών του αχανούς κράτους⁴⁵. Βέβαια, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις, οι οποίες εκφράζουν την ευρύτητα ή την στενότητα του όρου, καθώς και τους σχετικούς δεσμούς, οι οποίοι υπάρχουν εξαιτίας των παραπλήσιων σημασιών των λέξεων “kanun” και “kanun-hakum”.

Ο Κανουναμές αυτός συντάχθηκε τον Ιανουάριο του 1819, λίγο πριν την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης. Η σύνταξή του πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη του πάτρωνα πολλών Φαναριωτών, του Χαλέτ εφέντη. Στόχος του καταστατικού αυτού, υπήρξε η ανάκτηση της φαναριώτικης ισχύος, αλλά τα τέσσερα υψηλά αξιώματα έπρεπε να περιοριστούν σε μόνο τέσσερις οικογένειες⁴⁶. Οι οικογένειες αυτές έμειναν στην ιστορία ως «Δυναστεία των Τεσσάρων». Μάλιστα, η ανάγκη για την σύνταξη ενός τέτοιου κανονισμού αποτελούσε αξίωμα και των Οθωμανών.

Οι διατάξεις του Κανουναμέ επεδίωκαν να λύσουν το πρόβλημα των φιλοδοξιών και των δολοπλοκιών των Φαναριωτών με την παραχώρηση του μονοπωλίου των αξιωμάτων σε μόνο τέσσερις οικογένειες. Συγκεκριμένα, η πρώτη οικογένεια υπήρξε αυτή του τότε βοεβόδα της Μολδαβίας, Σκαρλάτου Καλλιμάχη, ο οποίος ήταν και προσωπικός φίλος του πανίσχυρου Χαλέτ εφέντη. Ακόμη, η δεύτερη υπήρξε αυτή του τότε ηγεμόνα της Βλαχίας, Μιχαήλ Σούτσου, ο οποίος είχε αναλάβει την ηγεσία στην περιοχή μετά τη φυγή του Καρατζά⁴⁷. Επίσης, το μονοπώλιο αυτό παραχωρήθηκε και στην οικογένεια του εν ενεργεία αυτοκρατορικού δραγουμάνου,

⁴⁵ Ζ.Ν. Τσιρπανλής, «Ο κανουναμές της Ρόδου και της Κω» στην εφημερίδα *Ροδιακή*, αρ.φ. 1995, 2-3-2011, σ. 11.

⁴⁶ Β. Σφυρόερας, «Ο Κανουναμές του 1819 για την εκλογή των Φαναριωτών στις ηγεμονίες και την δραγουμανία» στο *Ο Ερανιστής*, τ. 11 (1974), σ. 570.

⁴⁷ Β. Σφυρόερας, «Ο Κανουναμές του 1819 για την εκλογή των Φαναριωτών στις ηγεμονίες και την δραγουμανία» στο *Ο Ερανιστής*, τ. 11 (1974), σ. 571.

Μιχαλάκη Σούτσου. Η τέταρτη και τελευταία οικογένεια υπήρξε αυτή των τριών αδερφών του αποθανόντος Αλέξανδρου Μουρούζη.

Εξαιτίας του μονοπωλίου αυτού, αποκλείστηκαν ορισμένες οικογένειες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτέλεσαν οι οίκοι των Αργυρόπουλου και Χαντζερή. Στις οικογένειες αυτές θα καταβαλλόταν σύνταξη, ύψους εξήντα και σαράντα χιλιάδων γροσίων, η οποία θα καταβαλλόταν από μέλη των οικογενειών των Τεσσάρων Δυναστειών. Επιπλέον, αποκλείστηκαν και μέλη άλλων οικογενειών, τα οποία θα μπορούσαν να διεκδικήσουν κάποιο από τα τρία αυτά υψηλά αξιώματα. Ο λόγος ήταν το ότι καμία άλλη φαναριώτικη οικογένεια δεν διέθετε, κατά την περίοδο αυτή, την εύνοια της Υψηλής Πύλης.

Η κίνηση του Χαλέτ εφέντη να τοποθετήσει τον Καλλιμάχη και τον Καρατζά στις ηγεμονίες, το καλοκαίρι του 1812, θεωρήθηκε ως φυσικό επακόλουθο των δεσμών πατρωνίας. Ωστόσο, η απόφαση να συγκροτήσει την Δυναστεία των Τεσσάρων θεωρήθηκε ως αποτέλεσμα δωροδοκίας. Μεταξύ των ετών 1818 και 1820, ο Χαλέτ εφέντης παρέδωσε μία έγγραφη απόδειξη, η οποία ανέφερε ότι ο Χαλέτ έλαβε από τον Αλέξανδρο Σούτσο το ποσό των 2.000 χρυσών νομισμάτων, το οποίο ισοδυναμούσε με εξακόσια άσπρα πουγγιά. Η συναλλαγή αυτή αποσκοπούσε στην εξασφάλιση του διορισμού του Σούτσου στον θρόνο της Βλαχίας και την συμμετοχή της στην Δυναστεία των Τεσσάρων. Η επίτευξη των δύο στόχων σήμαινε και θρίαμβο επί του οίκου των Χαντζερή, μέλη του οποίου εποφθαλιμούσαν τον θρόνο της Βλαχίας, αλλά δεν τα κατάφεραν⁴⁸.

Με άλλα λόγια, ο Κανουναμές υποστήριζε την άποψη ότι τέσσερις οικογένειες Φαναριωτών έπρεπε να ενσωματωθούν και τυπικά στο πλέγμα της οθωμανικής διακυβέρνησης. Πιο αναλυτικά, τα μέλη των οικογενειών αυτών δεν έπρεπε να αποτελούν ένα άμορφο σύνολο, αλλά να μετατραπούν σε μία σύναξη από τέσσερις οργανωμένες δυναστείες, με περιορισμό του αριθμού των υποψηφίων για τα ανώτατα αξιώματα, τα οποία μπορούσαν να λάβουν, ρύθμιση του ζητήματος των μελών της ακολουθίας και καθορισμό κανόνων με σαφήνεια για την επιλογή και την θητεία τους.

Επιπροσθέτως, ο Κανουναμές πέρασε στη λήθη σε δύο χρόνια από την σύνταξή του, διότι, το 1821, ξέσπασε η ελληνική Επανάσταση, η οποία είχε πυροδοτηθεί από την οργάνωση «Φιλική Εταιρεία». Ωστόσο, ήδη από την εποχή, κατά

---

⁴⁸ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 72.

την οποία δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά, αποτέλεσε αντικείμενο έντονων συζητήσεων και διαφωνιών⁴⁹.

Ο Κανονισμός του 1819 μπορεί να θεωρηθεί ως «αντιστάθμισμα» στο Σύμφωνο Συμμαχίας, το οποίο είχε υπογραφεί το 1809 ανάμεσα στον νεαρό, τότε, σουλτάνο Μαχμούντ Β΄ και τον Μπαϊρακτάρ Μουσταφά Αλεμντάρ πασά. Ο στόχος του ήταν να κατευνάσει τις τοπικές έριδες ανάμεσα στους προκρίτους και, εν συνεχεία, να τους επαναφέρει στις αγκάλες του οθωμανικού κράτους. Με άλλα λόγια, υπήρξε η τυπική αναγνώριση της εκ των πραγμάτων σχέσης ανάμεσα σε κεντρικό κράτος και αγιάνηδες. Η αναγνώριση αυτή παρουσιάστηκε ως χειρονομία ευαρέσκειας απέναντι στον σουλτάνο.

Ο Κανονισμός, όπως και το Σύμφωνο Συμμαχίας, εξέφραζε την επιθυμία του σουλτάνου να ρυθμίσει κανονιστικά και να δώσει τυπική υπόσταση στις ήδη υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας. Και τα δύο σύμφωνα καταδικάστηκαν στην αφάνεια, το μεν «Σύμφωνο Συμμαχίας» λόγω της αποφασιστικότητας του Μαχμούντ να εξαλείψει τα τοπικά κέντρα εξουσίας ενώ, ο Κανονισμός λόγω της Επανάστασης του 1821. Πάντως, αμφότερα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως συμβόλαια μεταξύ ανερχόμενων πολιτικών ομάδων και οθωμανικού κεντρικού κράτους. Βέβαια, η λειτουργία τους θα ήταν τέτοια μόνο αν είχαν διατυπωθεί ως συμβόλαια και όχι ως γενναιόδωρες παραχωρήσεις του Μαχμούντ Β΄

Η ταχύτατη άνοδος των Φαναριωτών είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφωθούν ιδεολογίες, οι οποίες απηχούσαν τις εθνικές φιλοδοξίες ορισμένων Φαναριωτών για την δημιουργία μίας ανεξάρτητης χριστιανορθόδοξης πολιτείας. Ολοκληρώνοντας, ο Κανονισμός του 1819 έδωσε μία διαφορετική λύση στο πρόβλημα, με το οποίο βρέθηκε αντιμέτωπος ο Σελήμ Γ΄. Αναλυτικότερα, το πρόβλημα ήταν ή να ενσωματώσει ή να εξαλείψει τους Φαναριώτες από την οθωμανική διακυβέρνηση. Ο 19^{ος} αιώνας βρήκε τους Φαναριώτες να διαθέτουν μία πολύ ισχυρή θέση. Η ισχυρή αυτή θέση είχε ως αποτέλεσμα οι Φαναριώτες να αποτελούν μία ισχυρή οντότητα, όχι μόνο στο κατώφλι της απόσχισης αλλά και της ενσωμάτωσης στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

---

⁴⁹ Β. Σφυρόερας, «Ο Κανονισμός του 1819 για την εκλογή των Φαναριωτών στις ηγεμονίες και την δραγουμανία» στο *Ο Ερασιστής*, τ. 11 (1974), σ. 573.

1.5. Φαναριώτες αξιωματούχοι και Ρωσία

Η περίοδος του πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τα έτη 1768-1774, έθεσε γερά τα θεμέλια του ρωσικού κόμματος ανάμεσα στους Έλληνες. Το ρωσικό κόμμα μπορεί να χαρακτηριστεί και ως κάτι «αυτοφύες». Πιο αναλυτικά, από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, υπήρχαν αρκετοί ρωσόφιλοι πυρήνες στην Ελλάδα. Η ύπαρξη ρωσόφιλων οφείλεται στο ότι ο ελληνισμός έψαχνε, από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου, άλλους ομόδοξους λαούς⁵⁰.

Μετά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και την άνοδο της Αικατερίνης Β΄ στον θρόνο της Ρωσίας η ρωσική διπλωματία ξεκινά να δημιουργεί το πρώτο πραγματικό της δίκτυο εντός των ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτό μπόρεσε να επιτευχθεί χάρη στην ύπαρξη Ελλήνων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον τομέα παροχής διπλωματικών υπηρεσιών υπέρ των Ρώσων. Η πρακτική αυτή εντασσόταν στο «Ελληνικό Σχέδιο» της Αικατερίνης και απέφερε ένα σημαντικό αριθμό στελεχών στην ρωσική διπλωματία και έναν σαφή προσανατολισμό. Ο προσανατολισμός αυτός απέβλεπε στο να πραγματοποιηθεί η έξοδος των ελληνικών εδαφών από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ανάμεσα στους ρωσόφιλους Έλληνες διαμορφώθηκαν ποικίλες τάσεις. Αναλυτικά, οι τάσεις αυτές κυμαίνονταν από την πλήρη υποταγή στην Ρωσία μέχρι την ανασύσταση της αχανούς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Παρά την ύπαρξη ποικιλίας απόψεων, όλοι οι ρωσόφιλοι πολιτικοί εξέφραζαν την άποψη ότι η μόνη χώρα, η οποία μπορεί να βοηθήσει τους Έλληνες στο να επαναστατήσουν, ήταν η Ρωσία.

Η ρωσική διπλωματία, για την επίτευξη των στόχων της, αναγκάστηκε να προσεταιριστεί σημαντικούς παράγοντες της ελληνικής πολιτικής, οι οποίοι ζούσαν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι σημαίνοντες αυτοί παράγοντες ήταν οι Φαναριώτες. Οι Φαναριώτες υπήρξαν το βασικό συστατικό, πάνω στο οποίο ανέπτυξαν το δίκτυό της η τσαρική αυλή. Ενδεικτικά, το δίκτυο των Φαναριωτών υπήρξε σημαντικότερο από αυτό, το οποίο αναπτύχθηκε επαρχιακά, δηλαδή στην κυρίως Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου.

Ο πρώτος Φαναριώτης αξιωματούχος, ο οποίος υποστήριξε την Ρωσία, ήταν ο Νικόλαος Σούτσος, ο οποίος κατείχε το αξίωμα του Μεγάλου Διερμηνέα της Υψηλής Πύλης. Όταν, το 1768, ξέσπασε ο ρωσοοθωμανικός πόλεμος, ο Σούτσος βρισκόταν

---

⁵⁰ V. Taki, *Limits of protection. Russia and the orthodox coreligionists in the Ottoman Empire*, Pittsburgh 2015, p. 40.

στην Μολδοβλαχία. Όταν ο τοπικός ηγεμόνας, Γρηγόριος Καλλιμάχης, κατάλαβε την στάση του Σούτσου υπέρ των Ρώσων, διέταξε την σύλληψή του. Ο Σούτσος συνελήφθη και, μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Τιμωρήθηκε από την Πύλη με την ποινή του θανάτου και, καρατομήθηκε⁵¹.

Ένας ακόμη Φαναριώτης αξιωματούχος, ο οποίος λειτούργησε ως άνθρωπος των Ρώσων, υπήρξε ο Γρηγόριος Γκίκας. Ο Γκίκας ξεκίνησε την σταδιοδρομία του ως Δραγουμάνος του Στόλου και, εν συνεχεία, ανήλθε στο αξίωμα του Μ. Διερμηνέα της Πύλης. Το 1764 έγινε ηγεμόνας της Μολδαβίας, με το όνομα Γρηγόριος Γ΄.

Με την έναρξη του ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1768-1774, ο Γκίκας αιχμαλωτίστηκε με την θέλησή του από τους Ρώσους και, εστάλη στην Πετρούπολη. Η Αικατερίνη, έχοντας εντυπωσιαστεί από τις ικανότητές του, τον έστειλε στο Βουκουρέστι, ως συγκυβερνήτη του στρατάρχη Ρομαντζώφ⁵².

Το 1775, μετά τη λήξη του πρώτου ρωσοτουρκικού πολέμου, ο Γκίκας επέστρεψε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ως νέος ηγεμόνας της Μολδαβίας. Ωστόσο, η προστασία, την οποία παρείχαν οι Ρώσοι προς το πρόσωπό του, λειτούργησε εις βάρος του, διότι μετέτρεψε σε βεβαιότητα τις υποψίες της Υψηλής Πύλης για ρωσοφιλία. Το 1777, οι Τούρκοι αποκεφάλισαν τον Γκίκα μέσα στο παλάτι του, στο Ιάσιο. Ο Γκίκας υπήρξε ο πρώτος- χρονολογικά- ηγεμόνας στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ο οποίος εκτελέστηκε μέσα στο παλάτι του.

Ένας Φαναριώτης ηγεμόνας, από τον οποίο η Ρωσία κατόρθωσε να αποκομίσει πολλά οφέλη, ήταν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος του Ιωάννη, γνωστός και ως Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος Φιραρής. Ο Μαυροκορδάτος Φιραρής είχε φοιτήσει στην Στρατιωτική Ακαδημία της Πετρούπολης, όπως και άλλοι Φαναριώτες αξιωματούχοι⁵³. Κατά την εποχή φοίτησης του Μαυροκορδάτου Φιραρή, η σχολή αυτή είχε εμπλουτιστεί και με πολλά θεωρητικά μαθήματα, αποσκοπώντας στο να λάβουν και διοικητικές θέσεις ορισμένοι από τους αποφοίτους της.

Ο Μαυροκορδάτος Φιραρής απέκτησε την δυνατότητα να στηρίζει τα συμφέροντα της τσαρίνας το 1783, χρονιά κατά την οποία έλαβε το αξίωμα του Μ. Δραγουμάνου της Πύλης. Μολονότι υπηρέτησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία από την θέση αυτή για μόλις δύο χρόνια, συνέβαλε ουσιαστικά στην προσάρτηση της Κριμαίας από την Ρωσία. Σχετικά με την προσάρτηση της Κριμαίας, ο Μαυροκορδάτος Φιραρής

⁵¹ Βλ και λήμμα σύνταξης «Σούτσος» στην *MEE*, τ. 22 (1959), σ. 89-90.

⁵² Βλ και λήμμα σύνταξης «Γκίκας» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 8 (1996), σ. 27.

⁵³ Χ. Μηνάογλου, *ό. π.*, σ. 66-67.

είχε πείσει την Πύλη ότι η παραχώρηση ήταν αναπόφευκτη και, στο ενδεχόμενο ενός νέου ρωσοοθωμανικού πολέμου, η Ρωσία δεν θα ήταν ηττημένη από τα οθωμανικά στρατεύματα.

Ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες αυτές, ο Μαυροκορδάτος Φιραρής κατάφερε να λάβει την θέση του ηγεμόνα της Μολδαβίας. Η ανάρρηση του Μαυροκορδάτου Φιραρή στον θρόνο έγινε ταυτόχρονα με την εκδίωξη του πρώτου του ξαδέρφου, Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου Δελήμπεη, από τον θρόνο⁵⁴. Η αντικατάσταση του Μαυροκορδάτου Δελήμπεη, ο οποίος ήταν πιστός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αποδεικνύει ότι οι οικογενειακές σχέσεις ανάμεσα στους Φαναριώτες αξιωματούχους δεν ήταν καλές.

Η Πύλη ενημερώθηκε σύντομα για την φιλορωσική στάση του Μαυροκορδάτου Φιραρή και, το 1786, τον έπαυσε από το αξίωμα του ηγεμόνα της Μολδαβίας. Στη συνέχεια, τον κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Μαυροκορδάτος Φιραρής δεν συμμορφώθηκε με τις υποδείξεις του σουλτάνου, επειδή γνώριζε ποια θα ήταν η τιμωρία του και, αντί να επιστρέψει στην πρωτεύουσα, έφυγε για την Ρωσία. Εκεί έζησε το υπόλοιπο της ζωής του, λαμβάνοντας μία πλουσιοπάροχη σύνταξη από την τσαρική αυλή⁵⁵. Ακόμη, η κόρη του έγινε δεσποινίδα επί των τιμών στην Ρωσία.

Συνολικά, ο Μαυροκορδάτος Φιραρής υπήρξε, αναντίρρητα, η ψυχή του ρωσικού κόμματος εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την περίοδο 1775-1786. Εργάστηκε για τα συμφέροντα της τσαρίνας Αικατερίνης για πάνω από μία δεκαετία. Με άλλα λόγια, ο Μαυροκορδάτος Φιραρής υπήρξε το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της ρωσοφιλίας των Φαναριωτών στο ανώτερο επίπεδο των αξιωματούχων.

Δύο ακόμη Φαναριώτες ηγεμόνες προσέφεραν, ευρισκόμενοι στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπηρεσίες στους Ρώσους. Πρόκειται για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, παππού του αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας και του Δημητρίου Υψηλάντη, ο οποίος συμμετείχε στην Επανάσταση και τον γιο του, Κωνσταντίνο.

Πιο αναλυτικά, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, με την έναρξη των διαπραγματεύσεων μεταξύ Ρωσίας και Αυστρίας για διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το 1782, αναμείχθηκε ενεργά. Συγκεκριμένα, πρότεινε στον Αψβούργο αυτοκράτορα, Ιωσήφ Β΄, την δική του πρόταση για την επίλυση του

⁵⁴ Χ. Μηνάογλου, *ό. π.*, σ. 92.

⁵⁵ N.C. Pappas, *Greeks in Russian military service in the late eighteenth and early nineteenth century*, Thessaloniki 1991, p. 70.

ανατολικού ζητήματος, προτείνοντας την ανεξαρτησία της Ελλάδος⁵⁶. Επίσης, κατά την έναρξη του δεύτερου ρωσοτουρκικού πολέμου, κατά τα έτη 1787-1792 αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Βλαχία, όπου ήταν ηγεμόνας. Ωστόσο, μετά την υπογραφή της συνθήκης του Ιασίου, το 1792, επέστρεψε στο παραδουνάβιο κρατίδιο και, από το 1796 ως το 1798 χρημάτισε ξανά ηγεμόνας της Βλαχίας, έχοντας τη συναίνεση της Πύλης. Όμως, μετά την ανάμειξη των Ρώσων, ο Υψηλάντης αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την θέση του και, να επιστρέψει στην πρωτεύουσα, όπου ιδιώτευσε. Το τέλος του ήταν τραγικό. Αναλυτικότερα, ο Υψηλάντης πλήρωσε με τη ζωή του την ανάμειξη του γιου του, Κωνσταντίνου υπέρ των Ρώσων κατά την διάρκεια νέου ρωσοτουρκικού πολέμου, την περίοδο 1806-1812. Το 1806, φυλακίστηκε και, στη συνέχεια, τιμωρήθηκε με αποκεφαλισμό σε ηλικία 81 ετών⁵⁷. Μετά την καρατόμησή του, η τεράστια περιουσία, την οποία είχε συγκεντρώσει λόγω των πολλών αξιωμάτων του, διοχετεύθηκε σε διάφορα οθωμανικά ταμεία.

Ο γιος του Αλέξανδρου, Κωνσταντίνος Υψηλάντης ξεκίνησε την σταδιοδρομία του, επιχειρώντας να οργανώσει, σε νεαρή ηλικία, αντιοθωμανικό κίνημα στην Βλαχία. Μαζί με τον αδερφό του, Δημήτριο, ο νεαρός Κωνσταντίνος προκάλεσε την εντύπωση ότι μπορούσε, με το κίνημά του, να αρχίσει την απελευθέρωση των υπόδουλων κατοίκων, στηριγμένος αποκλειστικά στις στρατιωτικές του δυνάμεις. Όμως, το κίνημά του δεν είχε επιτυχή έκβαση ενώ, συγχρόνως, προκλήθηκε ρήξη στις σχέσεις της οικογένειας με την Υψηλή Πύλη.

Οι σχέσεις του Κωνσταντίνου Υψηλάντη με την Οθωμανική Αυτοκρατορία αποκαταστάθηκαν, όταν ανέλαβε το αξίωμα του «Μεγάλου Διερμηνέα», την τριετία 1796-1799. Το 1799, εκμεταλλευόμενος τα μέτρα του σουλτάνου Σελήμ Γ' για αναδιοργάνωση του στρατού, ο Κωνσταντίνος κέρδισε το θρόνο του ηγεμόνα της Μολδαβίας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως ηγεμόνας της Μολδαβίας, ακολούθησε μία συνετή πολιτική, με αποτέλεσμα να επιτευχθεί η οικονομική άνθηση και η εσωτερική τάξη της ηγεμονίας. Τον Σεπτέμβριο του 1802, ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης αναλαμβάνει την θέση του ηγεμόνα της Βλαχίας. Κατά το διάστημα της θητείας του, εξέφρασε θέσεις, με τις οποίες εναντιωνόταν στην επιρροή, την οποία ασκούσε η Γαλλία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι θέσεις αυτές προκάλεσαν την

⁵⁶ N.C. Pappas, *ό. π.*, p. 99.

⁵⁷ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 124

μήνιν του Γάλλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος, το 1806, κατάφερε να πετύχει την πτώση του Υψηλάντη από το θρόνο της Βλαχίας.

Μετά την εγκατάλειψη του θρόνου στην Βλαχία, ο Υψηλάντης συνεργάστηκε με τους Ρώσους και, σημαντική υπήρξε η συμβολή του στην προέλαση του τσαρικού στρατού ως το Βουκουρέστι. Ωσπου, το 1812, υπεγράφη η συνθήκη του Βελιγραδίου και, ο ρωσοτουρκικός πόλεμος τερματίστηκε. Μετά την υπογραφή της συνθήκης στο Βελιγράδι, ο Υψηλάντης επέστρεψε στο Κίεβο της Ρωσίας. Στη συνέχεια, βρέθηκε στην Πετρούπολη. Το τέλος του Κωνσταντίνου Υψηλάντη πραγματοποιήθηκε το 1816. Συγκεκριμένα, το έτος εκείνο, δέχτηκε τιμητικές διακρίσεις από τον τσάρο Αλέξανδρο Α΄ και επέστρεψε στο Κίεβο, όπου και πέθανε λίγο αργότερα, από την Πετρούπολη. Ολοκληρώνοντας, υπήρξε παντρεμένος με την Ελισάβετ Βακαρέσκου και, απέκτησαν τέσσερις γιους, από τους οποίους, οι τρεις έλαβαν μέρος και στις πολεμικές επιχειρήσεις της Μολδοβλαχίας, την άνοιξη του 1821 ενώ, ο τέταρτος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της Ελλάδος.

Ωστόσο, υπάρχει και ένα παράδειγμα ρωσοφιλίας, το οποίο προέρχεται από το μέσο επίπεδο. Σαφέστερα, πρόκειται για τον Σκαρλάτο Στούρτζα. Ο Σκαρλάτος Στούρτζας, το 1790 σταμάτησε να αποτελεί αξιωματούχο των Φαναριωτών ηγεμόνων και, ανέλαβε την βεστιαρία, υπό ρωσική κατοχή⁵⁸. Η βεστιαρία υπήρξε, αναντίρρητα, ένα αξίωμα, το οποίο του έδινε σημαντικά οικονομικά οφέλη.

Ολοκληρώνοντας, πολύτιμες υπηρεσίες προσέφερε στην τσαρική Ρωσία και ο γιος του Σκαρλάτου Στρούτζα, Αλέξανδρος. Συγκεκριμένα, το 1811, ο Αλέξανδρος Στούρτζας ονομάστηκε διερμηνέας. Επίσης, το 1815, υπήρξε συνοδός του τότε Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, Ιωάννη Καποδίστρια, στο Παρίσι. Επιπλέον, εκτός από διπλωματικός υπάλληλος, ο Αλέξανδρος Στούρτζας διετέλεσε και μέλος της Γενικής Διεύθυνσης των ρωσικών σχολείων⁵⁹. Σε όλη του τη ζωή, υπήρξε αντίθετος με τις νεωτεριστικές ιδέες ενώ, είχε αλληλογραφία με τον Καποδίστρια, ιδίως μετά την έναρξη της Επανάστασης στην Ελλάδα.

---

⁵⁸ S. Ghervas, *Réinventer la tradition. Alexandre Stourdza et l'Europe de la Sainte-Alliance*, Paris 2008, p. 22.

⁵⁹ S. Ghervas, *ό. π.*, σ. 48.

Β' Κεφάλαιο

Η συμβολή των Φαναριωτών στην Ελληνική Επανάσταση

2.1. Οι αρνητές της Επανάστασης

Η σχεδιαζόμενη επανάσταση των Ελλήνων προκάλεσε αντιδράσεις. Οι αντιδράσεις αυτές προέρχονταν από ένα σημαντικό τμήμα των Ελλήνων, το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το υπανάπτυκτο. Με άλλα λόγια, ορισμένες από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες του υπόδουλου ελληνισμού είχαν εκφράσει την αντίθεσή τους με την έναρξη της σχεδιαζόμενης Επανάστασης⁶⁰. Ο κύριος λόγος της αντίθεσης των προσωπικοτήτων αυτών υπήρξε η πεποίθηση ότι οι Έλληνες δεν είχαν φτάσει σε ένα επίπεδο αφύπνισης και παιδείας, το οποίο θα τους καθιστούσε ικανούς για να δημιουργήσουν το δικό τους κράτος.

Ένας επιφανής Έλληνας, ο οποίος στράφηκε εναντίον του εγχειρήματος υπήρξε, αναμφίβολα, ο Ιωάννης Καποδίστριας. Η αρνητική στάση του Καποδίστρια οφείλεται στο ότι κατείχε το αξίωμα του Υπουργού Εξωτερικών του τσάρου. Με άλλα λόγια, επιθυμία του ήταν να μην προδώσει την εμπιστοσύνη, την οποία του έδειχνε ο τσάρος. Ωστόσο, ο σοβαρότερος λόγος της άρνησής του υπήρξε η πεποίθηση, την οποία είχε. Συγκεκριμένα, υπολόγιζε ότι η υποστήριξη της Ρωσίας θα είχε ως αποτέλεσμα την έντονη αντίδραση των άλλων δυνάμεων της Ευρώπης, οι οποίες θα την ερμήνευαν σαν απόπειρα της Ρωσίας, που αποσκοπούσε στο να εξασφαλίσει ένα έρεισμα στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Η προσπάθεια αυτή θα είχε επιτυχία μόνο αν γινόταν πραγματικότητα η δημιουργία ενός κράτους στην ανατολική Μεσόγειο, το οποίο θα ήταν ανεξάρτητο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τέλος, ο Καποδίστριας δεν ζήτησε από τον τσάρο την συνδρομή της Ρωσίας στην σχεδιαζόμενη επανάσταση.

Ένας άλλος, ο οποίος θεωρούσε ότι η Επανάσταση των Ελλήνων δεν έπρεπε να ξεκινήσει ακόμη υπήρξε ο μητροπολίτης Ιγνάτιος, ο οποίος είχε θητεύσει δίπλα στον Αλή πασά, στην Ήπειρο και στις παραδουνάβιες χώρες. Λίγο πριν την Επανάσταση, ο Ιγνάτιος βρισκόταν στην Πίζα της Ιταλίας. Κλείνοντας, ο Ιγνάτιος δεν επέστρεψε ποτέ στην Ελλάδα. Ωστόσο, δεν σταμάτησε, καθ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα, να στέλνει πολιτικές συμβουλές και χρηματική υποστήριξη.

---

⁶⁰ Θ. Βερέμης & Ι.Σ. Κολλιόπουλος, *ό. π.*, σ. 177.

Ο Ιγνάτιος και ο Καποδίστριας αμφισβήτησαν και την ηγεμονία της Φιλικής Εταιρείας σχετικά με την οργάνωση και διεξαγωγή του Αγώνα. Συγκεκριμένα, χαρακτηρίζουν άστοχες τις επιλογές της και την ιδεολογική κατεύθυνση, την οποία επιχείρησε να δώσει η Φιλική Εταιρεία στο έργο της. Αμφισβητούν το δικαίωμα της Εταιρείας να θεωρεί την Επανάσταση δικό της έργο. Με άλλα λόγια, αμφότεροι εκφράζουν την άποψη ότι οι κεφαλές της Εταιρείας πρέπει να παραμεριστούν και, στη συνέχεια, να πραγματοποιηθεί η αντικατάστασή τους από νέες δυνάμεις, ικανές να φέρουν εις πέρας το έργο της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού.

2.1.1. Η στάση των Φαναριωτών

Η διάδοση της Επανάστασης προκάλεσε αμφιθυμία στις τάξεις των Φαναριωτών. Η έκρηξη της Επανάστασης αποτέλεσε την αφορμή για να εκφραστούν δύο διαφορετικές απόψεις. Πιο αναλυτικά, η πρώτη άποψη έλεγε ότι οι Φαναριώτες έπρεπε να συμμετάσχουν στην σχεδιαζόμενη επανάσταση και θα αγωνίζονταν για την δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους. Στον αντίποδα, υπήρχε η άποψη ότι η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να ακολουθήσει το μοντέλο των παραδουνάβιων χωρών. Το μοντέλο αυτό έλεγε ότι θα υπήρχε αυτονομία, αλλά θα ήταν φόρου υποτελής στην Υψηλή Πύλη.

Από την άλλη, η πλειοψηφία των Φαναριωτών αντιμετώπισαν τις ιδέες για ελευθερία της Ελλάδος και ψήφιση συντάγματος σαν μία απaráδεκτη διαστροφή των δυνάμεων της αλλαγής και του ορθολογισμού, τα οποία υπήρξαν «απότοκα» της Γαλλικής Επανάστασης⁶¹. Ο λόγος της αρνητικής τους στάσης ήταν το ότι η πλειοψηφία αυτή, των εκπροσώπων φαναριώτικων οικογενειών, είχε διαποτιστεί με την αυταρχική διακυβέρνηση, την οποία είχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και, αρκετοί από αυτούς είχαν εφαρμόσει ως ηγεμόνες και αξιωματούχοι στην Μολδαβία και την Βλαχία. Επιπλέον, πολλοί Φαναριώτες είχαν αποκτήσει προνόμια από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και, για το λόγο αυτό, δεν επιθυμούσαν να συμμετάσχουν στην Επανάσταση. Τέλος, υπήρξαν και ορισμένοι Φαναριώτες, οι οποίοι αντιμετώπισαν με αδιαφορία την έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα των Ελλήνων.

Εξαιτίας της στάσης των Φαναριωτών, οι κρίσεις, οι οποίες διατυπώθηκαν σχετικά με το θέμα ήταν, αναντίρρητα, καταδικαστικές για αυτούς. Δύο κείμενα, τα οποία εκφράζουν αρνητικές απόψεις για τους Φαναριώτες είναι το ποίημα «Ο

---

⁶¹ Ν. Διαμαντούρος, *ό. π.*, σ. 44.

Ρωσοαγγλογάλλος», άγνωστου ποιητή και η «Ελληνική Νομαρχία», έργο του 1806, που υπογράφεται με το όνομα «Ανώνυμος ο Έλλην». Τα έργα αυτά έχουν μία συμβολή στην διαμόρφωση του κλίματος εναντίον των Φαναριωτών, αν και δεν υπάρχουν στον μετεπαναστατικό Τύπο. Συγκεκριμένα, στην «Ελληνική Νομαρχία», οι Φαναριώτες περιγράφονται ως ανίκανοι στο να ενστερνιστούν τις επαναστατικές ιδέες⁶². Επιπλέον, το έργο «Ελληνική Νομαρχία» προβαίνει σε κρίσεις, με τις οποίες αμφισβητείται η ελληνική καταγωγή των Φαναριωτών. Όμως, το ίδιο συμβαίνει και για άλλες κοινωνικές ομάδες, όπως για παράδειγμα τους ιερωμένους και τους κοτζαμπάσηδες. Επιπροσθέτως, χαρακτηριστικός είναι ο στίχος του ποιήματος «Ο Ρωσοαγγλογάλλος», όπου ο ανώνυμος ποιητής λέει, μέσω του Φαναριώτη χαρακτήρα του έργου: «Της Ελλάδος η λευθεριά εις εμέ είναι πτωχεία». Κατά την περίοδο γένεσης του νεοελληνικού κράτους, εμφανίζεται ο Σπυρίδων Βαλέττας, ο οποίος αποκαλεί τους Φαναριώτες με την έκφραση «βλαχοδούκες των Τούρκων».

Ακόμη, η στάση αυτή των Φαναριωτών είχε ως αποτέλεσμα να μην εκφραστούν θετικά για αυτούς ούτε παλιοί αγωνιστές του 1821. Συγκεκριμένα, ο Μακρυγιάννης τους αποκαλεί στα «Απομνημονεύματά» του, ως «δουλευτήδες των Τούρκων»⁶³. Επίσης, ένας άλλος αγωνιστής, ο Φώτιος Χρυσανθόπουλος ή Φωτάκος μιλά για τον σκοτεινό ρόλο, τον οποίο είχαν κατά τη διάρκεια του Αγώνα των ετών 1821-1829 οι Φαναριώτες⁶⁴.

2.1.2. Κοραής εναντίον Φαναριωτών

Η συνθήκη του Κιουτσούκ- Καϊναρτζή, η οποία υπεγράφη το 1774, περιείχε ευνοϊκούς όρους, οικονομικής φύσης, για όλους τους υπόδουλους λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και, κατά συνέπεια, για τους Έλληνες. Η περίοδος από την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ- Καϊναρτζή ως την κήρυξη της ελληνικής Επανάστασης, το 1821, ονομάστηκε «Νεοελληνικός Διαφωτισμός». Ο χαρακτηρισμός της περιόδου αυτής με το όνομα αυτό δεν ήταν τυχαίος. Πιο αναλυτικά, κατά την περίοδο εκείνη, στις παραδουνάβιες χώρες είχε δημιουργηθεί μία αριστοκρατία του πνεύματος, λόγω της παρουσίας σχολείων και σχολών, η παιδεία είχε εξαπλωθεί σε περισσότερα κοινωνικά στρώματα και, είχαν ιδρυθεί σχολεία.

⁶² «Ανώνυμου του Έλληνο», *Ελληνική Νομαρχία*, Αθήνα 2007, σ. 59, 63.

⁶³ Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τ. 1, Αθήνα χ.χ, σ. 87

⁶⁴ Φωτάκος, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1993, σ. 167.

Επιπλέον, ο νεοελληνικός διαφωτισμός είναι συνυφασμένος με την άνθηση του εμπορίου. Σαφέστερα, το εξαγωγικό εμπόριο ακμάζει και οι Έλληνες έμποροι ξεκινούν να αποκτούν περιουσίες. Επιπροσθέτως, οι ελληνικές παροικίες στο εξωτερικό παρουσίαζαν μία άνθηση. Όλα αυτά συνηγορούν στην στιγμή, κατά την οποία το ελληνικό έθνος πρόκειται να ανασυσταθεί και να απελευθερωθεί.

Η χαρακτηριστικότερη μορφή του νεοελληνικού διαφωτισμού υπήρξε, αναμφίβολα, ο Αδαμάντιος Κοραΐς. Ζούσε στο Παρίσι από το 1788 και, στην γαλλική πρωτεύουσα βρισκόταν και κατά την Επανάσταση του 1821. Η Γαλλική Επανάσταση, τον Ιούλιο του 1789, τον είχε κάνει να έχει ελπίδες για το ανθρώπινο γένος και, συγχρόνως, παρατηρούσε τα σημάδια της αλλαγής, τα οποία έφταναν από την Ελλάδα. Κατά το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821, ο Κοραΐς τάχθηκε εναντίον του ηράκλειου αυτού εγχειρήματος, διότι πίστευε ότι η απόκτηση παιδείας αποτελούσε την ορθή προϋπόθεση για την Επανάσταση στην Ελλάδα.

Ο Κοραΐς δεν επέστρεψε ποτέ στην Ελλάδα. Όμως, από το εξωτερικό βοηθούσε τους συμπατριώτες του, είτε με πολιτικές συμβουλές είτε με χρηματική υποστήριξη. Το μόνο που εμπόδισε τον Κοραΐ να επιστρέψει στην Ελλάδα και να συμμετάσχει πιο ενεργά στον Αγώνα, ήταν το προχωρημένο της ηλικίας του. Σαφέστερα, την εποχή εκείνη ο μεγάλος αυτός Έλληνας βρισκόταν σε ηλικία 73 ετών.

Στις αρχές του 1822, ο Κοραΐς λαμβάνει το κείμενο του «Προσωρινού Πολιτεύματος», το οποίο είχε συνταχθεί στην Επίδαυρο. Μόλις διάβασε το κείμενο, ξεκίνησε να μελετά μία πολιτική θεωρία.⁶⁵ Μέσω της μελέτης, ο Κοραΐς θα προέβαινε σε παρατηρήσεις για το πώς θα γινόταν περισσότερο δημοκρατικό το Σύνταγμα και πιο ανεκτικό προς τους αλλόθρησκους.

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, ο φόβος του Κοραΐ ήταν να περιοριστεί η ισχύς των Φαναριωτών, των ιερωμένων και των προκρίτων. Για όλους αυτούς, χρησιμοποιούσε χαρακτηρισμούς, όπως για παράδειγμα «τουρκομαθημένοι» και «τουρκογέροντες».

Ο Κοραΐς ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τους Φαναριώτες πολιτικούς, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Επανάσταση του 1821. Δεν εκφράστηκε θετικά ούτε για τον Μαυροκορδάτο ούτε για τον Νέγρη, τον οποίο, σε επιστολή του προς τον Βάμβα, τον αποκαλεί «αλιτήριο».

---

⁶⁵ Λ. Βρανούσης, «Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και ο Κοραΐς» στα *Πρακτικά Συνεδρίου «Κοραΐς και Χίος»*, Αθήνα 1984, σ. 227.

Επιπροσθέτως, το ζήτημα της τιτλοφορίας τους αποτέλεσε μία ακόμη αιτία για να κατηγορηθούν οι Φαναριώτες από τον Κοραή. Αναλυτικότερα, σε επιστολή του, προς τον Πολυχρονιάδη χαρακτηρίζει τους τίτλους των Φαναριωτών ως «επονείδιστους». Μάλιστα, από την προσωπική του αλληλογραφία αποδεικνύεται η βαρύτητα, την οποία είχε για αυτόν η υπόθεση. Ακόμη, ισχυρίζεται ότι οι Φαναριώτες ηγεμόνες, οι οποίοι κατέλαβαν τα υψηλά αξιώματα, δεν μπορεί να είναι απόγονοι των Βυζαντινών. Αναλυτικότερα, κάνει λόγο για το ότι οι Φαναριώτες χειροτονήθηκαν από τον σουλτάνο, έχοντας ως αποστολή τους να προβούν στην καταδυνάστευση των χριστιανών κατοίκων της Μολδοβλαχίας. Συνεπώς, αφού κυβερνούν τυραννικά στα δύο αυτά παραδουνάβια κρατίδια, δεν έχουν καμία θέση στην ελεύθερη Ελλάδα⁶⁶.

Υπάρχουν και άλλες απόψεις του Κοραή ως προς την τιτλοφορία των Φαναριωτών. Σαφέστερα, στην προσωπική του αλληλογραφία ο εκ Χίου διανοητής υποστηρίζει ότι οι τίτλοι αυτοί αποτελούν ενδείξεις μίας προδοσίας, διότι, για την απόκτησή τους, συνεργάστηκαν με τον κατακτητή. Το συμπέρασμα, το οποίο προκύπτει είναι ότι όχι μόνο θα απαρνηθούν τους τίτλους τους, αλλά, συγχρόνως, θα τους «ξεπλύνουν». Όταν θα τους ξεπλύνουν, θα αποδειχθεί η μετάνοιά τους σε συμβολικό επίπεδο. Τέλος, υποστηρίζει ότι αν οι τίτλοι των Φαναριωτών αξιωματούχων της Πύλης είναι πλαστοί, τότε η προδοσία προς το γένος μας θα είναι μικρότερου βαθμού.

Συν τοις άλλοις, ο Κοραής, σε επιστολή του προς τον Πολυχρονιάδη, γράφει ότι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αρχηγός των Φιλικών, επιχειρεί να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα διάφορων ξένων δυνάμεων στην Ελλάδα και όχι του ελληνικού λαού. Επίσης, ο Κοραής, έχοντας πληροφορηθεί για την συμμετοχή Φαναριωτών πριγκίπων στις τάξεις της Φιλικής Εταιρείας, οδηγήθηκε στο να αποκηρύξει τους σκοπούς και την δράση των Φιλικών. Η αιτία της αρνητικής του στάσης απέναντι στην Φιλική Εταιρεία υπήρξε το ότι οι άνθρωποι, οι οποίοι προσκυνούσαν τον σουλτάνο και, ήταν οι Φαναριώτες, δεν μπορεί να άλλαξαν στάση, ξαφνικά.

Οι αρνητικές απόψεις του Κοραή για τους Φαναριώτες βρίσκονται σε διάφορα αυτοτελή έργα του, στα «Προλεγόμενα περί των αρχαίους Έλληνες συγγραφείς» και στον ελληνικό Τύπο. Στον Τύπο, οι περισσότερες αναφορές του Κοραή εμφανίζονται στην εφημερίδα «Ο Άργος», η οποία κυκλοφόρησε κατά την οθωνική περίοδο⁶⁷ και,

⁶⁶ Αδ. Κοραής, *Προλεγόμενα στους αρχαίους συγγραφείς*, τ. 4 (1995), σ. 92.

⁶⁷ Κ. Μάγερ, *Ιστορία του ελληνικού Τύπου*, Αθήνα 1957, σ. 122.

είχε τον υπότιτλο «Οι Ιησούιται και οι Φαναριώται, όπου προχωρήσουν, άλλον σκοπόν δεν έχουν, παρά να δεσπόζωσι και να τρέφονται αργοί». Η φράση αυτή, την οποία περιείχε ως υπότιτλο η συγκεκριμένη εφημερίδα, προέρχεται από ένα απόσπασμα από τα «Προλεγόμενα» του Κοραή. Συγκεκριμένα, η φράση αυτή εντοπίζεται στο σημείο του έργου, όπου υπάρχει ο διάλογος ανάμεσα στον Δημοχάρη και Πασίχαρη. Οι δύο φανταστικοί χαρακτήρες εκφράζουν την άποψη του Κοραή για αποκλεισμό των Φαναριωτών από τα πολιτικά πράγματα του νεοελληνικού κράτους.

Μία χαρακτηριστική αναφορά του «Άργου» στον Κοραή υπάρχει στο φύλλο της 10^{ης} Νοεμβρίου 1844. Εκεί παρουσιάζεται μία ανέκδοτη επιστολή του Χιώτη διανοητή προς τον Πολυχρονιάδη, με θέμα την δήθεν πρόταση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου για την εισαγωγή αριστοκρατικών τίτλων στην Ελλάδα. Ωστόσο, αμφισβητείται το αν ο Κοραής είχε προτρέψει τον Πολυχρονιάδη. Σίγουρα, όμως, είχε δείξει προτροπή προς τον Νεόφυτο Βάμβα, ώστε ο τελευταίος να αποτρέψει την είσοδο τέτοιων τίτλων στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, σε επιστολή του Κοραή, ο Χιώτης διαφωτιστής απαιτεί από τον Βάμβα να συμβουλέψει και τον Μαυροκορδάτο, αλλά και τον Υψηλάντη, ώστε οι δύο προσωπικότητες του Αγώνα να αρνηθούν τους τίτλους αυτούς.

Εκτός από τα αυτοτελή έργα και τον Τύπο της οθωνικής περιόδου, απόψεις του Κοραή για τους Φαναριώτες βρίσκουμε και στην προσωπική του αλληλογραφία, αλλά και στα «Προλεγόμενα», τα οποία χρησιμοποιεί στην επιμέλεια του έργου του Cesare Beccaria «Περί αδικημάτων και ποινών». Πιο αναλυτικά, ο Κοραής κατατάσσει τους Φαναριώτες σε θιασώτες του ολιγαρχικού πολιτεύματος⁶⁸.

Τέλος, οι θέσεις του Κοραή άσκησαν επίδραση και σε οπαδούς του Καποδίστρια. Συγκεκριμένα, οι οπαδοί του πρώτου- χρονολογικά- κυβερνήτη της Ελλάδος κάλυψαν την ιδεολογική απόσταση, η οποία χώριζε τις δύο μεγάλες προσωπικότητες⁶⁹ και, στη συνέχεια, οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές εδραίωσαν τις αντιφαναριωτικές απόψεις τους.

Συνοψίζοντας, ο Αδαμάντιος Κοραής ήταν πλήρως αρνητικός απέναντι στους εκπροσώπους των φαναριώτικων οίκων και, όπως ήταν φυσικό, δεν επιθυμούσε την ανάμειξή τους στην Επανάσταση του 1821. Η αρνητική στάση του Κοραή

⁶⁸ Αδ. Κοραής, *ό. π.*, σ. 95.

⁶⁹ Α. Δασκαλάκης, *Κοραής και Καποδίστριας. Οι κατά του κυβερνήτου λίβελλοι*, Αθήνα 1958, σ. 71.

αποδεικνύεται και από τα δημοσιεύματα του Τύπου, ο οποίος κυκλοφόρησε και μετά το θάνατό του, το 1833.

2.2. Ο Ζαλώνης

Εκτός από τον Κοραή, ο δριμύτερος κατήγορος των Φαναριωτών, χωρίς αμφιβολία, υπήρξε ένας Έλληνας λόγιος και ιατρός ονόματι Μάρκος- Φίλιππος Ζαλώνης. Ο Ζαλώνης γεννήθηκε το 1782 στην Τήνο. Το έτος θανάτου του δεν είναι γνωστό. Σπούδασε Ιατρική στην Γαλλία και, στη συνέχεια, αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής εξαιτίας της ιστορικής και ανθρωπολογικής του μελέτης, υπό τον τίτλο «Ταξίδιον εις Τήνον», η οποία εκδόθηκε το 1809. Αφού άσκησε το επάγγελμα του ιατρού στην Κωνσταντινούπολη για ένα διάστημα, φτάνοντας μέχρι το αξίωμα του προσωπικού γιατρού του Μεγάλου Βεζίρη Γιουσούφ του Μονόφθαλμου, εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Γαλλία, όπου χρίστηκε μέλος στην «Λεγεώνα της Τιμής». Επιπροσθέτως, ο Ζαλώνης διέθετε και προσωπική εμπειρία από τους Φαναριώτες και την Πύλη, διότι είχε νυμφευθεί μία γυναίκα φαναριώτικης καταγωγής. Κλείνοντας τα βιογραφικά του στοιχεία, ο Ζαλώνης είχε ασπαστεί τον καθολικισμό.

Κατά την περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των ετών 1821-1828, ο Ζαλώνης εργαζόταν ως ιατρός στο Peyrolles, ένα προάστιο της Μασσαλίας. Το 1824, έτος κατά το οποίο ο Ζαλώνης είχε συμπληρώσει μία δωδεκαετή παραμονή στην περιοχή της Μασσαλίας, εξέδωσε έναν λιβέλλο εναντίον των Φαναριωτών, με τίτλο «Σύγγραμμα περί των από την Κωνσταντινούπολιν πριγκίπων της Βλαχομολδαβίας των λεγόμενων Φαναριωτών». Το περιεχόμενο του έργου αφορούσε τους τελευταίους-χρονολογικά- Φαναριώτες, τους οποίους είχε γνωρίσει ο Ζαλώνης. Το έργο αυτό ήταν αφιερωμένο στον τότε βασιλιά της Γαλλίας, Λουδοβίκο- Φίλιππο Α΄ και, επανεκδόθηκε το 1830, ενώ, ένα χρόνο αργότερα, κυκλοφόρησε μεταφρασμένο στην ελληνική γλώσσα, χάρη στον Ν. Βαφειάδη. Αργότερα, το 1855, το έργο του Ζαλώνη μεταφράστηκε από τον Βλ. Βαλτινό.⁷⁰

Ο Ζαλώνης μας λέει στο προοίμιό του έργου του ότι στόχος του έργου αποτελεί απόρροια του δισταγμού ορισμένων Τούρκων, αλλά και Ελλήνων ιστορικών ως προς το να γράψουν για τους Φαναριώτες. Ακόμη, στο προοίμιο αναφέρεται ότι υπήρξε μία εποχή, κατά την οποία οι κάτοικοι της Μολδοβλαχίας υπήρξαν οι πιο

---

⁷⁰ Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 160.

δυστυχημένοι υπήκοοι της Πύλης, κάτι το οποίο είχαν γράψει και άλλοι συγγραφείς. Όμως, ο Ζαλώνης παραθέτει και την αιτία, η οποία οδηγεί τους κατοίκους των παραδουνάβιων ηγεμονιών στην δυστυχία. Σαφέστερα, αναφέρει ότι η βασική αιτία της δυστυχίας είναι οι Φαναριώτες ηγεμόνες των περιοχών αυτών, επειδή, μολονότι ομόδοξοι με τους ντόπιους, συναγωνίζονταν την Υψηλή Πύλη για το ποιος θα καταπιέσει περισσότερο τους κατοίκους των παρίστριων περιοχών⁷¹.

Στο πρώτο κεφάλαιο του έργου του, ο Ζαλώνης αναφέρει ότι ο διορισμός των Φαναριωτών, ως νέοι ηγεμόνες των παραδουνάβιων χωρών, έγινε, επειδή το Διβάνι της Πύλης πείστηκε από τις ψευδείς ελπίδες, τις οποίες έδωσαν ως Διερμηνείς. Ακόμη, ο εκάστοτε νέος Φαναριώτης ηγεμόνας των περιοχών, σύμφωνα με το κείμενο, επειδή γνωρίζει ότι θα τον ενημερώσουν για την κατάσταση, η οποία επικρατεί, οι ντόπιοι κάτοικοι, υπόσχεται πλούσια αξιώματα και τιμές. Ανάμεσα στα αξιώματα, τα οποία υπόσχεται, αποτελεί η εγκατάσταση ενός ντόπιου κατοίκου στο παλάτι, μετά από γάμο με το τέκνο του ηγεμόνα.

Επίσης, ο εκ Τήνου φιλόσοφος λέει ότι ο Φαναριώτης ηγεμόνας, μέχρι να φτάσει στο Ιάσιο ή το Βουκουρέστι, στέλνει σε παραδουνάβια ηγεμονία έναν εκπρόσωπό του, επίσης φαναριώτικης καταγωγής, ο οποίος ονομάζεται «καϊμακάμης». Η πρώτη ενέργεια είναι να συγκεντρώσει όλες τις επιφανείς προσωπικότητες της περιοχής, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζει ο μητροπολίτης⁷². Ο καϊμακάμης, επειδή έχει, κατά τον Ζαλώνη, την εξουσία του ηγεμόνα στα χέρια του, έχει μία αρμοδιότητα να διατηρήσει ή να ανανεώσει τους αξιωματικούς. Φυσικά, οι διαταγές του πρέπει να είναι σύμφωνες με τα «θέλω» του νέου ηγεμόνα, τον οποίο αναπληρώνει.

Επιπροσθέτως, ο Ζαλώνης αναφέρεται και για το ότι ο Φαναριώτης, ο οποίος κλήθηκε να αναλάβει ηγεμόνας σε παραδουνάβιες περιοχές, πηγαίνει πάντα με ένοπλη συνοδεία. Η ένοπλη του συνοδεία απαρτίζεται από διακόσιους Αλβανούς μισθοφόρους, Έλληνες και τριακοσίους ακόμη άνδρες. Όλοι αυτοί θα κατοικήσουν στο παλάτι, το οποίο προορίζεται για τον Φαναριώτη ηγεμόνα.

Οι κόλακες αποτελούν, σύμφωνα με το κείμενο, έναν μεγάλο πληθυσμό. Όλοι αυτοί υπήρξαν οι μεγαλύτεροι υποστηρικτές της υποψηφιότητάς του, εκθειάζοντάς τον. Το αποτέλεσμα των επαίνων αυτών είναι να εκλεγεί ο ηγεμόνας από το Διβάνι και, συγχρόνως, να θεωρηθούν άκυρα τα προσόντα των ανθυποψηφίων του.

⁷¹ J. Dalegre, *ό. π.*, σ. 101.

⁷² IEE, τ. 11 (1978), σ. 128.

Ακόμη, ο Ζαλώνης θεωρεί ότι οι Φαναριώτες έχουν ως βασικά πάθη τους την τρυφή και την πολυτέλεια. Συγκεκριμένα, στις αυλές των Φαναριωτών ηγετών, στην Μολδοβλαχία, οι γυναίκες κυκλοφορούσαν με κοσμήματα από διαμάντια και πολύτιμους λίθους. Μάλιστα, η σύζυγος του Φαναριώτη ηγεμόνα οδηγεί στην εξορία υπηκόους. Όμως, οι υπήκοοι αυτοί εξορίζονται για να φέρουν διαμάντια και πολύτιμους λίθους από περιοχές, όπως η Βιέννη και η Ολλανδία. Τα διαμάντια και οι λίθοι από τις περιοχές αυτές έχουν στόχο, λόγω της ωραιότητάς τους, να «αμαυρώσουν» τα αντίστοιχα αντικείμενα, τα οποία κοσμούν τα σώματα των αντίζηλων, τις οποίες έχει η σύζυγος του ηγεμόνα.

Η ζωή μέσα στην τρυφή και την πολυτέλεια οφείλεται, κατά τον Ζαλώνη, στο ότι οι Φαναριώτες ηγεμόνες στην Μολδαβία και την Βλαχία απομυζούν τον λαό. Με άλλα λόγια, οι μικροκαλλιεργητές των παραδουνάβιων ηγεμονιών, οι οποίοι ονομάζονται «τζαράνοι» υπάρχουν μόνο ως πηγή εσόδων για τους ηγεμόνες και, συγχρόνως, αντιμετωπίζουν την περιφρόνηση των βογιάρων.

Επίσης, ο Ζαλώνης μας πληροφορεί ότι υπάρχουν φερμάνια από την Πύλη, τα οποία αποστέλλονται στους ηγεμόνες της Μολδαβίας και της Βλαχίας. Ένα από τα φερμάνια αυτά ήταν αυτό, το οποίο εκδόθηκε μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από την Ρωσία, στις 28 Δεκεμβρίου 1783. Η Κριμαία υπήρξε σιτοβολώνας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και, η προσάρτησή της υπήρξε πλήγμα⁷³. Η αναπλήρωση του κενού, το οποίο άφησε η προσάρτηση της Κριμαίας, έπρεπε να γίνει ταχύτατα.

Τέτοια φερμάνια χαροποιούν πάντα τον ηγεμόνα, διότι αποκτά την δυνατότητα να πολλαπλασιάσει τα κέρδη του. Φυσικά, για να επιτευχθεί ο πολλαπλασιασμός των κερδών στις ηγεμονικές αυλές, είναι απαραίτητη η εκτέλεση των διαταγών, οι οποίες κοινοποιούνται στους τοπικούς διοικητές από τους εκ Φαναρίου ηγεμόνες.

Ένας άλλος τρόπος, ο οποίος συμβάλλει στον εύκολο πλουτισμό των ηγεμόνων αυτών, αλλά με αθέμιτα μέσα, είναι συνυφασμένος με την άμυνα της περιοχής. Συγκεκριμένα, όταν η Υψηλή Πύλη επιθυμεί να κατασκευάσει στην περιοχή ένα φρούριο ή να επισκευάσει ένα, το οποίο ήδη υπάρχει η διαταγή απαιτεί, σύμφωνα με τον Ζαλώνη, έναν συγκεκριμένο αριθμό εργατών. Από την πλευρά του, ο ηγεμόνας, έχοντας συμφωνήσει με τον επιστάτη του έργου, χρησιμοποιεί λιγότερους εργάτες σε σχέση με τον προβλεπόμενο αριθμό, αλλά, τους πληρώνει με τα λεφτά, των οποίων ο

---

⁷³ Βλ και λήμμα σύνταξης «Κριμαία» στην *MEE*, τ. 15 (1959), σ. 60.

αριθμός αναφέρεται στο φερμάνι. Το ίδιο φαινόμενο επικρατεί και σε άλλα υλικά, τα οποία απαιτούνται από την Πύλη.

Οι αρπαγές αυτές μπορούν να καταγγεληθούν από τους βογιάρους, οι οποίοι, ως ντόπιοι, μπορούν να φωνάξουν υπέρ των ομοεθνών τους. Βέβαια, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο σύγγραμμα, ο βογιάρος, ο οποίος θα φωνάξει εναντίον των ηγεμόνων, θα τιμωρηθεί με την ποινή της εξορίας.

Μία ακόμη κατηγορία, την οποία ο Ζαλώνης απευθύνει προς τους Φαναριώτες ηγεμόνες, αποτελεί η συμπεριφορά τους απέναντι στον κλήρο. Αρχικά, από το κείμενο πληροφορούμαστε ότι, όταν πεθάνει ένας μητροπολίτης ή αρχιεπίσκοπος στις περιοχές αυτές, αφήνουν ως μοναδικό κληρονόμο τον ηγεμόνα. Τα εκκλησιαστικά αυτά αξιώματα αποτελούν αξιώματα, στα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί επέμβαση του Φαναριώτη ηγεμόνα. Συγκεκριμένα, ο ηγεμόνας έχει την δυνατότητα να προβεί σε καθαίρεση του μητροπολίτη, εάν το επιθυμεί. Η εκλογή του νέου μητροπολίτη από τον ηγεμόνα στις παραδουνάβιες περιοχές γίνεται με βάση προσφορές. Ο άνθρωπος, ο οποίος θα δώσει την μεγαλύτερη προσφορά, θα εκλεγεί μητροπολίτης ή αρχιεπίσκοπος.

Επιπροσθέτως, στο πρώτο κεφάλαιο του συγγράμματος του Ζαλώνη υπάρχει και παράθεση σχετικά με τις γυναίκες, οι οποίες είναι σύζυγοι των ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας. Η ονομασία της συζύγου του Φαναριώτη ηγεμόνα είναι «δόμνα»⁷⁴. Η υπόληψή της στις κοινωνίες της Ρουμανίας είναι ανάλογη με την ισχύ, την οποία έχει δίπλα στον σύζυγό της. Ακόμη, τα εισοδήματά της είναι μεγάλα και, ξεχωριστά από του συζύγου της. Στην προσωπική της ζωή, είναι περικυκλωμένη από περίπου 50 κοπέλες, τις οποίες έφερε μαζί της από την πρωτεύουσα. Το σύνολο αυτό ονομάζεται «χαρέμι».

Το πρώτο κεφάλαιο του συγγράμματος ολοκληρώνεται με την παράθεση των τριών τρόπων εκδίκησης των ηγεμόνων κατά των χωρικών, οι οποίοι αποκλήθηκαν «τζαράνοι». Αναλυτικά, ο πρώτος τρόπος είναι το να μετοικήσουν σε περιοχές, οι οποίες συνόρευαν με τις αυτοκρατορίες της Αυστρίας και της Ρωσίας⁷⁵. Ο δεύτερος τρόπος εκδίκησης γίνεται χάρη στην ληστεία. Συγκεκριμένα, ο ηγεμόνας αφήνει ορισμένους από τους «τζαράνους» να συμπληρώνουν τα προς το ζην από την ληστεία και, από την πλευρά του ο ηγεμόνας τους αφήνει, ενώ, συγχρόνως, δεν λαμβάνει κανένα μέτρο για να προφυλαχθούν οι διαβάτες, οι οποίοι διασχίζουν τις μεγάλες

⁷⁴ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 25.

⁷⁵ Για την γεωγραφική θέση, βλ και λήμμα σύνταξης «Μολδοβλαχία» στην *MEE*, τ. 16 (1959), σ. 33.

οδικές αρτηρίες και, πέφτουν θύματα ληστείας. Στη συνέχεια, ο ηγεμόνας, έχοντας την υποψία ότι τα λάφυρα μπορεί να είναι αρκετά, στέλνει μία δωδεκάδα ιππέων για να λάβουν τα λάφυρα, τα οποία απέκτησαν από τις ληστείες τους οι χωρικοί. Αφού οι ιππείς αυτοί συλλάβουν τους χωρικούς, τους μεταφέρουν στην Κωνσταντινούπολη, όπου τους υποβάλλουν σε βασανιστήρια, προκειμένου να αποκαλυφθεί ο τόπος, στον οποίο έκρυψαν τα λάφυρα. Όταν φανερώσουν τα λάφυρα, περνούν στην δικαιοδοσία του κριτή για τα εγκλήματα, ο οποίος είχε την ονομασία «Μέγας Άρμασις» και, κατά κανόνα, ήταν συγγενής του ηγεμόνα.

Ο τρίτος τρόπος, τον οποίο μεταχειρίζονταν οι οσποδάροι για να εξοντώσουν τους «τζαράνους» ήταν διαφορετικός σε σχέση με τους δύο προηγούμενους. Συγκεκριμένα, οι χωρικοί, θέλοντας να αποφύγουν την σκληρή τιμωρία τους από τον ηγεμόνα ή τους βογιάρηδες, καταφεύγουν στον ιερατικό κλάδο. Σαφέστερα, πολλοί από αυτούς παντρεύονται και, αποκτούν την δυνατότητα να λάβουν το ιερατείο, παρά το ότι είναι αμαθείς. Συνοπτικά, στην Μολδοβλαχία ένας γεωργός μπορεί να είναι και ιερέας. Ο ηγεμόνας, όμως, επειδή κληρονομεί τον μητροπολίτη, μπορεί να αποκτήσει ωφέλειες εις βάρος των «τζαράνων».

Στις αρχές του δεύτερου κεφαλαίου γίνεται λόγος για το ότι ο ηγεμόνας επιλέγει τον αντιπρόσωπό του στην Πύλη, τον γνωστό ως καπουκεχαγιά. Ωστόσο, ο Ζαλώνης τον αποκαλεί στο κείμενό του «Βάς- Καπί- Κεχαγιά»⁷⁶ και, συγχρόνως, επιβεβαιώνει το ότι προέρχεται από το στενό περιβάλλον του. Όταν όμως παρατηρεί ότι κανείς από τους συγγενείς αυτούς δεν ανταποκρίνεται στα κριτήρια για την επιλογή του από τον μέλλοντα ηγεμόνα, τον αναζητεί στον κύκλο των πιστών οπαδών του και, επιλέγει τον πιστότερο. Ακόμη, στο κείμενο αναφέρεται ότι ο εκπρόσωπος αυτός, ο οποίος κατέχει το αξίωμα αυτό, διαθέτει αρκετούς ακολούθους, οι οποίοι λαμβάνουν μισθό από τον ηγεμόνα. Το βασικότερο καθήκον του «Βάς- Καπί- Κεχαγιά» αποτελεί να στείλουν εξόριστους ή να δολοφονήσουν τους αντιπάλους του ηγεμόνα, κάτι το οποίο συμβαίνει συχνά. Με τους τρόπους αυτούς, ελαττώνονται οι ανησυχίες του Φαναριώτη ηγεμόνα, ο οποίος τους αγόρασε.

Ακόμη, ο Ζαλώνης μας πληροφορεί ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν περιφρονεί την φιλία των Φαναριωτών, διότι είναι ωφέλιμη για αυτούς. Μολονότι η θρησκεία εμποδίζει τους Οθωμανούς να ζητούν τη φιλία των «απίστων», η πολιτική τους διδάσκει να μην την εγκαταλείψουν ποτέ.

---

⁷⁶ J. Dalegre, *ό. π.*, σ. 112.

Σε άλλο σημείο του ίδιου κεφαλαίου, ο Ζαλώνης αναφέρει ότι η δύναμη του νόμου, η οποία εμπόδισε τους Φαναριώτες να φτάσουν μέχρι το υψηλότερο όλων αξίωμα, είναι η αιτία, χάρη στην οποία γεννήθηκε η ισχύς τους μέσα στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επιπλέον, μία ακόμη έκφανση της καθημερινότητας, στην οποία διαπρέπουν οι Φαναριώτες, είναι η απάτη. Συγκεκριμένα, περικυκλώνουν το θύμα τους και αρχίζουν να το πολιορκούν, σαν να πρόκειται για έναν στρατηγό, ο οποίος πολιορκεί ένα φρούριο. Για να κάνουν ευκολότερα απάτη σε βάρος του, αρχίζουν να τον «εξετάζουν», αποσκοπώντας στο να βρεθεί το αδύνατο σημείο του.

Ο Ζαλώνης κάνει αναφορά και στους Φαναριώτες ηγεμόνες, οι οποίοι κατηγορούνται ότι δρουν εναντίον των Οθωμανών. Σαφέστερα, μας πληροφορεί ότι οι ηγεμόνες αυτοί δεν εκτελούνται πάντα, αλλά, ορισμένες φορές, καταφέρνουν να διαφύγουν χάρη σε έγκαιρες προειδοποιήσεις των ανθρώπων από το περιβάλλον τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο τελειώνει με την παραδοχή του Ζαλώνη ότι οι Φαναριώτες έχουν παραδοθεί στην προσπάθεια ανάδειξης της δικής τους οικογένειας έναντι των άλλων οικογενειών⁷⁷. Άρα, είναι πάντα σε εμπόλεμη κατάσταση, εξαιτίας των φιλοδοξιών τους.

Ο Ζαλώνης μας πληροφορεί ότι, όταν ένας ηγεμόνας πέσει από το αξίωμά του, η κατοίκησή του στο Φανάρι, μόλις επιστρέψει από την Κωνσταντινούπολη, δεν είναι δυνατή. Ο έκπτωτος ηγεμόνας, όπως νομίζουν, δεν μπορεί να επικοινωνεί με κανέναν, πέραν του προσωπικού του ιατρού και ορισμένων αρχιεπισκόπων. Έτσι, καταφέρνει να εξασφαλίσει ορισμένα ψήγματα συμπάθειας από τους Οθωμανούς. Ωστόσο, επειδή έχουν πληγωμένο τον εγωισμό τους, αρχίζουν επιχειρήσεις, με στόχο να αποκατασταθούν.

Εκτός από τους Φαναριώτες ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας, ο Ζαλώνης στρέφεται και εναντίον των βογιάρηδων. Οι βογιάρηδες έχουν ως βασικά χαρακτηριστικά την έλλειψη μίας ορθής ανατροφής, την παθητική υποταγή στο σύστημα, που έχουν δημιουργήσει οι Φαναριώτες, την φιλοδοξία και την δίψα για απόκτηση πλούτου. Επίσης, κακή συμπεριφορά διαθέτουν και οι σύζυγοι των βογιάρηδων. Τέλος, χαρακτηρίζονται από κενοδοξία, η οποία τους «κατευθύνει» την ζωή.

Αρχικά, στα συμπεράσματα του έργου του, ο κυκλαδίτης ιατροφιλόσοφος αναφέρει ότι οι Φαναριώτες αυτοί δεν είναι γόνιμοι οικογενειών, οι οποίες ζούσαν στην

---

⁷⁷ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 122.

πρωτεύουσα και πριν την Άλωση του 1453. Οι περισσότεροι από αυτούς προέρχονται από διάφορες περιοχές, οι οποίες δεν είναι τόσο σημαντικές, όσο η πρωτεύουσα. Ωστόσο, έχουν κερδίσει την εύνοια της Πύλης. Ακόμη, στο ίδιο μέρος του κειμένου στρέφεται εναντίον του Παναγιώτη Νικουσίου, επειδή, το 1669, στις συζητήσεις μεταξύ Βενετών και Οθωμανών κατά την πτώση του Χάνδακα, ο Νικουσίος βρισκόταν με την οθωμανική πλευρά⁷⁸. Ακόμη, καταδικάζεται η φιλοοθωμανική στάση, την οποία επέδειξε ο διάδοχος του Νικουσίου, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, κατά την υπογραφή της συνθήκης του Κάρλοβιτς. Επιπλέον, ο Ζαλώνης συγκρίνει τους Φαναριώτες με τους Αρμενίους, λέγοντας ότι οι Φαναριώτες νοιάζονται μόνο για τους εαυτούς τους, εν αντιθέσει με τους Αρμενίους, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τη χώρα τους.

Επιπροσθέτως, με βάση τα όσα αναφέρει ο Ζαλώνης, οι βασικοί πρωταγωνιστές του αγώνα των Ελλήνων είναι δύο, ο πελοποννήσιος Κολοκοτρώνης και ο Φαναριώτης Μαυροκορδάτος. Αμφότεροι αποσκοπούν στην απελευθέρωση της Ελλάδος από τον οθωμανικό ζυγό. Όμως, τους κατηγορεί γιατί είναι πολιτικοί αντίπαλοι⁷⁹. Σύμφωνα με δημοσιεύματα, το περιεχόμενο των οποίων γνώριζε ο Ζαλώνης, ο Μαυροκορδάτος υπηρετεί τα συμφέροντα της Αγγλίας ενώ, από την άλλη ο Κολοκοτρώνης τα συμφέροντα της Ρωσίας. Βέβαια, και οι δύο πάσχουν, σύμφωνα με τον Ζαλώνη, από κενοδοξία. Η κενοδοξία τους αυτή, κατά πάσα πιθανότητα, θα αποβεί μοιραία για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Στη συνέχεια, μιλά για καθένα από τους πρωταγωνιστές του Αγώνα ξεχωριστά. Αναλυτικά, πρώτα έκανε ξεχωριστή αναφορά στον Κολοκοτρώνη ως προσωπικότητα και, έπειτα, στον Μαυροκορδάτο. Σύμφωνα με τον Ζαλώνη, ο Μαυροκορδάτος ενεργεί ως όργανο της βρετανικής πολιτικής ενώ, ο Κολοκοτρώνης σαν εκπρόσωπος της ρωσικής πολιτικής.

Εκτός από τους Φαναριώτες, ο Ζαλώνης στρέφεται και κατά της Φιλικής Εταιρείας. Πιο αναλυτικά, αμφισβητεί την ύπαρξή της. Μία πιθανή αιτία υπήρξε η άποψή του για το ότι, η Ευρώπη, μετά την συντριβή του Ναπολέοντα στο Βατερλώ και την δημιουργία της «Πενταπλής Συμμαχίας» από τα ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη, το 1815, δεν ήταν ευνοϊκά διακείμενη απέναντι σε οργανώσεις, οι οποίες προετοίμαζαν επαναστατικά κινήματα⁸⁰. Ωστόσο, ο πιθανότερος λόγος είναι ότι υπάρχουν γόνιμοι φαναριώτικων οίκων, οι οποίοι θα μπορούσαν να σφετεριστούν το ονειρώδες όνομα της Εταιρείας.

⁷⁸ ΙΕΕ, τ.11 (1978), σ. 121.

⁷⁹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 12 (1978), σ. 299.

⁸⁰ E.M. Burns, *Ευρωπαϊκή ιστορία. Ο δυτικός πολιτισμός. Οι νεότεροι χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 557.

Βέβαια, σε άλλο σημείο του συγγράμματος, ο εν λόγω κατηγορός αναιρεί τις προηγούμενες θέσεις του, διότι κάνει λόγο για το ότι η Φιλική Εταιρεία ήταν μία πραγματική οργάνωση, η οποία προετοίμασε τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Η εταιρεία αυτή ποτέ δεν συμπεριέλαβε Φαναριώτες στους κόλπους της. Ίσως, ο Ζαλώνης επιχειρεί να συμφωνήσει με αυτούς, οι οποίοι πίστευαν ότι η Φιλική Εταιρεία υπήρξε στην πραγματικότητα και ότι ποτέ δεν θα συμμετείχαν άτομα από φαναριώτικους οίκους στις τάξεις μίας εταιρείας, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την προετοιμασία επανάστασης από τους υπόδουλους Έλληνες. Κλείνοντας, ο Ζαλώνης μιλά και για τον ολέθριο ρόλο, τον οποίο θα είχαν οι Φαναριώτες, αν συμμετείχαν στην Επανάσταση.

Παρά τις αρνητικές του κρίσεις και την αναφορά του Ζαλώνη ότι οι Φαναριώτες είναι αδύνατο να συμμετέχουν σε μία οργάνωση, η οποία είναι επιφορτισμένη με το να προετοιμάσει την ελευθερία των Ελλήνων, ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, Υψηλάντης, σκιαγραφείται διαφορετικά. Συγκεκριμένα, αποκαλεί τον Υψηλάντη «γενναίο» και κάνει μνεία, στην οποία λέει ότι ο Υψηλάντης δεν κληροδότησε κανένα ελάττωμα, σε σχέση με τους υπόλοιπους επιφανείς Φαναριώτες. Επιπλέον, και οι πρόγονοί του, οι οποίοι υπηρέτησαν ως αξιωματούχοι στις παραδουνάβιες χώρες, είχαν λάβει τον τίτλο του «γενναίου» και του «δίκαιου».

Συν τοις άλλοις, στο σύγγραμμα εκφράζονται και οι απόψεις του Ζαλώνη ως προς την πιθανότητα επανένωσης της Δυτικής και Ανατολικής Εκκλησίας, μετά το Σχίσμα του 1054. Όντας μέλος της Καθολικής Εκκλησίας, ο Ζαλώνης δεν είναι θετικά διακείμενος απέναντι στην Ορθοδοξία, ούτε όμως και απέναντι στο ελληνικό έθνος.

Προς το τέλος του έργου του, ο εκ Τήνου ιατρός και φιλόσοφος εκφράζει την άποψή του για το ποιο θα ήταν το κατάλληλο πολίτευμα για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ο ιδανικός κυβερνήτης της Ελλάδος θα ήταν ένας βασιλιάς, ο οποίος, ωστόσο, ήταν υποχρεωμένος να ασκεί την εξουσία του, βασιζόμενος σε ορισμένους νόμους, οι οποίοι διέθεταν θεμελιώδη χαρακτήρα⁸¹. Αντίθετα, θεωρεί την εφαρμογή του δημοκρατικού πολιτεύματος αδύνατη για την περίπτωση της Ελλάδος.

Στο τέλος του συγγράμματός του, ο, ευρισκόμενος στην Μασσαλία, λόγιος προειδοποιεί τους Έλληνες να μην πιστεύουν τις προθέσεις των Φαναριωτών. Θεωρεί ότι δεν είναι κατάλληλοι να κυβερνήσουν την Ελλάδα. Οι αιτίες είναι ότι αφενός δεν επιθυμούν να στηρίξουν τους άλλους με αφίλοκέρδεια και, αφετέρου, δεν πρόκειται

---

⁸¹ Ν. Ροτζώκος, *Επανάσταση και εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Αθήνα 1997, σ. 185.

για μονάρχες, οι οποίοι πιστεύουν στην δικαιοσύνη και στην επιείκεια απέναντι στους υπηκόους τους. Μάλιστα, για την εξάλειψη των τυχόν αμφιβολιών, ο Ζαλώνης συμβουλεύει τους επαναστατημένους Έλληνες να ρωτήσουν τους κατοίκους της Μολδαβίας και της Βλαχίας για τον τρόπο διακυβέρνησης των Φαναριωτών, ο οποίος ήταν σύμφωνος με τις επιταγές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κάτι το οποίο ανέφερε, λίγα χρόνια αργότερα, και μερίδα του Τύπου⁸².

Ο Ζαλώνης, στην τελευταία σελίδα του συγγράμματός του, λέει ότι ο ρόλος του, ως προς το σύγγραμμα, ολοκληρώθηκε. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι είπε αλήθειες για το ποιόν των Φαναριωτών. Ο Ζαλώνης υποστηρίζει ότι οι Φαναριώτες δεν θα συμφωνήσουν με την άποψή του και, όπως είναι φυσικό, θα προβάλλουν τις αντιρρήσεις τους. Ωστόσο, ο Ζαλώνης δηλώνει ότι δεν θα φοβηθεί την αντίδραση της φαναριώτικης αριστοκρατίας. Τέλος, ο κυκλαδίτης ιατροφιλόσοφος ισχυρίζεται ότι μπορεί να μην συνέθεσε ένα βιβλίο, με την συνήθη έννοια της λέξης, αλλά, έκανε το χρέος του απέναντι στον λαό.

2.2.1. Στερεότυπα

Οι αρνητικές κρίσεις του Κοραή απέναντι στους διάφορους Φαναριώτες και το κείμενο του Ζαλώνη είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία αρνητικών στερεοτύπων από τον Τύπο του 19^{ου} αιώνα. Από την άλλη, όμως, δεν υπάρχουν αναφορές, με βάση τον «Ρωσοαγγλογάλλο» και την «Ελληνική Νομαρχία». Φυσικά, υπάρχουν και πιθανοί λόγοι, για τους οποίους δεν υπάρχουν τα έργα αυτά. Πιο αναλυτικά, ο πρώτος πιθανός λόγος είναι το ότι οι συντάκτες του επαναστατικού, αλλά και μετεπαναστατικού Τύπου δεν γνώριζαν για τα έντυπα αυτά. Ένας άλλος πιθανός λόγος αποτελεί η μη ύπαρξη επαρκών αντιτύπων από τα έργα αυτά. Βέβαια, η πιθανότερη από τις αιτίες υπήρξε το ότι αμφότερα τα έργα, τα οποία προαναφέρθηκαν, δεν αμφισβητούν μόνο την εθνική συνείδηση των Φαναριωτών, αλλά και άλλων κοινωνικών ομάδων, όπως για παράδειγμα των προεστών και των ιερωμένων.

Ένα στερεότυπο, το οποίο συναντάμε στον Τύπο του 19^{ου} αιώνα, είναι συνυφασμένο με την στάση των Φαναριωτών κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης. Αναλυτικά, οι Φαναριώτες δεν διακρίνονταν για την εθνική τους συνείδηση. Αντίθετα, επέδειξαν την αφοσίωσή τους στον κατακτητή, με διάφορους τρόπους.

---

⁸² Ν. Ροτζώκος, *ό. π.*, σ. 201.

Επίσης, ένα άλλο στερεότυπο αναφέρει ότι δεν συμμετείχαν στην προετοιμασία της Επανάστασης του 1821. Στον αντίποδα, συνεργάστηκαν με την Υψηλή Πύλη για την κατάπνιξή της. Επιπλέον, ο αντιφαναριώτικος Τύπος αναφέρει ότι όσοι από τους Φαναριώτες αναμείχθηκαν στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα το έκαναν αποσκοπώντας στην εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων⁸³. Συμπερασματικά, για το λόγο αυτό πρέπει να θεωρούνται σαν υπεύθυνοι για την υπονόμηση της Επανάστασης και την μη εφαρμογή των αποφάσεων, οι οποίες λήφθηκαν κατά τις Εθνοσυνελεύσεις της περιόδου εκείνης. Μία ακόμη εφημερίδα, η οποία καταφέρεται εναντίον της δράσης των Φαναριωτών, αποτελεί η «Εθνική». Ενδεικτικά, στο φύλλο της 9^{ης} Φεβρουαρίου 1844, αναφέρει ότι η Επανάσταση θα είχε πολύ καλύτερα αποτελέσματα για τους εξεγερθέντες, αν δεν είχαν αναμειχθεί οι Φαναριώτες.

Ένα ακόμη στερεότυπο, το οποίο εμφανίστηκε στον αντιφαναριώτικο Τύπο του 19^{ου} αιώνα, προέρχεται από το σύγγραμμα του Ζαλώνη. Αναλυτικότερα, τα δημοσιεύματα ανέφεραν ότι οι Φαναριώτες δεν χρησιμοποίησαν ποτέ τα αξιώματα, τα οποία έλαβαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπέρ των Ελλήνων. Επίσης, ως ηγεμόνες στις παραδουνάβιες ηγεμονίες ποτέ δεν ενήργησαν υπέρ των Βλάχων και Μολδαβών υπηκόων τους. Αντίθετα, συναγωνίζονταν την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως προς το ποια από τις δύο πλευρές θα καταπιέσει περισσότερο τους χριστιανούς αυτούς υπηκόους.

Στην αρνητική κρίση του επαναστατικού και μετεπαναστατικού Τύπου συμπεριλήφθηκαν ακόμη και Φαναριώτες, οι οποίοι θανατώθηκαν από την Υψηλή Πύλη, λόγω της υποστήριξής τους στην Επανάσταση των Ελλήνων. Μάλιστα, για τη στάση αυτή εκφράζει την πικρία του ο Φαναριώτης Ρίζος- Νερουλός.

Σε γενικές γραμμές, ο «Θρίαμβος του Συντάγματος» και ο «Ζέφυρος» υπήρξαν οι εφημερίδες, οι οποίες ανέπτυξαν αναλυτικότερα από όλες την αντιφαναριωτική άποψη για το τι συνέβη κατά την Επανάσταση του 1821 με ευθύνη των Φαναριωτών, οι οποίοι συμμετείχαν στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα.

2.3. Η συμβολή των Φαναριωτών στην Επανάσταση

Παρά τις αρνητικές κρίσεις ανθρώπων του πνεύματος και των παλιών αγωνιστών του 1821 σχετικά με την συμπεριφορά και την θέση των Φαναριωτών

---

⁸³ Κ. Μάγερ, *ό. π.*, σ. 73.

απέναντι στην σχεδιαζόμενη επανάσταση των Ελλήνων και τις διάφορες φάσεις της, κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει την ουσιαστική συμβολή τους στον Αγώνα του 1821, αλλά και αργότερα, κατά τα πρώτα χρόνια συγκρότησης του ελληνικού κράτους⁸⁴.

2.3.1. Η επανάσταση στην Μολδοβλαχία

Οι γνωστότεροι Φαναριώτες, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση και, είχαν ουσιαστική συμβολή είναι, αναμφίβολα, οι αδερφοί Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης, γιοι και εγγονοί πρώην ηγεμόνων των παραδουνάβιων περιοχών. Ωστόσο, εξαιτίας του ότι αμφότεροι ήταν μεγαλωμένοι στην Ρωσία, ελάχιστα μπορούν να συνδεθούν με τους κύκλους των Φαναριωτών, οι οποίοι βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη ή στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, γιος του λόγιου και παλιού ηγεμόνα Κωνσταντίνου Υψηλάντη, υπήρξε αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας και ο ηγέτης της εξέγερσης στην Μολδοβλαχία, η οποία, παρά την αυτοθυσία πολλών οπλαρχηγών, δεν στέφθηκε από επιτυχία. Το 1810, ο Υψηλάντης κατατάχθηκε στο σώμα έφιπων αξιωματικών του τσάρου, φτάνοντας μέχρι το βαθμό του ανθυπάρχου. Κατά τη διάρκεια των ναπολεόντειων πολέμων, τον Αύγουστο του 1813, στην μάχη της Δρέσδης, παρά την ήττα της Ρωσίας και της Αυστρίας από τους Γάλλους του Ναπολέοντα⁸⁵, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πολέμησε γενναία. Ωστόσο, η γενναιότητά του αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να χάσει το χέρι του. Λίγα χρόνια αργότερα, κατά την περίοδο 1814-1815, ο Υψηλάντης υπήρξε συνοδός του τσάρου Αλέξανδρου Α΄, στο συνέδριο της Βιέννης.

Ένας πρωταρχικός σκοπός της Εταιρείας υπήρξε η εύρεση ενός προσώπου με κύρος, το οποίο θα είχε τις ικανότητες για να αναλάβει τις υποθέσεις της. Στο πλαίσιο αυτό, το 1820 ο Εμμανουήλ Ξάνθος ταξίδεψε στην Πετρούπολη της Ρωσίας. Εκεί, συνάντησε τον υπουργό Εξωτερικών του τσάρου, Ιωάννη Καποδίστρια. Όμως, ο Καποδίστριας αρνήθηκε. Μετά την άρνησή του, ο Ξάνθος προσέγγισε τον Υψηλάντη, γόνο φαναριώτικης οικογένειας, ο οποίος αποδέχτηκε την πρόταση.⁸⁶

Η ανάληψη της αρχηγίας από τον Υψηλάντη μπορεί να εκληφθεί ως το τέλος της Φιλικής Εταιρείας. Βέβαια, αποτελεί τέλος σχετικά με τον τρόπο, τον οποίο είχαν συλλάβει την συγκρότησή της, οι τρεις ιδρυτές, τον Σεπτέμβριο του 1814. Οι τρεις

⁸⁴ Βλ και λήμμα σύνταξης «Φαναριώτες» στην εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος- Λαρούς», τ. 33 (1998), σ. 171.

⁸⁵ Chandler, D.G. *The campaigns of Napoleon*, Boston 1999, p. 156.

⁸⁶ Ν. Διαμαντούρος, *ό. π.*, σ. 39.

ιδρυτές ήταν χαμηλής κοινωνικής τάξης και, η οικονομική τους δύναμη ήταν περιορισμένη. Επίσης, θεωρήθηκε ως απτή πραγματικότητα ο ευσεβής πόθος των Ελλήνων, ο οποίος εξέφραζε την θέση ότι η Φιλική Εταιρεία κατευθύνεται από μία ισχυρή δύναμη και, συγκεκριμένα, την τσαρική Ρωσία⁸⁷.

Η απόφαση του Υψηλάντη για έναρξη της Επανάστασης από τις παρίστριες χώρες δεν ήταν τυχαία. Η Μολδαβία και η Βλαχία αποτελούσαν χώρους, στους οποίους οι Έλληνες κατέφευγαν συχνά κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών της Επανάστασης. Ακόμη, ένας σημαντικός παράγοντας, ο οποίος συμπεριλήφθηκε στους υπολογισμούς, υπήρξε η αποστασία του Αλή πασά. Οι Έλληνες προσπάθησαν να αξιοποιήσουν την αποστασία του τύραννου στην Ήπειρο, με στόχο να αποκομίσουν οφέλη. Τέλος, δεν ευσταθούσε το σενάριο, το οποίο ήθελε κοινό αγώνα των Ελλήνων με τους Αλβανούς του Αλή πασά κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η εξέγερση των χωρικών της Ρουμανίας, υπό τον Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου, υπήρξε καταλυτική για την έναρξη της επανάστασης στις παρίστριες χώρες. Συγκεκριμένα, ο Βλαδιμηρέσκου αντιπαθούσε και τους Οθωμανούς, αλλά και τους Φαναριώτες, τους οποίους θεωρούσε δυνάστες του τόπου⁸⁸. Επίσης, το επαναστατικό σώμα του Βλάχου ηγεμόνα επανδρώθηκε σύντομα. Συγκεκριμένα, στις τάξεις του σώματος εντάχθηκαν πολλοί ένοπλοι, οι οποίοι ήταν Βλάχοι, Έλληνες, Σέρβοι και Βούλγαροι. Επιπροσθέτως, η εξέγερση του Βλαδιμηρέσκου είχε ως αποτέλεσμα να αποκαλυφθούν τα σχέδια των επαναστατών νωρίτερα από ότι υπολόγιζαν οι τελευταίοι.

Οι διεθνείς συνθήκες, ωστόσο, δεν ήταν ευνοϊκές για τους επαναστάτες της Μολδοβλαχίας. Πιο αναλυτικά, ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, μαθαίνοντας την επαναστατική δράση, κάλεσε στα πατριαρχεία τους αρχιερείς, οι οποίοι βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη, τον ηγεμόνα της Βλαχίας, τον Φαναριώτη Μεγάλο Διερμηνέα της Πύλης, Κωνσταντίνο Μουρούζη και όλους τους έγκριτους πολιτικούς άνδρες. Στην συνάντηση, αποφασίστηκε να υποβληθεί αναφορά στον σουλτάνο και ο αφορισμός των επαναστατών από την Εκκλησία. Ο αφορισμός των επαναστατών έγινε στις 23 Μαρτίου 1821.

Ακόμη, ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, ο οποίος την εποχή εκείνη βρισκόταν στην Λιουμπλιάνα, αρνήθηκε, μετά από έντονες πιέσεις του καγκελάριου της Αυστρίας,

⁸⁷ Βλ και λήμμα σύνταξης «Υψηλάντης» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 34 (1996), σ. 99.

⁸⁸ ΙΕΕ, τ.11 (1978), σ. 159.

Μέτερνιχ, να συνδράμει στην προσπάθεια του Υψηλάντη και, τον διέγραψε από τις τάξεις του ρωσικού στρατού.

Στις 22 Φεβρουαρίου του 1821, ο Υψηλάντης πέρασε τον ποταμό Προύθο και κήρυξε την Επανάσταση. Μαζί του ήταν οι αδερφοί του, Γεώργιος και Νικόλαος. Στην προκήρυξη, την οποία εξέδωσε, με τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος», καλούσε όλους τους Έλληνες να επαναστατήσουν και, διαβεβαίωνε, ότι μία μεγάλη δύναμη, δηλαδή η Ρωσία, βρισκόταν πίσω από την Επανάσταση⁸⁹.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα ήταν διαφορετικά, σε σχέση με αυτά, τα οποία προσδοκούσε ο Υψηλάντης. Αναλυτικότερα, οι δουλοπάροικοι της Μολδαβίας, έχοντας ενημερωθεί για την αποδοκιμασία του επαναστατικού κινήματος από τον τσάρο στην Ρωσία, έδειξαν εχθρική στάση έναντι των Ελλήνων. Επίσης, ξεκίνησαν συνεννοήσεις με τον πασά της Βραΐλας. Επιπλέον, πολλοί τοπικοί ηγεμόνες δεν ήταν θετικά διακείμενοι προς τους επαναστάτες, διότι τους αντιμετώπιζαν με καχυποψία.

Ο στρατός του Υψηλάντη έπρεπε να είναι συγκροτημένος και αξιόμαχος. Επίσης, ήταν απαραίτητο να διαθέτει και μία ορισμένη περιοχή. Όμως, οι στόχοι αυτοί δεν πέτυχαν. Συγκεκριμένα, η πολυπληθέστερη ομάδα των μισθοφόρων οπλοφόρων, οι «Αρβανίτες», που αποτελούνταν από Έλληνες, Βούλγαρους και Σέρβους και εξασφάλιζαν τα προς το ζην από την οπλοφορία, δεν μπορούσαν να είναι ένα βάσιμο στοιχείο για να εκπληρωθούν οι επιδιώξεις του Υψηλάντη. Παρά τα προβλήματα, ο Υψηλάντης βρέθηκε στα σύνορα των δύο ηγεμονιών, στην Φοξάνη και, εκεί, σχημάτισε τον περίφημο «Ιερό Λόχο», ο οποίος απαρτιζόταν από ενθουσιώδεις Έλληνες νεαρής ηλικίας, οι οποίοι έρχονταν από την Οδησό ή ήταν σπουδαστές στις περιοχές των ηγεμονιών αυτών⁹⁰. Το έμβλημα του «Ιερού Λόχου» ήταν μία νεκροκεφαλή, η οποία είχε από κάτω της δύο κόκκαλα, τοποθετημένα χιαστί.

Επιπλέον, ο Βλαδιμηρέσκου διαχώρισε, βαθμιαία, τις θέσεις του από το ελληνικό κίνημα⁹¹. Ένα ακόμη πλήγμα υπήρξε η προσχώρηση του τοπικού οπλαρχηγού Σάββα Φωκιανού και του σώματός του στην τουρκική πλευρά. Τέλος, η απογοήτευση, η οποία υπήρχε ανάμεσα σε στρατιώτες και αξιωματικούς, οδήγησε στην λιποταξία. Ορισμένοι από τους λιποτάκτες κατέφυγαν σε μία γειτονική περιοχή, την Τρανσυλβανία. Παρά τις ηράκλειες προσπάθειές του, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης δεν κατάφερε να επιβάλει την τάξη ανάμεσα στο στράτευμά του.

⁸⁹ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 26.

⁹⁰ Θ. Βερέμης & Ι. Σ. Κολλιόπουλος, *ό. π.*, σ. 192.

⁹¹ ΙΕΕ, τ.11 (1978), σ. 144.

Καθοριστική υπήρξε η μάχη στο Δραγατσάνι στις 7 Ιουνίου 1821. Στη μάχη αυτή ο στρατός του Υψηλάντη διαλύθηκε ενώ, ο ίδιος ήταν θύμα προδοσίας από τους Ρουμάνους και περιπτώσεων λιποταξίας. Η μάχη του Δραγατσανίου έμεινε στην ιστορία για την αυτοθυσία του σώματος του «Ιερού Λόχου». Από τους 376 Ιερολοχίτες, πάνω από 200 έπεσαν στο πεδίο της μάχης, προξενώντας σοβαρές απώλειες στους εχθρούς. Κατά την φυγή του Υψηλάντη, ο Φιλικός και αγωνιστής, Γεωργάκης Ολύμπιος, αγωνιζόταν γενναία στην μονή του Σέκου. Εκτός από τον Ολύμπιο, εναντίον των Οθωμανών αγωνιζόταν και το σώμα ενός άλλου σπουδαίου αγωνιστή, του Ιωάννη Φαρμάκη⁹². Αμφότεροι οι αγωνιστές είχαν γεννηθεί στην Μακεδονία. Ο Ολύμπιος, βάζοντας φωτιά στην πυριτιδαποθήκη, τίνανε στον αέρα Έλληνες και Τούρκους, οι οποίοι μάχονταν στην μονή. Λίγες μέρες αργότερα, ο Ιωάννης Φαρμάκης, παρά την γενναία αντίστασή του και των συμπολεμιστών, οι οποίοι του είχαν απομείνει, παραδόθηκε στους Τούρκους. Σύντομα, ο Φαρμάκης μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και αποκεφαλίστηκε. Εκτός από τον Φαρμάκη, με αποκεφαλισμό τιμωρήθηκαν και οι 18 Έλληνες αξιωματικοί του, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στην Σιλίστρια.

Αυτή ήταν η τραγική έκβαση της επανάστασης στην Μολδοβλαχία, την οποία ξεκίνησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, παρακινούμενος από την μεγάλη του πίστη στο δίκιο της φυλής. Στις μάχες αυτές έλαβαν μέρος εθελοντές, αλλά και επίλεκτοι πολεμιστές, οι οποίοι παρέμειναν μέχρι τέλους πιστοί στον αγώνα αυτό. Επίσης, και οι αρχηγοί της ελληνικής αντίστασης στην μονή Σέκου, Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης αποδείχθηκαν άξιοι της αποστολής τους.

Συνοψίζοντας, ο Υψηλάντης δεν βρισκόταν σε θέση, κατά την οποία είχε την δυνατότητα να εκτιμήσει ορθά όλες τις πτυχές του εγχειρήματος, το οποίο είχε κληθεί να αντιμετωπίσει. Με άλλα λόγια, δεν διέθετε τα προσόντα, τα οποία απαιτούσε η ηγεσία μίας επανάστασης, σαν αυτή, η οποία προκλήθηκε στην Ελλάδα το 1821. Δεν υπήρξε ο ηγέτης, αλλά το μοναδικό στοιχείο, το οποίο πυροδότησε την επαναστατική έκρηξη. Βέβαια, με την έξοδό του στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ο Υψηλάντης αποσκοπούσε λιγότερο στην πρόκληση μίας γενικευμένης εξέγερσης στην περιοχή, ενώ, περισσότερο πιθανό θεωρούσε το ενδεχόμενο ενός πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος αυτός θα προκαλείτο από την εισβολή των σουλτανικών στρατευμάτων στις ηγεμονίες για καταστολή του κινήματος και η εξίσου

---

⁹² ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 67-69.

αναμενόμενη απόπειρα της Ρωσίας για να περιφρουρήσει το ιδιαίτερο καθεστώς της περιορισμένης στρατιωτικής παρουσίας των Οθωμανών στις περιοχές αυτές.

Παρ' όλα αυτά, η αναστάτωση, η οποία προκλήθηκε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες από το επαναστατικό κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη ανησύχησε περισσότερο τους διπλωματικούς κύκλους της Ευρώπης σε σχέση με την ταυτόχρονη έναρξη της Επανάστασης στην νότια Ελλάδα.

2.3.2. Οι διώξεις των Φαναριωτών

Η εξέγερση των Ελλήνων στην Μολδοβλαχία οδήγησε πολλούς Έλληνες, ανάμεσα στους οποίους και Φαναριώτες, να συνδράμουν το εγχείρημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Όταν τα νέα της έναρξης της εξέγερσης έφτασαν, στις 28 Φεβρουαρίου 1821, το κεντρικό κράτος αντέδρασε. Συγκεκριμένα, η πρώτη ενέργεια ήταν να καλέσει τους καπουκεχαγιάδες, δηλαδή τους εκπροσώπους των ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας, οι οποίοι ζούσαν στην πρωτεύουσα. Οι καπουκεχαγιάδες δήλωσαν άγνοια, ωστόσο, την επόμενη μέρα, πληροφορήθηκαν την εξέγερση του Υψηλάντη στις παρίστριες χώρες και, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πρωτεύουσα. Οι περισσότεροι από αυτούς κατέφυγαν στην Οδησό της Ρωσίας, μία πόλη η οποία είχε μετατραπεί σε καταφύγιο για Χριστιανούς υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από την πλευρά τους, οι αρχές έσπευσαν να συλλάβουν τους καπουκεχαγιάδες. Δεν τους συνέλαβαν, αλλά προέβησαν στην κατάσχεση των σπιτιών και της υπόλοιπης περιουσίας τους.

Στο συμβούλιο, το οποίο συγκάλεσε αμέσως μετά την επαναστατική κίνηση ο σουλτάνος, δεν υπήρξε ομοφωνία ούτε ως προς τη φύση της εξέγερσης ούτε για την κατάλληλη αντίδραση. Παρά τις διαφωνίες, ξεκίνησαν οι εκτελέσεις όσων θεωρούνταν ύποπτοι για συμμετοχή στην συνωμοτικού χαρακτήρα επανάσταση. Επίσης, για την πραγματοποίηση των εκτελέσεων λήφθησαν υπ' όψιν ορισμένα κριτήρια. Αναλυτικά, το πρώτο υπήρξε η γεωγραφική εγγύτητα στην πρωτεύουσα, όπως καταδεικνύουν οι μαζικές εκτελέσεις αγγελιοφόρων, οι οποίοι είχαν φτάσει στο Ιάσιο και ποστέλνικων, δηλαδή αξιωματούχων, οι οποίοι, αν και είχαν έδρα τους την ηγεμονία,⁹³ βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη. Το δεύτερο κριτήριο ήταν οι οικογενειακοί δεσμοί. Σαφέστερα, ο ένοχος εκτελούνταν μαζί με την υπόλοιπη οικογένειά του. Το τρίτο κριτήριο περιέχει ασάφεια, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ως ρήξη των κάθετων

---

⁹³ R.A. Seton-Watson., *ό. π.*, p. 120.

διασυνδέσεων εντός των φαναριώτικων οίκων. Συγκεκριμένα, οι ομάδες εκτελεσθέντων περιλάμβαναν αξιωματούχους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανθρώπους υψηλά ιστάμενους στην Εκκλησία και εμπόρους. Συνολικά, οι εκτελεσθέντες προέρχονταν από αντιπροσωπευτικά σύνολα, τα οποία ανήκαν στον κύκλο των Φαναριωτών.

Ωστόσο, το κεντρικό κράτος συνέχισε να αναζητά πιστούς υπηκόους του ανάμεσα στους Φαναριώτες. Οι υπήκοοι αυτοί θα καταλάμβαναν τα αξιώματα του επαρχιακού διοικητή και του διπλωματικού αντιπροσώπου, ενώ, συγχρόνως, ο σουλτάνος συνέχιζε τις διώξεις των υπόπτων ως συνωμοτών, διότι οι τελευταίοι θα προέβαιναν σε κατάληψη της αυτοκρατορίας.

Η επόμενη κίνηση της Πύλης ήταν να διατάξει την απογραφή όλων των εμπόρων και Φαναριωτών. Το έργο αυτό ανατέθηκε στον Μ. Διερμηνέα Κωνσταντίνο Μουρούζη, του οποίου η οικογένεια ανήκε στις τέσσερις, οι οποίες αναφέρονταν στον Κανονισμό του 1819. Ο κατάλογος, τον οποίο θα παρουσίαζε ο Μουρούζης, θα αποτελούσε μία χρήσιμη πηγή πληροφοριών. Ο λόγος ήταν ότι η Πύλη χάρη στον κατάλογο αυτό θα αποφάσιζε ποιοι θα εκτελούνταν και ποιοι όχι.

Επίσης, η διαταγή για την σύνταξη ενός τέτοιου καταλόγου είναι ενδεικτική για την φύση των φαναριώτικων οίκων κατά την περίοδο εκείνη. Συγκεκριμένα, ένας φαναριώτικος οίκος αποτελούσε ένα είδος άτυπης επιχείρησης, τα μέλη της οποίας ήταν γνωστά μεταξύ τους. Αυτό σήμαινε ότι ένα μέλος του οίκου είχε την δυνατότητα να συντάξει τον κατάλογο των ονομάτων. Από την άλλη, οι Φαναριώτες, οι οποίοι δεν βρίσκονταν στο κεντρικό κράτος, διέθεταν επίγνωση της ύπαρξης και της διεισδυτικότητας του φαναριώτικου οίκου. Η καχυποψία για τους Φαναριώτες εντάθηκε, λόγω του ότι πολλοί εκπρόσωποι των οίκων, κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ήταν συνασπισμένοι σε οικογενειακές φατρίες, οι οποίες είχαν συνταχθεί με το ένα ή το άλλο κράτος. Τέλος, αν υπήρχαν πληροφορίες ότι η προδοσία ενός φαναριώτικου οίκου προς τον σουλτάνο ήταν επί θύραις, οι Οθωμανοί αξιωματούχοι απαιτούσαν λεπτομερή καταγραφή.

Το αποτέλεσμα της σύνταξης του καταλόγου αυτού υπήρξε η επίθεση εναντίον μελών της Εκκλησίας και, οι εκτελέσεις τους. Οι εκτελέσεις αυτές επέσπευσαν την φυγή μελών από διάφορες φαναριώτικες οικογένειες. Ωστόσο, πρώτος από όλους εκτελέστηκε ο συντάκτης του καταλόγου, Κωνσταντίνος Μουρούζης. Κατά την ίδια περίοδο, η οικογένεια του Μουρούζη είχε διαφύγει στην Οδησό και επέστρεψε στην Μολδαβία το φθινόπωρο του 1829, όταν είχε υπογραφεί η Συνθήκη

της Αδριανούπολης. Ολοκληρώνοντας, η εκτέλεση του Μουρούζη έγινε το απόγευμα του Μ. Σαββάτου για τους Ορθοδόξους και, το ίδιο βράδυ, αυτοκρατορικός Δραγουμάνος ορίστηκε ο Σταυράκης Αριστάρχης. Μετά την εκτέλεση του Μουρούζη, ο σουλτάνος διέταξε να εκτελεστούν έμποροι και αξιωματούχοι, οι οποίοι παρείχαν τις υπηρεσίες τους στην Υψηλή Πύλη. Τέλος, ο πατριάρχης θεώρησε την εκτέλεση του Μουρούζη ως ενθαρρυντικό γεγονός, διότι ο Αριστάρχης υπήρξε προσωπικός του φίλος.

Την Κυριακή του Πάσχα του 1821 για τους Ορθοδόξους, οι τουρκικές αρχές προέβησαν στον απαγχονισμό του Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης, Γρηγορίου Ε'. Αν και ο Γρηγόριος είχε αφορίσει τον Υψηλάντη και το επαναστατικό του κίνημα, η Πύλη έκρινε ότι δεν ήταν ξένος προς την Επανάσταση των Ελλήνων και δεν χρησιμοποίησε την εξουσία του κατά των εξεγερθέντων⁹⁴. Πιο αναλυτικά, η εκτέλεση του Γρηγορίου αποδόθηκε σε δύο λόγους. Ο πρώτος υπήρξε το ότι είχε περιθάψει την οικογένεια του Κ. Μουρούζη και, εν συνεχεία, τους βοήθησε να διαφύγουν στην Ρωσία⁹⁵.

Ο απαγχονισμός του Πατριάρχη έγινε αφού είχε βρεθεί ο αντικαταστάτης του, ο οποίος θα αναλάμβανε καθήκοντα. Κατά συνέπεια, η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα μπορούσε να πει σε όσους διαμαρτύρονταν, δηλαδή τους Ρώσους, ότι δεν απαγχόνισε τον Πατριάρχη, αλλά ένα άτομο, το οποίο ήταν σύμμαχος των εξεγερθέντων, προδίδοντας με τον τρόπο αυτό τον σουλτάνο. Τέλος, η εκτέλεση του Γρηγορίου σήμαινε ότι οι θρησκευτικοί θεσμοί και τα κτίρια αποτέλεσαν, χωρίς αμφιβολία, το επίκεντρο της σύγκρουσης. Εκτός από τον πατριάρχη, εκτελέστηκαν και άλλοι χριστιανοί κληρικοί, οι οποίοι ζούσαν στην πρωτεύουσα.

Κατά τις πρώτες εβδομάδες εκτελέσεων στην Κωνσταντινούπολη, η Πύλη εστίασε σε άτομα, τα οποία διέθεταν μεγάλη οικονομική ισχύ, πολιτικά αξιώματα και ύποπτες σχέσεις πατρωνίας και συγγένειας. Όμως, δεν είχε γίνει σαφές το ποια μέλη του οίκου των Φαναριωτών τιμωρούνταν για ανάμειξη του οίκου τους στην επανάσταση, η οποία είχε ξεσπάσει στην Μολδοβλαχία και ποια για την συνωμοσία, η οποία δεν είχε εκδηλωθεί στην Κωνσταντινούπολη. Εξαιτίας των εκτελέσεων, η άτυπη εξουσία των Φαναριωτών καταλύθηκε βεβιασμένα και χωρίς διακρίσεις, πλήττοντας κάθε κοινωνική ομάδα⁹⁶.

⁹⁴ Θ. Βερέμης & Ι.Σ. Κολλιόπουλος, *ό. π.*, σ. 186.

⁹⁵ Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της ελληνικής Επανάστασης*, τ. 1, Αθήνα 1965.

⁹⁶ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 94.

Τα αποτελέσματα των διώξεων της Υψηλής Πύλης κατά των Φαναριωτών υπήρξαν αρνητικά για τον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό. Το προσωπικό σε καίριες θέσεις της οθωμανικής διακυβέρνησης, το οποίο αποτελούνταν από Φαναριώτες, περιορίστηκε. Ενδεικτικά, το οθωμανικό διπλωματικό σώμα, το οποίο είχε συγκροτηθεί στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και είχε επανδρωθεί με Φαναριώτες, παρέλυσε. Βέβαια, η Πύλη δεν προέβη σε νέους διορισμούς αξιωματούχων. Έτσι, πολλοί Οθωμανοί αντιπρόσωποι επανήλθαν στην παλαιότερη- και ανεπίσημη- θέση τους ή εγκατέλειψαν τις θέσεις, τις οποίες κατείχαν στο εξωτερικό.

Ακόμη, η εκτέλεση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως είχε ως αποτέλεσμα να «χρηρέψει» η θέση του προκαθήμενου της Εκκλησίας. Αρχικά, αποφασίστηκε να αναλάβει την θέση ο Ευγένιος, ο οποίος ήταν βουλγαρικής καταγωγής. Όμως, μετά από ένα χρόνο, ο Ευγένιος αρρώστησε και πέθανε. Διάδοχός του ορίστηκε ο Άνθιμος Γ', από την Χαλκηδόνα. Σύντομα, ο Άνθιμος έγινε στόχος των δολοπλοκιών, τις οποίες είχε ξεκινήσει ο ανώτατος κλήρος.

Η εμφανής αδυναμία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να αναπτύξει ουσιαστικές διπλωματικές σχέσεις αντικατόπτριζε τα εσωτερικά προβλήματα, τα οποία αντιμετώπιζε η οθωμανική διακυβέρνηση κατά την δεκαετία του 1820. Μάλιστα, η αδυναμία αυτή ήταν εμφανής σε μία περίοδο, κατά την οποία οι επαφές με το ευρωπαϊκό σύστημα των συμμαχιών δεν ήταν συχνές. Πιο αναλυτικά, πριν το 1821, πολλοί Φαναριώτες κατάφεραν να φέρουν εις πέρας διάφορες διπλωματικές δραστηριότητες, έχοντας αποκτήσει ανώτερα αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση⁹⁷.

Τα δύο πρώτα χρόνια της επανάστασης των Ελλήνων ήταν αρκετά δύσκολα για τον σουλτάνο και, η Υψηλή Πύλη δεν μπορούσε να αγνοήσει το κενό, το οποίο είχαν αφήσει οι Φαναριώτες Δραγουμάνοι της Αυλής. Ο λόγος ήταν ότι ο αξιωματούχος αυτός υπήρξε αναπόσπαστο μέλος στο παλάτι του σουλτάνου και, η απουσία του γινόταν αισθητή. Αναλυτικά, οι επίσημες αρμοδιότητες του Δραγουμάνου του Στόλου ήταν η μετάφραση εγγράφων και η διερμηνεία σε επίσημες επισκέψεις. Οι ενέργειες αυτές υπήρξαν απαραίτητες για την επικοινωνία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τα ευρωπαϊκά κράτη, στα οποία δεν συμπεριλαμβανόταν η Ρωσία. Επίσης, αν προσμετρηθούν τα ανεπίσημα καθήκοντά του ως πληροφοριοδότη για τα όσα συνέβαιναν στο Πατριαρχείο και τις παράστριες χώρες, η απουσία του

---

⁹⁷ Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 172.

Δραγουμάνου της Αυλής αποτελούσε ισχυρό πλήγμα για το οθωμανικό κράτος και, ειδικά, σε περιπτώσεις σύγκρουσης με τους ορθόδοξους χριστιανούς υπηκόους.

Μολονότι οι διώξεις εναντίον των Φαναριωτών υπήρξαν απηνείς, ορισμένοι Φαναριώτες υπηρέτησαν την Υψηλή Πύλη κατά την διάρκεια της Επανάστασης του 1821. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Στέφανος Βογορίδης. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, ο Βογορίδης αποκήρυξε τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας και, είχε βρεθεί μπροστά σε ένα δίλημμα. Αναλυτικά, ή έπρεπε να εγκαταλείψει το οθωμανικό κράτος και να καταφύγει στην Ρωσία, όπως και άλλοι Φαναριώτες ή να μείνει πιστός στην Αυτοκρατορία, αν και κινδύνευε η ζωή του. Τελικά, ο Βογορίδης αποφάσισε να παραμείνει στην υπηρεσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁹⁸.

Ο λόγος, για τον οποίο ο Βογορίδης έμεινε στην υπηρεσία της Πύλης υπήρξε, κατά τους ισχυρισμούς του, η προστασία της ζωής και της τιμής των χριστιανών υπηκόων από τους Οθωμανούς επικριτές τους. Επίσης, ο Βογορίδης παρατήρησε ότι η φυγή πολλών Φαναριωτών και η παραίτησή τους από τα αξιώματά τους στην Κωνσταντινούπολη και στην Μολδοβλαχία δημιουργούσε ευκαιρίες για περαιτέρω άνοδο, παρά το ότι ελλόχευε ο κίνδυνος να χάσουν την ζωή τους. Τέλος, παρά την αφοσίωσή του στην Υψηλή Πύλη, το 1822 ο Βογορίδης απομακρύνθηκε από τη θέση του καϊμακάμη στην Μολδαβία, κάτι το οποίο συνέβη και με τον ομόλογό του στην Βλαχία, Κωνσταντίνο Νέγρη.

Συνοπτικά, οι πρώτες εξεγέρσεις και η οργισμένη αντίδραση του οθωμανικού κεντρικού κράτους έπληξαν ανεπανόρθωτα το κύρος των Φαναριωτών αξιωματούχων. Το πλήγμα αυτό δεν επήλθε μόνο στην Κωνσταντινούπολη, δηλαδή στην πρωτεύουσα, αλλά και στους υπόλοιπους τόπους και τις δραστηριότητες, πάνω στα οποία θεμελιώνονταν, από τους καπουκεχαγιάδες ως τις διαδρομές μεταξύ της πρωτεύουσας και των παρίστριων χωρών και μεταξύ σουλτανικής αυλής και Οικουμενικού Πατριαρχείου.

2.3.3. Η δράση του Δημητρίου Υψηλάντη

Ένας άλλος άνδρας, φαναριώτικης καταγωγής, ο οποίος είχε επίσης ουσιαστική συμβολή στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των ετών 1821-1828, υπήρξε ο Δημήτριος Υψηλάντης. Ο Δημήτριος, νεότερος αδερφός του Αλέξανδρου, υπηρέτησε σαν μέλος των ουσάρων στην αυτοκρατορική φρουρά του τσάρου στην Αγία

---

⁹⁸ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 95.

Πετρούπολη, φτάνοντας ως το αξίωμα του λοχαγού, όπως και ο αδερφός του. Επιπλέον, ο Δημήτριος έλαβε μέρος, όπως και ο αδερφός του, Αλέξανδρος, στους πολέμους της τσαρικής Ρωσίας εναντίον του Ναπολέοντα.

Όταν ο Αλέξανδρος ανέλαβε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας, ο Δημήτριος εγκατέλειψε την θέση του στον ρωσικό στρατό και, στο όνομα του αδερφού του, ανέλαβε να τον αντιπροσωπεύσει στην νότια Ελλάδα, σαν «Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής». Τον Μάρτιο του 1821, ο Δημήτριος πέρασε στην Οδησό και, εν συνεχεία, επέστρεψε στο Κισινόβι. Έπειτα, ταξίδεψε με το μέλος της Φιλικής Εταιρείας, Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο στην Τεργέστη⁹⁹. Ο επόμενος σταθμός του Υψηλάντη υπήρξε το νησί της Ύδρας, όπου έφτασε τον Ιούνιο του 1821. Μαζί με τον Υψηλάντη ήρθαν φοιτητές και φιλέλληνες. Στις 20 Ιουνίου 1821 φτάνει στο Άστρος της Αρκαδίας και έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Τέλος, ο Δημήτριος Υψηλάντης πέρασε στο στρατόπεδο των Ελλήνων πολιορκητών της Τριπολιτσάς και, ευρισκόμενος στο στρατόπεδο, τέθηκε επικεφαλής των επαναστατών.

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, ο Δημήτριος οργάνωσε και έφερε εις πέρας ευάριθμες πολεμικές επιχειρήσεις, με ιδιαίτερη επιτυχία. Η πρώτη- χρονολογικά- από τις επιχειρήσεις, στις οποίες έλαβε μέρος, υπήρξε η άλωση της Τριπολιτσάς, που πραγματοποιήθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 1821. Η άλωση της Τριπολιτσάς είχε ιδιαίτερη σημασία για την ελληνική πλευρά, διότι η πόλη αυτή αποτελούσε το διοικητικό κέντρο της Πελοποννήσου.

Μία ακόμη από τις ελληνικές επιτυχίες, όπου έλαβε μέρος ο Υψηλάντης, του υπήρξε η πολιορκία του Ναυπλίου και του Άργους, στις αρχές του 1822. Επιπλέον, ο Υψηλάντης διακρίθηκε στα Δερβενάκια, πολεμώντας, μαζί με άλλες επιφανείς μορφές της Επανάστασης, κατά του Δράμαλη πασά, τον Ιούλιο του 1822.

Μία από τις σημαντικότερες επιτυχίες του Δημητρίου Υψηλάντη υπήρξε, αναντίρρητα, η αντιμετώπιση του αρχηγού των Τουρκοαιγυπτίων, Ιμπραήμ πασά, στους Μύλους Λέρνας, στην Αργολίδα. Αναλυτικά, στις 13 Ιουνίου 1825, ο Υψηλάντης, έχοντας την γενική αρχηγία, από κοινού με τον Μακρυγιάννη και άλλους οπλαρχηγούς, αντιμετώπισαν επιτυχώς τον Ιμπραήμ. Μετά τα γεγονότα στους Μύλους, η κυβέρνηση υιοθέτησε μία πρόταση του Δημητρίου Υψηλάντη, ώστε να προαχθούν ορισμένοι οπλαρχηγοί στα ανώτατα αξιώματα. Φυσικά, η πολιτεία τίμησε ιδιαίτερα και τον Μακρυγιάννη, συμπολεμιστή του Υψηλάντη στους Μύλους.

⁹⁹ Βλ και λήμμα συντάξεως «Υψηλάντης» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 34 (1996), σ. 99.

Η επιτυχία αυτή των Ελλήνων στην Αργολίδα ενίσχυσε ιδιαίτερα τον φιλελληνισμό στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, το 1825, ιδρύθηκε η πόλη Ipsilanti, η οποία πήρε το όνομά της από τον Δημήτριο Υψηλάντη. Η πόλη ανήκει στην πολιτεία του Michigan. Μάλιστα, μία προτομή, η οποία απεικονίζει τον Φαναριώτη αρχηγό των ελληνικών δυνάμεων της Πελοποννήσου, κοσμεί ακόμη και στην εποχή μας τον υδατόπυργο της πόλης¹⁰⁰.

Επιπροσθέτως, ο Υψηλάντης υπήρξε μεταξύ των συμμετεχόντων στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση, η οποία έγινε το 1827 στην Τροιζήνα. Κατά τη διάρκεια της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης, ανέκτησε τα πολιτικά του δικαιώματα, τα οποία του είχαν αφαιρεθεί στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου.

Τέλος, ο Υψηλάντης διακρίθηκε ως αρχηγός των ελληνικών στρατευμάτων και στην τελευταία μάχη του Αγώνα, η οποία έγινε στην Πέτρα Βοιωτίας, στις 12 Σεπτεμβρίου 1829¹⁰¹. Η μάχη της Πέτρας υπήρξε ένα γεγονός, το οποίο κατέδειξε την ικανότητα του Δημητρίου Υψηλάντη και στο πεδίο της διπλωματίας. Αναλυτικότερα, ο Υψηλάντης υπέγραψε συνθήκη και τα γράμματα, τα οποία αντάλλαξε με τους Τούρκους επικεφαλής είχαν μεγάλη σημασία, εφάμιλλη με αυτή, την οποία είχε η νίκη των όπλων.

Σε γενικές γραμμές, η προσφορά του Δημητρίου Υψηλάντη στην Επανάσταση του 1821 δεν περιορίζεται μόνο στην γενναιότητα, την οποία επέδειξε στις μάχες, αλλά και στο ότι αφενός χαλιναγώγησε τους πρωτόγονους οπλαρχηγούς από τις αυθαιρεσίες του πολέμου και, αφετέρου, στην εξουδετέρωση των καταλοίπων της Τουρκοκρατίας, όπως ο κοτζαμπασισμός, στην Ελλάδα. Τέλος, ο Υψηλάντης θυσίασε τα πάντα για την Επανάσταση, δίνοντας, με τον τρόπο αυτό, το παράδειγμα σε πολλούς Έλληνες οπλαρχηγούς, ώστε να ξεπεράσουν την διχόνοια, η οποία υπήρχε μεταξύ τους.

2.4. Φαναριώτες πολιτικοί κατά την Επανάσταση

Η Επανάσταση του 1821 δεν είχε μόνο Φαναριώτες στρατιωτικούς, αλλά και πολιτικούς. Πολιτικοί άνδρες, οι οποίοι κατάγονταν από φαναριώτικες οικογένειες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, αλλά και αργότερα, κατά τα πρώτα χρόνια του νεοπαγούς κράτους. Τρεις Φαναριώτες πολιτικοί άνδρες, οι οποίοι έπαιξαν ρόλο στην Επανάσταση ήταν ο μετέπειτα αρχηγός του

¹⁰⁰ Σπ. Λέτσιος, «Η πόλη του Υψηλάντη στο Μίτσιγκαν» στην εφημερίδα *Δημοκρατία*, αρ. φ. 2255, 24-3-2014, σ. 18-19.

¹⁰¹ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 530.

«αγγλικού» κόμματος, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Κωνσταντίνος Καρατζάς, γιος του πρώην ηγεμόνα της Βλαχίας, Ιωάννη Καρατζά και, ο Θεόδωρος Νέγρης.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ήταν ο κορυφαίος Φαναριώτης πολιτικός, ο οποίος αναμείχθηκε στον επαναστατικό αγώνα του 1821. Έχοντας θητεύσει δίπλα στον πρίγκιπα της Βλαχίας, Καρατζά, ο Μαυροκορδάτος ήλθε στην επαναστατημένη Ελλάδα από την Πίζα της Ιταλίας, όπου βρισκόταν. Όταν ήλθε στην Ελλάδα, ο Μαυροκορδάτος έπαιξε σημαντικό ρόλο ως προς τη διαμόρφωση της πολιτικής, την οποία ακολούθησαν οι κυβερνήσεις της Επανάστασης, οι οποίες δημιουργήθηκαν από τις τρεις Εθνοσυνελεύσεις. Ακόμη, η ευρυμάθειά του, η ευρωπαϊκή του παιδεία και η διάνοιά του τον κατέστησαν ως έναν άνθρωπο, για τον οποίο αναπτύχθηκαν διαφορούμενες γνώμες. Με άλλα λόγια, υπήρξε ο μοναδικός ηγέτης, του οποίου το όνομα προκάλεσε διχογνωμίες και λογομαχίες¹⁰². Παρά τις διαφορούμενες γνώμες απέναντι στο πρόσωπό του, ο Μαυροκορδάτος υπήρξε αυτός, ο οποίος, καθ' όλη την διάρκεια της Επανάστασης, χειρίστηκε τις σπουδαιότερες διπλωματικές υποθέσεις και, εργάστηκε πυρετωδώς, αποσκοπώντας στο να γίνει μία ευνοϊκή επέμβαση των Μ. Δυνάμεων υπέρ της Ελλάδος.

Παρά τις διπλωματικές του ικανότητες, ο Μαυροκορδάτος διέθετε και σημαντικά ελαττώματα. Συγκεκριμένα, υπήρξε φοβερά φιλόδοξος και, πολλές φορές, κατέφευγε σε ραδιουργίες, με στόχο να επιτύχει τους σκοπούς του.

Από την πλευρά του, και ο Νέγρης ήταν ένας μορφωμένος άνδρας, ο οποίος, μολονότι συνέβαλε ουσιαστικά στην επιτυχή εξέλιξη της Επανάστασης, διέθετε υψηλές φιλοδοξίες. Επίσης, οι διπλωματικές ικανότητες του Νέγρη υπήρξαν αδιαμφισβήτητες, αλλά δεν ήταν ανάλογες με αυτές του Μαυροκορδάτου.

Η διαδρομή του Μαυροκορδάτου στην Επανάσταση ξεκινά τον Ιούλιο του 1821. Αναλυτικά, στις 5 Ιουλίου του έτους εκείνου, ο Μαυροκορδάτος ξεκίνησε το ταξίδι του από την Μασσαλία, με προορισμό την Ελλάδα με πλοίο. Συνοδοί του Μαυροκορδάτου ήταν ένα επιτελείο νεαρών επιστημόνων, οι οποίοι είχαν σπουδάσει στην δυτική Ευρώπη και από πολλούς ξένους αξιωματικούς. Ο Μαυροκορδάτος αποβιβάστηκε στο Μεσολόγγι, στις 21 Ιουλίου 1821.¹⁰³ Στην πόλη αυτή, ο Φαναριώτης αξιωματούχος έφερε μαζί του όλα τα πολεμικά εφόδια και τις προμήθειες, τις οποίες είχε καταφέρει να συγκεντρώσει. Τα πολεμοφόδια και οι προμήθειες είχαν καλυφθεί

¹⁰² Ν. Διαμαντούρος, *ό. π.*, σ. 50.

¹⁰³ Γ. Θεοφρίδης, *Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και η δράση του από την Ανατολή στην Δύση και από την Δύση στην Επανάσταση (διδασκτορική διατριβή)*, Αθήνα 1999, σ. 312.

και με δικά του έξοδα, αλλά και με την συνδρομή άλλων ομογενών. Ακόμη, ο Μαυροκορδάτος είχε μαζί του και συστατικές επιστολές του μητροπολίτη Βλαχίας, Ιγνατίου, οι οποίες είχαν ως παραλήπτες τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, τους προκρίτους στην Πελοπόννησο και τους επικεφαλής οπλαρχηγούς της δυτικής Στερεάς. Ολοκληρώνοντας, η κάθοδος του Μαυροκορδάτου προς τις εστίες της Επανάστασης, είχε γίνει γνωστή από τις αρχές του Ιουνίου.

Ακόμη, κατά την παραμονή του στο Μεσολόγγι, ο Μαυροκορδάτος διαπίστωσε την άσχημη κατάσταση, η οποία επικρατούσε στην δυτική Στερεά Ελλάδα και την άμεση ανάγκη της πολιτικής οργάνωσης στην περιοχή, έστειλε επιστολές προς τον Δημήτριο Υψηλάντη, ο οποίος βρισκόταν στην Πελοπόννησο. Σε αυτές εξέφραζε την ανάγκη συγκρότησης μίας τοπικής διοίκησης με επικεφαλής τον ίδιο. Ουσιαστικά, ο Μαυροκορδάτος προετοίμαζε την δική του πολιτική παρουσία.

Στις 31 Ιουλίου, ο Μαυροκορδάτος φεύγει από το Μεσολόγγι και, ο προορισμός του ήταν το Μονοδένδρι, κοντά στην Πάτρα και το Πριναρόκαστρο. Εκεί έγινε δεκτός από τους πρόκριτους της Αχαΐας, Α. Κανακάρη και Α. Ζαΐμη. Μία εβδομάδα μετά, στις 7 Αυγούστου, έφτασαν στο Μονοδένδρι ο Θεόδωρος Νέγρης και ο Κωνσταντίνος Καρατζάς, γιος του παλιού ηγεμόνα παραδουνάβιας ηγεμονίας, Ιωάννη Καρατζά. Όταν ξέσπασε, την άνοιξη του 1821, η Επανάσταση των Ελλήνων, ο Καρατζάς βρισκόταν, μαζί με τον Μαυροκορδάτο, στην Πίζα της Ιταλίας¹⁰⁴.

Έπειτα, στις 17 Αυγούστου ο Υψηλάντης συνάντησε τον Μαυροκορδάτο στα Τρίκορφα. Κατά τη συνάντησή των δύο ανδρών, αναδείχθηκαν τα πολιτικά προβλήματα, τα οποία είχε δημιουργήσει η εξέγερση των Ελλήνων στην Πελοπόννησο και την Στερεά. Μέσα από αυτήν τη συνάντηση, διαμορφώθηκαν νέα δεδομένα, διότι κατέστη γνωστή η αποτυχία της Επανάστασης στην Μολδοβλαχία. Επιπλέον, εμφανίστηκαν για πρώτη φορά διαφωνίες σχετικά με τον πραγματικό προσανατολισμό της Επανάστασης. Συνεπώς, αμφίβολη υπήρξε η μορφή και η πραγμάτωση της πολιτειακής οργάνωσης.

Τον Σεπτέμβριο του 1821, ο Μαυροκορδάτος αποφάσισε να επιστρέψει στο Μεσολόγγι. Μαζί του έφυγαν και οι άλλοι δύο Φαναριώτες πολιτικοί, Καρατζάς και Νέγρης. Το σχέδιο των τριών Φαναριωτών να προβούν στην σύσταση μίας «Εθνικής Βουλής» είχε ναυαγήσει, λόγω παρέμβασης του Υψηλάντη. Με την άφιξή τους στην

---

¹⁰⁴ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 111.

Στερεά, αποφασίστηκε ο Μαυροκορδάτος να αναλάβει την πολιτική οργάνωση της δυτικής Στερεάς ενώ, οι άλλοι δύο την αντίστοιχη της ανατολικής Στερεάς¹⁰⁵.

Μετά την επιστροφή του στο Μεσολόγγι, ο Μαυροκορδάτος ξεκίνησε την προετοιμασία της συνέλευσης των πληρεξουσίων στην δυτική Στερεά. Ο αρχικός προγραμματισμός του ήταν οι εργασίες να ξεκινήσουν την 1^η Οκτωβρίου στο Βραχώρι, δηλαδή το Αγρίνιο. Όμως, μετά από αναβολές, οι εργασίες άρχισαν στις 4 Νοεμβρίου του 1821, στο Μεσολόγγι. Πριν την ψήφιση του «Οργανισμού», ο οποίος είχε ήδη παρουσιαστεί, προηγήθηκε το ψήφισμα μίας «προκήρυξης» της συνέλευσης. Οι εργασίες της συνέλευσης του Μεσολογγίου ολοκληρώθηκαν στις 9 Νοεμβρίου 1821 και, με ψήφισμα αποφασίστηκε η σύσταση Προσωρινής Διοίκησης, η οποία θα είχε ως βασικό έργο την συγκρότηση μίας σταθερής διοίκησης. Οι αρμοδιότητες της διοίκησης έχουν καθαρά τοπικό χαρακτήρα.

Στο περιεχόμενο του Οργανισμού υπάρχει απόφαση για την συγκρότηση της Γερουσίας, η οποία ήταν το βασικό κυβερνητικό όργανο και της ανώτατης αρχής. Αρχικά, η Γερουσία εκλέγει από τα μέλη της τον Πρόεδρο και τον Αρχιγραμματέα, καθώς επίσης και τους υπογραμματείς. Η διάρκεια της θητείας της ορίζεται σε ένα έτος. Άλλα κύρια καθήκοντα της Γερουσίας υπήρξαν ο διορισμός κατάλληλων προσώπων σε διοικητικές θέσεις, αλλά και η ταυτόχρονη παύση των ακατάλληλων. Η διαχείριση των κοινών υποθέσεων των ελεύθερων περιοχών της Δυτικής Στερεάς, η έκδοση διαταγών προς τους καπετάνιους και η εποπτεία της διαχείρισης των εφόρων. Ωστόσο, το πιο σημαντικό άρθρο του Οργανισμού είναι, χωρίς αμφιβολία, αυτό, το οποίο προβλέπει την μελλοντική συγκρότηση «Εθνικής Βουλής».

Προβαίνοντας σε διαπιστώσεις, παρατηρούμε ότι ο Μαυροκορδάτος, με την ψήφιση του Οργανισμού, περιόρισε την ισχύ των τοπικών προεστών και των αρματολών. Επίσης, χάρη στις διατάξεις του τοπικού Συντάγματος καταφέρνει να πετύχει την υπαγωγή των προυχόντων στις διαταγές των ισχυρών αρματολών. Επιπλέον, υποχρεώνει τους τοπικούς καπετάνιους να υποτάσσονται στην Γερουσία, η οποία απαρτίζεται από τοπικούς προύχοντες. Κλείνοντας, η συνέπεια της ψήφισης του Οργανισμού αποτελεί το γεγονός ότι ο Μαυροκορδάτος κατάφερε να ηγεμονεύσει στην δυτική Στερεά και, συγχρόνως, να διαμορφώσει τις συνθήκες του για την παρουσία του στην επικείμενη εθνική συνέλευση.

---

¹⁰⁵ Γ. Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σ. 320.

Η πορεία του άλλου Φαναριώτη πολιτικού, Θεόδωρου Νέγρη, στην Επανάσταση του 1821 ξεκινά ήδη από την άνοιξη του έτους εκείνου. Σαφέστερα, μετά την έναρξη του Αγώνα στην Πελοπόννησο, διορίστηκε αντιπρέσβης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο Παρίσι¹⁰⁶. Ωστόσο, ενώ κατευθυνόταν προς την Γαλλία, αποβιβάστηκε τον Απρίλιο του 1821 στην Τήνο. Ευρισκόμενος στο νησί, δήλωσε στον ναύαρχο Τομπάζη ότι ο σκοπός του ήταν να βοηθήσει την Επανάσταση.

Ο Νέγρης με τον Καρατζά, ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1821, επέστρεψαν στην Στερεά, μαζί με τον Μαυροκορδάτο. Όμως, η επιστροφή τους στην Στερεά μπορεί και να μην γινόταν, επειδή ο τουρκικός στόλος βρισκόταν στα ανοιχτά του λιμανιού της Πάτρας. Έτσι, οι τρεις κορυφαίοι Φαναριώτες πολιτικοί της Επανάστασης κατευθύνθηκαν, μέσω Βοστίτσας, προς το Γαλαξίδι και, έπειτα, στα Σάλωνα. Στα Σάλωνα βρήκαν και μερικούς πληρεξούσιους, με στόχο να συγκληθεί «Εθνική Βουλή».

Συν τοις άλλοις, αποφασίστηκε ότι ο Νέγρης με τον Καρατζά θα αναλάμβαναν την πολιτική οργάνωση στο ανατολικό τμήμα της Στερεάς. Η πολιτική οργάνωση της Ανατολικής Στερεάς έγινε απτή πραγματικότητα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Σαφέστερα, από τις 15 ως τις 20 Νοεμβρίου 1821 πραγματοποιήθηκε, για πρώτη φορά, στην πόλη των Σαλώνων, η πολιτική οργάνωση και της Ανατολικής Στερεάς. Συγκεκριμένα, καταρτίστηκε η «Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», η οποία έγινε γνωστή και με την ονομασία «Άρειος Πάγος»¹⁰⁷. Η νομική αυτή διάταξη ψηφίστηκε στις 17 Νοεμβρίου 1821, από την συνέλευση των 71 πληρεξουσίων.

Η δημιουργία του «Αρείου Πάγου» είναι έργο, το οποίο μπορεί να αποδοθεί μόνο στον Νέγρη. Ο λόγος είναι ότι, λίγο μετά την επιστροφή των τριών πολιτικών στην Στερεά, ο Καρατζάς αποφάσισε να μην συμμετάσχει στα πολιτικά πράγματα της επαναστατημένης Ελλάδος και, επέστρεψε στην Ιταλία. Ο Κωνσταντίνος Καρατζάς επέστρεψε όμως στην Ελλάδα, κατά την καποδιστριακή περίοδο και, συγκεκριμένα, το 1829.

Επιπλέον, η μόνιμη επιδίωξη του Νέγρη, με την ιδιότητα του επικεφαλής του «Αρείου Πάγου», ήταν η εξόντωση του οπλαρχηγού της Στερεάς Ελλάδος, Οδυσσέα Ανδρούτσου. Πιο αναλυτικά, επιχείρησαν να τον δολοφονήσουν προβαίνοντας σε πλεκτάνες απέναντί του. Όμως, οι προσπάθειές τους δεν ήταν επιτυχημένες.

¹⁰⁶ Χ. Φίλιου, *ό. π.*, σ. 111.

¹⁰⁷ Θ. Παναγόπουλος, *ό. π.*, σ. 84.

Κλείνοντας, αμφότεροι οι Οργανισμοί αποτελούν «τέκνα» της Επανάστασης. Η ισχύς των πολιτικών πραγμάτων καθιστούσε αναγκαία την μη συγκρότηση νέων τύπων δημόσιας διοίκησης και οργάνωσης. Με άλλα λόγια, οι Μαυροκορδάτος και Νέγρης αναγκάστηκαν να λάβουν υπ' όψιν τις τοπικές συνθήκες, οι οποίες επικρατούσαν σε διάφορες περιοχές. Στον αντίποδα, όμως, η δημιουργία των Οργανισμών αυτών αποτελούσε μία νέα πραγματικότητα, επειδή τα κατά τόπους συντάγματα απέβλεπαν στην ανακήρυξη της πολιτικής συγκρότησης του ελληνικού έθνους.

2.4.1. Φαναριώτες στις Εθνοσυνελεύσεις

Από τον Οκτώβριο ως τον Δεκέμβριο του 1821 οι αντιπαλότητες ανάμεσα στους εξεγερμένους είχαν ενταθεί. Οι νέοι πολιτικοί παράγοντες και, ιδίως, ο Μαυροκορδάτος λαμβάνουν πρωτοβουλίες και επιταχύνουν τις διαδικασίες για πολιτική οργάνωση των Ελλήνων. Μέσα σε αυτό το γενικότερο κλίμα και, μπροστά στον κίνδυνο να καταστεί πανίσχυρος ο Μαυροκορδάτος και, μπροστά στην διαφανόμενη σύγκρουση των προκρίτων της Πελοποννήσου με τον Δημήτριο Υψηλάντη, ο τελευταίος συγκαλεί εθνική συνέλευση.

Τελικά, οι πληρεξούσιοι συγκεντρώθηκαν στο Άργος και, την 1^η Δεκεμβρίου ξεκίνησαν οι εργασίες της Εθνοσυνέλευσης. Δύο μέρες αργότερα, κατέφθασαν ο Μαυροκορδάτος και ο Νέγρης, μαζί με τους πληρεξούσιους από την Στερεά Ελλάδα. Σύμφωνα με τις προκηρύξεις, η Συνέλευση επρόκειτο να έχει πανελλήνιο χαρακτήρα. Όμως, χάρη σε ενέργειες του Μαυροκορδάτου, η Συνέλευση αυτή έλαβε έναν τοπικό χαρακτήρα και, μετετράπη σε «Πελοποννησιακή Συνέλευση»¹⁰⁸.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, στις 20 Δεκεμβρίου, ξεκίνησαν στην περιοχή της Επιδαύρου και, συγκεκριμένα, στο χωριό Πιάδα, οι εργασίες της Α΄ Εθνοσυνέλευσης. Η επιλογή της Επιδαύρου οφείλεται στο ότι το Άργος κρίθηκε ακατάλληλος τόπος για την διεξαγωγή των εργασιών της συνέλευσης, εξαιτίας της παρουσίας πολλών στρατιωτικών ομάδων στην πόλη.

Στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, έλαβαν μέρος 60 αντιπρόσωποι από διάφορες περιοχές. Αναλυτικότερα, οι δέκα προέρχονταν από την Πελοπόννησο και οκτώ από την Δυτική Στερεά. Ακόμη, 13 αντιπρόσωποι προέρχονταν από τα νησιά Σπέτσες, Ύδρα και Ψαρά, ενώ, ένας προερχόταν από την Κάσο. Επίσης, στην

---

¹⁰⁸ ΙΕΕ, τ. 12, (1978), ό. π., σ. 199.

Εθνοσυνέλευση αυτή συμμετείχε και ένας Έλληνας από την Νάξο, ο Μάρκος Νταμιράλης, ο οποίος, όμως, ήταν εγκατεστημένος στην Ήπειρο. Η εγκατάσταση του Νταμιράλη στα Ιωάννινα οφειλόταν στο ότι ο, επίσης Νάξιος, θείος του ήταν μητροπολίτης στην Ήπειρο, με το όνομα Ιερόθεος¹⁰⁹. Ολοκληρώνοντας, οι περισσότεροι από τους αντιπροσώπους, οι οποίοι συμμετείχαν στα γεγονότα της Επιδαύρου, ήταν από την Ανατολική Στερεά. Ο αριθμός των εκπροσώπων από την περιοχή αυτή ανερχόταν σε 27.

Το βασικό έργο της Συνέλευσης ήταν, χωρίς αμφιβολία, η σύνταξη Συντάγματος. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, εξελέγη μία δωδεκαμελής επιτροπή από πρόσωπα, τα οποία διέθεταν ευρωπαϊκή παιδεία και πολιτική εμπειρία. Η προεδρία δόθηκε στον Μαυροκορδάτο ενώ, για την σύνταξη του Συντάγματος, σημαντική υπήρξε η συμβολή του Ιταλού νομομαθούς Gallina¹¹⁰. Με τον τρόπο αυτό, η επιτροπή συνέταξε το «Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος», το οποίο ψηφίστηκε στις 12 Ιανουαρίου 1822.

Ακόμη, από τις 27 Δεκεμβρίου είχε ψηφιστεί ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας, ο οποίος είχε τον τίτλο «Οργανισμός περί ποροσωρινής διοικήσεως». Ο Οργανισμός αυτός μπορεί να θεωρηθεί ως έργο, το οποίο οφείλεται εν πολλοίς στον Μαυροκορδάτο και τον Νέγρη. Οι Φαναριώτες πολιτικοί δεν ξεκίνησαν τις εργασίες, αλλά ανέλαβαν από τον Υψηλάντη την σύνταξή του. Ο λόγος ήταν ότι ο Υψηλάντης ξεκίνησε, τον Δεκέμβριο του 1821, για την πολιορκία της Κορίνθου.

Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση δημιουργήθηκε η πρώτη- χρονολογικά- κεντρική εξουσία της νεότερης Ελλάδος, η οποία ονομάστηκε «Εκτελεστικόν». Πρόεδρος του Εκτελεστικού, ένα αξίωμα το οποίο ισοδυναμεί με του σημερινού πρωθυπουργού, ανέλαβε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και αρχιγραμματέας ο Θεόδωρος Νέγρης. Επίσης, ως «πρόσκαιροι» γραμματείς ορίστηκαν ο Δημήτριος Τομαράς και ο Γεώργιος Σταυρίδης. Ακόμη, πρόεδρος του «Βουλευτικού», δηλαδή της Βουλής, εξελέγη ο Δημήτριος Υψηλάντης. Όμως, ο Υψηλάντης, λόγω της στρατιωτικής του ιδιότητας, παραμερίστηκε σύντομα¹¹¹. Ακόμη, στον κατάλογο των πληρεξουσίων, ο οποίος συντάχθηκε κατά την διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης, δεν κυριαρχούσαν οι αγωνιστές, αλλά πρώην πρόκριτοι, λόγιοι και κληρικοί. Σε γενικές γραμμές, η εκλογή των Μαυροκορδάτου και Νέγρη στα ανώτερα αξιώματα συμβόλιζε την επικράτηση των

¹⁰⁹ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 201.

¹¹⁰ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 148.

¹¹¹ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 179.

πολιτικών επί των στρατιωτικών. Ολοκληρώνοντας, από την εποχή εκείνη ξεκίνησαν οι διενέξεις ανάμεσα σε πολιτικούς και στρατιωτικούς. Οι διενέξεις αυτές οφείλονταν στο γεγονός ότι οι πολιτικοί είχαν αρχίσει να εκφράζουν τους φόβους τους ως προς την αύξηση στο γόητρο των στρατιωτικών.

Την άνοιξη του 1823, πραγματοποιήθηκε η Β΄ Εθνοσυνέλευση στο Άστρος της Αρκαδίας. Οι εργασίες της ξεκίνησαν στις 29 Μαρτίου και ολοκληρώθηκαν στις 18 Απριλίου. Πρόεδρος της κυβέρνησης δεν εξελέγη ο Μαυροκορδάτος, αλλά ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης. Αντιπρόεδρος ορίστηκε ο επίσκοπος Βρεσθένης, Θεόδωρητος, ενώ, στο αξίωμα του αρχιγραμματέα παρέμεινε ο Θεόδωρος Νέγρης. Ακόμη, Φρούραρχος της Πελοποννήσου ορίστηκε ο Παναγιώτης Γιατράκος. Ο στόχος της Εθνοσυνέλευσης αυτής ήταν να ψηφιστεί η κατάργηση των τοπικών πολιτικών σωμάτων, για να ενισχύσει το κύρος της κεντρικής εξουσίας και να πλήξει τον Θ. Κολοκοτρώνη¹¹². Βέβαια, κατά την περίοδο εκείνη η Γερουσία της Δυτικής Ελλάδος είχε διαλυθεί ύστερα από την εισβολή του Ομέρ Βρυώνη ενώ, στην ανατολική Στερεά, ο Άρειος Πάγος δεν υφίστατο, αφού οι Αρεοπαγίτες υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους τον Ιανουάριο του 1823.

Η πρώτη ενέργεια της Εθνοσυνέλευσης αυτής ήταν να καταργήσει το αξίωμα του αρχιστράτηγου από τον Κολοκοτρώνη, ο οποίος υπήρξε παρών στο Άστρος μαζί με περίπου 800 στρατιώτες. Ένα δεύτερο θέμα, το οποίο τέθηκε επί τάπητος, υπήρξε το πρόβλημα της αποζημίωσης των τριών ναυτικών νησιών, τα οποία συμμετείχαν στον Αγώνα. Ακόμη, επιχείρησε να συγκροτήσει για πρώτη φορά έναν ενιαίο κρατικό προϋπολογισμό και, συζητήθηκε το θέμα ενός δανεισμού. Ο δανεισμός, σύμφωνα με τις κεφαλές της συνέλευσης, έπρεπε να πραγματοποιηθεί από κάποια Μεγάλη Δύναμη της Ευρώπης. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και, ψηφίστηκε η διαπραγμάτευση ενός δανείου με μία ισχυρή δύναμη και, συγκεκριμένα, την Αγγλία.

Όταν ψηφίστηκε η διαπραγμάτευση δανείου, οι πολιτικοί ξεκίνησαν να προπαγανδίζουν θέσεις προς τους στρατιωτικούς. Σαφέστερα, τους υπόσχονται να τους δώσουν χρήματα από το πρώτο δάνειο για να μισθοδοτούν τα στρατεύματα και να τα εφοδιάζουν.

Λίγο μετά την λήξη των εργασιών της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, στις 27 Μαΐου, ο Κολοκοτρώνης εξελέγη αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού. Με την εκλογή του, ο σπουδαίος αυτός οπλαρχηγός απώλεσε την αίγλη του. Ο Κολοκοτρώνης, παρά τις

---

¹¹² ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 296.

ικανότητές του στα πεδία των μαχών, δεν διέθετε την πείρα και την μόρφωση, για να ανταποκριθεί επιτυχώς στα νέα του καθήκοντα. Κυβερνητική ενότητα δεν υπήρχε, επειδή, από την πλευρά του, ο Μαυροκορδάτος αντιπολιτευόταν τον Κολοκοτρώνη, υπαγορεύοντας συγχρόνως την φιλοβρετανική του πολιτική στο «Βουλευτικόν» σώμα¹¹³.

Ακόμη, μετά την Εθνοσυνέλευση του Άστρους, σε ρήξη με τους οπλαρχηγούς ήρθε και ο δεύτερος επιφανής Φαναριώτης πολιτικός, ο Θεόδωρος Νέγρης. Μετά από τις συγκρούσεις αυτές, ο Νέγρης επέστρεψε στην Ανατολική Στερεά, όπου κατάφερε να ανασυστήσει το πολιτικό του σώμα, το οποίο είχε την ονομασία «Άρειος Πάγος». Όμως, η επιτυχία αυτή υπήρξε πρόσκαιρη. Μετά την πρόσκαιρη αυτή επιτυχία, ο Νέγρης ξαναγύρισε στο Ναύπλιο. Κλείνοντας, στην πόλη αυτή, ο Νέγρης πέθανε στην αφάνεια.

Έτσι, μετά την Εθνοσυνέλευση του Άστρους, ξεκίνησαν να εμφανίζονται τα τρία «ξενικά» κόμματα, δηλαδή το αγγλικό, με επικεφαλής τον Μαυροκορδάτο, το γαλλικό, το οποίο βρισκόταν υπό την ηγεσία του Ιωάννη Κωλέττη και το ρωσικό, με εξέχουσα προσωπικότητα τον Κολοκοτρώνη. Σύντομα, οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί ήλθαν σε συγκρούσεις μεταξύ τους, με κυριότερους πρωταγωνιστές τους Μαυροκορδάτο και Κολοκοτρώνη¹¹⁴. Το αποτέλεσμα ήταν το ότι, στις αρχές του 1824, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Για τις συγκρούσεις αυτές η μεγαλύτερη ευθύνη ανήκει στους Φαναριώτες και στους συμμάχους τους, οι οποίοι ήταν οι κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου. Ο στόχος και των Φαναριωτών και των κοτζαμπάσηδων ήταν κοινός και, υπήρξε η κατάληψη της εξουσίας. Βέβαια, οι Φαναριώτες ήταν περισσότερο μορφωμένοι από τους προκρίτους και, η μόρφωσή τους επέτρεπε να είναι περισσότερο ικανοί ως προς τους διπλωματικούς ελιγμούς.

Φυσικά, τα γεγονότα εξελίχθηκαν ραγδαία και, υπήρξαν επιπτώσεις στην πορεία της Επανάστασης. Η σοβαρότερη επίπτωση υπήρξε η έλευση του Ιμπραήμ πασά, ο οποίος κλήθηκε από την Αίγυπτο, για να βοηθήσει την οθωμανική πλευρά. Η επιλογή του Ιμπραήμ από την Υψηλή Πύλη δεν ήταν τυχαία, διότι, ο αρχηγός των Τουρκοαιγυπτίων ήταν ικανότατος στην οργάνωση μαχών και πολεμικών σχεδίων. Παρά την αντίσταση, την οποία συνάντησε σε περιοχές της Πελοποννήσου ο Ιμπραήμ

¹¹³ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 299.

¹¹⁴ ΙΕΕ, τ. 11 (1978), σ. 186.

προήλασε στην νότια Ελλάδα και έφτασε ως το Μεσολόγγι, το οποίο άρχισε να πολιορκεί αμέσως μετά την άφιξή του, τον Δεκέμβριο του 1825¹¹⁵.

---

¹¹⁵ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 387.

Γ' Κεφάλαιο

Ο ρόλος των Φαναριωτών στην πολιτική ζωή επί Καποδίστρια

3.1. Η έλευση του Καποδίστρια

Η Γ' Εθνοσυνέλευση είχε προγραμματιστεί να γίνει στην Επίδαυρο, το 1826. Πρόεδρος της ορίστηκε ο Πανούτσος Νοταράς. Όμως, σύντομα διαλύθηκε, εξαιτίας του ότι οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν τα γεγονότα της πτώσης του Μεσολογγίου, στις 10 Απριλίου 1826¹¹⁶. Μετά από έναν χρόνο, η Εθνοσυνέλευση πραγματοποιήθηκε ξανά την άνοιξη του 1827, στην Τροιζήνα. Συγκεκριμένα, η Γ' Εθνοσυνέλευση ξεκίνησε τις εργασίες της στις 19 Μαρτίου, υπό την προεδρία του προκρίτου από την Γαστούνη Ηλείας, Γεωργίου Σισίνη. Οι εργασίες της Εθνοσυνέλευσης, η οποία διεξήχθη στην Τροιζήνα, ολοκληρώθηκαν στις 5 Μαΐου.

Αρχικά, σύμφωνα με απόφαση των συμμετεχόντων στην Εθνοσυνέλευση, διορίστηκαν δύο Βρετανοί αρχηγοί των ελληνικών δυνάμεων. Πιο αναλυτικά, ο Church θα ήταν ο αρχηγός του στρατού ξηράς, ενώ ο ναύαρχος Cochran εξελέγη επικεφαλής των ελληνικών δυνάμεων στην θάλασσα¹¹⁷.

Επίσης, πάρθηκαν δύο ακόμη σημαντικές αποφάσεις. Η πρώτη ήταν η εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδος για επτά χρόνια. Εισηγητής της απόφασης αυτής μπορεί να χαρακτηριστεί ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ενώ, στην απόφαση αυτή αντιτάχθηκαν οι Φαναριώτες και Υδραίοι πληρεξούσιοι. Η δεύτερη υπήρξε η σύσταση μίας επιτροπής, η οποία θα ήταν επιφορτισμένη με την κατάρτιση ενός Συντάγματος. Ανάμεσα στους πρωτεργάτες της κατάρτισης συντάγματος ήταν και δύο Φαναριώτες, ο Γρηγόριος Σούτσος, με την βοήθεια του Μιχαήλ Σούτσου.

Κατά την εποχή της Γ' Εθνοσυνέλευσης, ο Καποδίστριας βρισκόταν στην Γενεύη. Η άφιξή του ως κυβερνήτη της Ελλάδος έγινε στις 6 Ιανουαρίου 1828, όταν αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο. Ο λαός τον υποδέχθηκε με μεγάλη χαρά. Στο πρόσωπό του, έβλεπαν τον άνθρωπο, ο οποίος θα έθετε τέρμα στην ανεξέλεγκτη δράση των Τουρκοαιγυπτίων και τις υπερβάσεις διάφορων τοπικών και στρατιωτικών αρχηγών. Ανάλογες εκδηλώσεις ενθουσιασμού παρατηρήθηκαν και σε άλλα μέρη της επαναστατημένης Ελλάδος. Όμως, μέχρι την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου, στις 3 Φεβρουαρίου του 1830, ο Καποδίστριας ήταν αρχηγός ενός

¹¹⁶ Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα 1982, τ. 1, σ. 96.

¹¹⁷ C.M. Woodhouse, *Η ιστορία ενός λαού. Οι Έλληνες από το 324 ως σήμερα*, Αθήνα 2010, σ. 270.

ανεξάρτητου κράτους, το οποίο, όμως, δεν είχε αναγνωριστεί από καμία ισχυρή δύναμη του εξωτερικού¹¹⁸.

Επιπλέον, ο Καποδίστριας παρακολουθούσε επιμελώς, αν και ευρισκόμενος στο εξωτερικό από το καλοκαίρι του 1822, όταν και παραιτήθηκε από το αξίωμά του Υπουργού Εξωτερικών του τσάρου, όλα τα γεγονότα στον ελληνικό χώρο και, είχε καταλάβει ότι έπρεπε να αντιμετωπίσει μία ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση.

Η πρώτη διαπίστωση του Καποδίστρια ήταν ότι το πολίτευμα, το οποίο είχε ψηφιστεί στην Τροιζήνα δεν ήταν το καταλληλότερο για τις κρίσιμες περιστάσεις, τις οποίες περνούσε η χώρα. Ακόμη, θεωρούσε ότι η μορφή, την οποία έχει το πολίτευμα, αποτελούσε τροχοπέδη για να συγκεντρώσει όλη την εξουσία στα χέρια του και να παίρνει ορθές αποφάσεις, όπως το απαιτούσαν οι περιστάσεις.

Ο Καποδίστριας ζήτησε αναστολή του πολιτεύματος και διάλυση της Βουλής. Στο πλαίσιο αυτό, από τις 12 ως τις 17 Ιανουαρίου του 1828, ο Καποδίστριας κάλεσε στην Αίγινα, η οποία ήταν έδρα της προσωρινής ελληνικής κυβέρνησης, τους ισχυρούς παράγοντες της πολιτικής σκηνής στην Ελλάδα. Το αίτημα του νέου κυβερνήτη έγινε άμεσα δεκτό, διότι πολλοί από τους βουλευτές ήταν αντιπαθείς στον λαό και, τις περισσότερες φορές, δεν διέθεταν σαφή ιδεολογία. Ακόμη, η μοναδική τους ενασχόληση υπήρξε η εκπλήρωση των προσωπικών τους συμφερόντων και, η απόκτηση θέσης ισχύος στους κόλπους του «ξενικού κόμματος», στο οποίο ανήκαν¹¹⁹. Με αυτές τις ενέργειες, ωστόσο, παρεμποδιζόταν η σωστή λειτουργία της κρατικής μηχανής.

Στη συνέχεια, ο Καποδίστριας, αφού διέλυσε την υπάρχουσα Βουλή, η οποία είχε εκφράσει εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό του, συγκρότησε ένα γνωμοδοτικό πολιτικό σώμα, με το όνομα «Πανελλήνιον». Το σώμα αυτό αποτελείτο από 27 άνδρες¹²⁰. Στο «Πανελλήνιον» εκπροσωπούνταν και οι τρεις περιοχές, οι οποίες είχαν απελευθερωθεί, δηλαδή η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου, αλλά, συγχρόνως, ορισμένοι από τους εκπροσώπους προέρχονταν από άλλες περιοχές. Τέλος, μεταξύ των μελών του «Πανελληνίου» συμπεριλήφθηκαν και δύο Φαναριώτες. Οι Φαναριώτες αυτοί υπήρξαν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και ο Διονύσιος Σούτσος.

¹¹⁸ Α. Δεσποτόπουλος, *Ο κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*, Αθήνα 1996, σ. 50.

¹¹⁹ Τ. Βουρνάς, *ό. π.*, σ. 132.

¹²⁰ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 202.

3.2. Φαναριώτες και Καποδίστριας

Μία από τις βασικότερες επιδιώξεις στην πολιτική του Καποδίστρια υπήρξε η ιδιαίτερη φροντίδα, την οποία επέδειξε προς τα αδύναμα στρώματα, διότι αυτά αποτελούσαν την μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Η πολιτική του αυτή είχε ως αποτέλεσμα να εκδηλωθούν αντιδράσεις από εκπροσώπους, οι οποίοι ανήκαν στις παραδοσιακές οικογένειες των κοτζαμπάσηδων είτε από τους Φαναριώτες, οι οποίοι τον χαρακτήριζαν ως «τύραννο». Ακόμη, εχθρός του Καποδίστρια υπήρξε και ο Κοραΐς, ο οποίος δημοσίευε συχνά λίβελλους κατά του κυβερνήτη¹²¹.

Παρά την αρνητική στάση του Καποδίστρια απέναντι στους Φαναριώτες και τις αντιπολιτευτικές κινήσεις, ο πρώτος στρατάρχης μετά την έλευσή του κυβερνήτη, υπήρξε ο Φαναριώτης παλιός αγωνιστής του 1821, Δημήτριος Υψηλάντης. Πιο συγκεκριμένα, ο Υψηλάντης ανέλαβε την οργάνωση ενός τακτικού στρατού της Ελλάδας, ο οποίος θα διαιρείτο σε χιλιαρχίες και, ταυτόχρονα, θα ήταν απαλλαγμένος από γηραιούς οπλαρχηγούς, οι οποίοι, ωστόσο, αρνούνταν τον τίτλο του χιλιαρχου και, ζητούσαν να είναι στρατηγοί. Παρά τα εμπόδια, τα οποία προέρχονταν από τους παλιούς κλέφτες και αρματολούς, η θητεία του Υψηλάντη στην αρχηγία του στρατεύματος χαρακτηρίστηκε από την καθιέρωση, για πρώτη φορά, της στρατιωτικής πειθαρχίας¹²².

Ένας Φαναριώτης, ο οποίος ανέλαβε υψηλό αξίωμα κατά την περίοδο του Καποδίστρια, υπήρξε ο λόγιος και ποιητής Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, συγγραφέας της περίφημης κωμωδίας «Κορακίστικα». Συγκεκριμένα, με το Β΄ ψήφισμα της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης, του Άργους, συγκροτήθηκε το «Υπουργικόν Συμβούλιον», το οποίο περιείχε έξι χαρτοφυλάκια. Ο Ρίζος Νερουλός ανέλαβε Υπουργός Εξωτερικών, στη θέση του Σ. Τρικούπη. Ωστόσο, όταν άρχισαν να κυκλοφορούν οι φήμες ότι ο κυβερνήτης είχε εγκαταλειφθεί από τις προστάτιδες δυνάμεις, ο Ρίζος Νερουλός εγκατέλειψε τον Καποδίστρια και, σύντομα, προσχώρησε στην αντικυβερνητική πολιτική μερίδα, η οποία απαρτιζόταν από αυτούς, οι οποίοι ζητούσαν την ψήφιση Συντάγματος από τον κυβερνήτη.

Ανάλογη περίπτωση με αυτήν του Ρίζου Νερουλού αποτελεί ο Φαναριώτης Αλέξανδρος Καντακουζηνός, ο οποίος ξεκίνησε την σταδιοδρομία του ως υπάλληλος στην τσαρική διοίκηση. Με την έναρξη της Επανάστασης, ο Καντακουζηνός έλαβε

¹²¹ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 77.

¹²² Βλ και λήμμα συντάξεως «Υψηλάντης» στην εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τ. 34 (1996), σ. 98.

μέρος σε ορισμένες πολεμικές επιχειρήσεις, όπως η κατάληψη του κάστρου της Μονεμβασίας. Όμως, αποχώρησε από την Επανάσταση σύντομα, εξαιτίας της ψυχρότητας, η οποία υπήρχε στις σχέσεις του με τον Δημήτριο Υψηλάντη¹²³. Ο Καντακουζηνός επέστρεψε στην Ελλάδα το 1828 και, μαζί με άλλους γόνους φαναριώτικων οικογενειών, άρχισε να αγοράζει εκτάσεις γης στην Αττική. Στην αρχή, υπήρξε οπαδός και συνεργάτης του Καποδίστρια, αλλά, σταδιακά, άρχισε να απομακρύνεται από αυτόν και, προσχώρησε στην αντικυβερνητική παράταξη.

Ένας ακόμη σφοδρός πολέμιος του κυβερνήτη υπήρξε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, που είχε διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την Επανάσταση. Η έχθρα του οφείλεται στο ότι ο Μαυροκορδάτος υπήρξε εκπρόσωπος της αγγλικής πολιτικής και, θεωρούσε τον Καποδίστρια όργανο της Ρωσίας¹²⁴. Μάλιστα, ο Μαυροκορδάτος βοήθησε, το καλοκαίρι του 1831, με την παροχή οικονομικών ενισχύσεων, άλλους πολιτικούς αντιπάλους του κυβερνήτη, οι οποίοι ήταν συγκεντρωμένοι στην Ύδρα. Μεταξύ των συγκεντρωμένων πολιτικών αντιπάλων του κυβερνήτη στην Ύδρα, υπήρχαν και Φαναριώτες πολιτικοί, όπως ο Διονύσιος Σούτσος και οι ποιητές Αλέξανδρος και Παναγιώτης Σούτσος.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος υπήρξε ποιητής και δημοσιογράφος, κατά το πρότυπο του Beranger. Η έλευση του Σούτσου στην Πελοπόννησο συμπίπτει με την έναρξη της καποδιστριακής περιόδου. Αν και ήταν φαναριώτικης καταγωγής, η σάτιρα του Σούτσου, μέσω της ποίησής του, χτυπούσε τους προύχοντες και τους βουλευτές, οι οποίοι συναλλάσσονταν με τον λαό, αποσκοπώντας στο να αποκομίσουν προσωπικά τους οφέλη, τον ανώτερο κλήρο και, τέλος, τον Καποδίστρια. Ο Καποδίστριας θεωρούνταν από τον Σούτσο σαν αρπακτικό, το οποίο είχε και άλλα αρπακτικά, στην συνοδεία του.¹²⁵ Τα σατιρικά ποιήματα, τα οποία αφορούσαν τον Καποδίστρια, είχαν έμμετρη μορφή, κάτι που οφείλεται στην στιχουργική δεινότητα του ποιητή. Τα ποιήματα αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν ως «έμμετρες εφημερίδες».

Από τα τέλη του 1831 ως τον Μάρτιο του 1832, διεξήχθη η Ε' Εθνοσυνέλευση, η οποία πραγματοποιήθηκε και πάλι στο Άργος. Σε αυτή δεν έλαβαν μέρος οι Συνταγματικοί, ανάμεσα στους οποίους ανήκαν και οι Φαναριώτες. Ακριβέστερα, οι Φαναριώτες και οι υπόλοιποι Συνταγματικοί βρίσκονταν στο Άργος,

¹²³ Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην ελληνική επανάσταση*, Αθήνα 2015, σ. 56.

¹²⁴ Π. Πασπαλιάρης, «Γιατί δεν ήταν δικτάτορας ο Ιωάννης Καποδίστριας» στην εφημερίδα *Καθημερινή της Κυριακής*, αρ.φ. 12346, 10-5-2020, σ. 35.

¹²⁵ Μ. Vitti, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα 1980, σ. 181.

αλλά συνεδρίαζαν σε μία ξεχωριστή συνέλευση¹²⁶. Η Συνέλευση αυτή αποκλήθηκε, από το σύνολο της αντιπολίτευσης, «Τετάρτη κατά συνέχειαν Εθνική Συνέλευση».

Η όξυνση των παθών έφθασε σε ακραίο σημείο και, στην συνέλευση των καποδιστριακών κατατέθηκε η πρόταση να εκδιωχθούν οι Φαναριώτες. Μετά το πέρας της Εθνοσυνέλευσης, ακολούθησε σύγκρουση ανάμεσα στις δύο παρατάξεις. Φυσικά, οι εχθροπραξίες έπαυσαν σύντομα και, οι Φαναριώτες, μαζί με άλλους συνταγματικούς αποσύρθηκαν από την Πελοπόννησο. Αρχικά, βρέθηκαν στον Ισθμό της Κορίνθου και, σύντομα, μετέβησαν στα Μέγαρα, όπου και εγκαταστάθηκαν.

3.3. Ανασυγκρότηση

Όταν η κρίση ξεκίνησε να εξομαλύνεται, πολλοί Φαναριώτες ξεκίνησαν να μεταχειρίζονται διάφορες στρατηγικές, με στόχο να ανακτήσουν- έστω και ένα τμήμα- της ισχύος τους εντός και εκτός των οθωμανικών συνόρων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε ο Μιχαήλ Σούτσος ή Βόδας. Ο Βόδας ήταν γόνος σε μία από τις τέσσερις οικογένειες, οι οποίες, σύμφωνα με τον Κανονισμό του 1819, είχαν την δυνατότητα να λαμβάνουν μονοπωλιακά τα βασικά αξιώματα της οθωμανικής κρατικής διοίκησης.

Ο Βόδας ξεκίνησε την πορεία του στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό, κατά τα έτη 1817-1819, όταν είχε το αξίωμα του Μ. Διερμηνέα της Πύλης. Όταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κήρυξε την Επανάσταση, την άνοιξη του 1821, ο Μιχαήλ Σούτσος υπηρετούσε ως ηγεμόνας της Μολδαβίας. Επίσης, ήδη από το 1820, είχε μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία¹²⁷ και, όπως ήταν φυσικό, συντάχθηκε με τους επαναστάτες. Μετά την αποτυχία της εξέγερσης στην Μολδοβλαχία, ο Σούτσος κατέφυγε στην Βεσσαραβία. Το 1828, ο πρώτος Έλληνας κυβερνήτης, Ιωάννης Καποδίστριας, διόρισε τον Βόδα πρέσβη στο Παρίσι. Από την θέση αυτή, ο Βόδας κατάφερε να πετύχει την αποστολή χρημάτων και στρατιωτικής δύναμης, η οποία είχε ως στόχο την εκδίωξη των Οθωμανών από το ελληνικό έδαφος¹²⁸. Αργότερα, ο Σούτσος υπήρξε πρεσβευτής της Ελλάδος και σε άλλα κράτη, όπως η Σουηδία και η τσαρική Ρωσία. Ολοκληρώνοντας, η πορεία αυτή του Μιχαήλ Σούτσου ή Βόδα αποσκοπούσε στην ανάκτηση- έστω και μερική- της ισχύος, την οποία διέθετε μέχρι και την έναρξη της Επανάστασης του 1821.

¹²⁶ ΙΕΕ, τ. 12 (1978), σ. 166.

¹²⁷ Ν. Καμαριάνος, *Η συμβολή του ηγεμόνα Μιχαήλ Σούτσου στην Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1964, σ. 51.

¹²⁸ Βλ και λήμμα σύνταξης «Σούτσος» στην *ΜΕΕ*, τ. 28 (1959), σ. 90.

Ακόμη, ανάλογες στρατηγικές με τις κινήσεις του Βόδα ακολούθησαν και μέλη της οικογένειας του εκτελεσθέντος Μ. Δραγουμάνου της Πύλης, Κωνσταντίνου Μουρούζη. Κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα βρίσκονταν στην Οδησό ενώ, επέστρεψαν στην Μολδαβία το 1829. Τις ίδιες στρατηγικές ακολούθησαν και άλλοι γόνοι Φαναριώτικων οίκων, αν και δεν ανήκαν στις οικογένειες, οι οποίες συναποτελούσαν την «Δυναστεία των Τεσσάρων». Συγκεκριμένα, δρόμους προς την ανάκτηση της ισχύος τους ακολούθησαν και μέλη των δύο οικογενειών, οι οποίες είχαν αποκλειστεί από τον Κανουναμέ του 1819, δηλαδή των Αργυρόπουλου και Χαντζερή¹²⁹. Οι οικογένειες αυτές κατάφεραν να εμπλουτίσουν το φάσμα των εθνικών και επαγγελματικών διαδρομών, τις οποίες διέγραψαν τα περισσότερα από τα μέλη τους.

Ωστόσο, υπήρξαν και οικογένειες, οι οποίες, αν και βρίσκονταν σε χαμηλές βαθμίδες της φαναριώτικης ιεραρχίας κατά την περίοδο πριν το 1821, κατάφεραν να ανασυγκροτήσουν οθωμανικούς οίκους εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αν και σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με το παρελθόν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο Στέφανος Βογορίδης και ο Νικόλαος Αριστάρχης. Ο πρώτος συντάχθηκε στο πλευρό της Αγγλίας ενώ, ο δεύτερος με την Ρωσία. Χρησιμοποιώντας στρατηγικές, οι οποίες είχαν εφαρμοστεί κατά την προεπαναστατική περίοδο, κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα δίκτυο πελατειακών σχέσεων, το οποίο συνέδεε την Κωνσταντινούπολη με το αρτιγέννητο Υπουργείο Εξωτερικών, την Ορθόδοξη Εκκλησία, τις διοικήσεις της Μολδαβίας και Βλαχίας καθώς και ξένα κράτη. Τέλος, στο προσκήνιο εμφανίστηκαν νέες οικογένειες Φαναριωτών, των Καραθεοδωρή και Μουσούρου. Οι οικογένειες αυτές έμειναν στην ιστορία ως «Νεοφαναριώτες».

3.4. Ο Τύπος κατά των Φαναριωτών

Η αρνητική στάση των Φαναριωτών απέναντι στον Καποδίστρια είχε ως αποτέλεσμα να γραφούν λίβελλοι εναντίον τους. Στον Τύπο της εποχής, αλλά και κατά την οθωνική περίοδο, οι Φαναριώτες περιγράφονταν ως άτομα, τα οποία, για να εξασφαλίσουν την πολιτική τους επιβίωση, συντάσσονταν με την επικρατούσα ιδεολογία της εποχής. Από την άλλη, όταν βρίσκονταν στην αντιπολίτευση, υποδύονταν τους διαπρύσιους υποστηρικτές των ιδεών, τις οποίες όμως καταπατούσαν όταν βρίσκονταν στην εξουσία.

---

¹²⁹ Β. Σφυρόερας, «Ο Κανουναμέ του 1819 για την εκλογή των Φαναριωτών στις ηγεμονίες και την δραγουμανία» στο *Ο Εραμιστής*, τ. 11 (1974), σ. 576.

Πολύτιμες πληροφορίες για τις αλλαγές στην ιδεολογική πλεύση των Φαναριωτών, από το ξεκίνημα του Αγώνα ως το κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843, δίνει η εφημερίδα της οθωνικής περιόδου, με τίτλο «Ο Θρίαμβος του Συντάγματος». Η εφημερίδα αυτή απηύθυνε στους αναγνώστες της να προβαίνουν σε εχθρικές ενέργειες εναντίον των Φαναριωτών, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα κλίμα, το οποίο θυμίζει εμφύλιο πόλεμο.

Ένα από τα θέματα, τα οποία θίγει το έντυπο, είναι η ιδεολογική ασυνέπεια των Φαναριωτών, ως προς τις συνταγματικές τους πεποιθήσεις. Μέσω ενός άρθρου, το οποίο δημοσιεύθηκε στον «Θρίαμβο» στις 20 Φεβρουαρίου 1845, παρατηρούμε ότι οι Φαναριώτες εμφανίζονται σαν σθεναροί θιασώτες των συνταγματικών ελευθεριών κατά τη διάρκεια της καποδιστριακής περιόδου. Η ιδεολογική αυτή στάση ερχόταν σε αντίθεση με την αντίστοιχη της επαναστατικής περιόδου, κατά την οποία, σύμφωνα με το ίδιο έντυπο, δεν εκδήλωσαν φιλοσυνταγματικές διαθέσεις ενώ, συγχρόνως, αποτελούσαν τα στοιχεία, τα οποία διαστρέβλωναν τις τρεις εθνοσυνελεύσεις, οι οποίες διεξήχθησαν κατά την περίοδο 1821-1828.

Ωστόσο, ο πραγματικός στόχος των Φαναριωτών ήταν να στρέψουν τον λαό εναντίον του κυβερνήτη, τον οποίο θεωρούσαν ως «αυταρχικό». Η στάση τους από την έλευση μέχρι την δολοφονία του Καποδίστρια απέδειξε ότι η επίκληση του Συντάγματος ήταν μόνο ένα τέχνασμα, με το οποίο επεδίωκαν να εξαπατήσουν τον λαό¹³⁰. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο «Θρίαμβος», η απαίτηση για επιβολή Συντάγματος υπήρξε «Δούρειος Ίππος», αποσκοπώντας στην πτώση του κυβερνήτη.

Εκτός από τον «Θρίαμβο» υπήρξαν και άλλες εφημερίδες της οθωνικής περιόδου, οι οποίες αντιπολιτεύονταν τους Φαναριώτες. Ακριβέστερα, ένα έντυπο, το οποίο κατηγορεί τους Φαναριώτες για αφερεγγυότητα, είναι η «Εθνική», η οποία στηλίτευε και τη στάση τους στην Επανάσταση. Μία ακόμη εφημερίδα, η οποία κατηγορούσε τους Φαναριώτες, υπήρξε ο «Χρόνος», ο οποίος διέθετε ένα φιλοκαποδιστριακό πνεύμα¹³¹. Συγκεκριμένα, το φιλοκαποδιστριακό έντυπο κατηγορεί, στο φύλλο της 31^{ης} Αυγούστου 1833, τους Φαναριώτες ότι, κατά την περίοδο, την οποία κυβερνούσε ο Καποδίστριας, κατηλεύονταν την ιδέα του Συντάγματος.

¹³⁰ J. Petropoulos, Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο, Αθήνα 1997, σ. 158.

¹³¹ Κ. Μάγερ, *ό. π.*, σ. 101.

Η αντιπολιτευτική διάθεση του Τύπου κατά των Φαναριωτών, στη διάρκεια της καποδιστριακής και οθωνικής περιόδου, δεν περιορίστηκε αποκλειστικά στην πολιτική τους, αλλά και την γραμματειακή τους παραγωγή. Τον Ιούνιο του 1845, ο «Θρίαμβος» ειρωνεύεται την ποίηση των αδερφών Αλέξανδρου και Παναγιώτη Σούτσου, αλλά, συγχρόνως και την λογοτεχνική παραγωγή του, συγγενή τους, Ιάκωβου Ρίζου- Νερουλού¹³². Επιπροσθέτως, τον Ιούνιο του 1834, η εφημερίδα «Αθηνά», του Εμμανουήλ Αντωνιάδη, εκφράζει την πλήρη απέχθειά της για τους Φαναριώτες, την γλώσσα τους, την ποίησή τους και, γενικά, τις αξίες, τις οποίες πρέσβευαν οι ποιητές αυτοί.

---

¹³² Μ. Μερακλής, *Η ελληνική ποίηση: Ρομαντικοί. Εποχή Παλαμά Μεταπαλαμικοί*, Αθήνα 1986, σ.22

Επίλογος

Με τον όρο «Φαναριώτες» εννοούμε μία ολιγομελή, αν και ισχυρή οικονομικά και κοινωνικά τάξη, της οποίας οι εκπρόσωποι είχαν εγκατασταθεί και κατοικούσαν στο Φανάρι. Πολλοί από αυτούς είχαν αποκτήσει περιουσίες, εξαιτίας του εμπορίου και, λόγω της οικονομικής τους ευημερίας, είχαν την δυνατότητα να σπουδάσουν τα παιδιά τους στο εξωτερικό.

Η υπογραφή της Συνθήκης του Κάρλοβιτς, στην δύση του 17^{ου} αιώνα και, γενικά, οι ήττες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δημιούργησαν την ανάγκη διαπραγμάτευσης με τους δυτικούς. Έτσι, οι Φαναριώτες δημιούργησαν μία ιδιαίτερη υπαλληλική αριστοκρατία, λαμβάνοντας αξιώματα. Συγκεκριμένα, τα αξιώματα αυτά ήταν του «Μεγάλου Δραγουμάνου» ή «Μεγάλου Διερμηνέα», το οποίο αντιστοιχούσε σε αυτό του σημερινού Υπουργού Εξωτερικών. Ένα άλλο σημαίνον αξίωμα, το οποίο δημιουργήθηκε στην αυγή του 18^{ου} αιώνα και ασκήθηκε από Φαναριώτες, υπήρξε αυτό του «Δραγουμάνου του Στόλου». Οι Φαναριώτες, πολύγλωσσοι και ευφυείς, κατέστησαν σύντομα ο δίαυλος επικοινωνίας των Οθωμανών με την δυτική Ευρώπη.

Ωστόσο, το σημαντικότερο αξίωμα, το οποίο μπορούσε να λάβει ένας Φαναριώτης ήταν, χωρίς αμφιβολία, αυτό του βοεβόδα σε κάποια παραδουνάβια ηγεμονία, δηλαδή την Μολδαβία ή την Βλαχία. Η τελετή ανάρρησής τους γινόταν και στην Κωνσταντινούπολη και στην παραδουνάβια περιοχή, για την οποία είχαν εκλεγεί, με κάθε επισημότητα.

Πολύτιμες πηγές για τους Φαναριώτες παρέχει ο αξιωματούχος μέσου επιπέδου, Διονύσιος Φωτεινός, ο οποίος, κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, συνέταξε έναν κατάλογο, ο οποίος περιείχε περίπου 350 άτομα. Τα άτομα αυτά ταξινομήθηκαν σε κατηγορίες και, στην κορυφή της πυραμίδας του Φωτεινού τοποθετούνται οι ηγεμόνες στην Μολδαβία και την Βλαχία. Ακόμη, ο Φωτεινός κάνει λόγο και για το ότι, στις προσωπικότητες του καταλόγου, υπάρχουν εξελληνισμένες προσωπικότητες.

Το 1711 εμφανίστηκε, για πρώτη φορά, Φαναριώτης ηγεμόνας στην Μολδαβία και ήταν ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος. Το 1716, ο ίδιος Φαναριώτης υπήρξε ο πρώτος χρονολογικά Έλληνας, ο οποίος αναλαμβάνει καθήκοντα βοεβόδα και στην Βλαχία. Εκτός από τους Φαναριώτες ηγεμόνες, υπήρξαν και χριστιανοί, οι οποίοι ανέλαβαν υψηλά αξιώματα στις παραδουνάβιες χώρες. Ακόμη, υπήρξαν ορισμένα αξιώματα, τα οποία παρέμειναν στα χέρια των ντόπιων αξιωματούχων, οι οποίοι

ονομάζονταν «βογιάρου». Ωστόσο, υπήρξαν και κάποια αξιώματα, που συνέχισαν να ασκούνται από μουσουλμάνους.

Η διατήρηση της ισχύος ενός ηγεμόνα εξασφαλιζόταν από την εκλογή ενός άρρενα αξιωματούχου, ο οποίος ονομαζόταν «καπουκεχαγιάς». Ο καπουκεχαγιάς ήταν επιφορτισμένος με το να εκπροσωπεί τον ηγεμόνα στην Υψηλή Πύλη. Επίσης, φρόντιζε ώστε να διαλύονται οι μηχανορραφίες όσων εποφθαλμιούσαν το θρόνο ενός ηγεμόνα. Επιπλέον, οι Φαναριώτες ηγεμόνες διαμόρφωσαν δίκτυα, με τα οποία συνέλεγαν πληροφορίες από άνδρες συγγενείς τους για τα τεκταινόμενα. Τέλος, σημαντική πηγή πληροφοριών αποτελούσαν και οι γυναίκες.

Πολλοί Φαναριώτες επέβαλαν εξοντωτικούς φόρους και, έχοντας την αρμοδιότητα του εισπράκτορα των φόρων, κατάφεραν να εκμεταλλευθούν γαίες και το αγροτικό μονοπώλιο στην περιοχή. Μετά το 1783, οι παραδουνάβιες ηγεμονίες αποτέλεσαν τον σημαντικότερο σιτοβολώνα της αυτοκρατορίας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι Φαναριώτες συνέλεγαν το σιτάρι, από κοινού με τους γενίτσαρους και, ακολουθούσαν αυτόβουλη πολιτική. Κλείνοντας, ο εκάστοτε Φαναριώτης ηγεμόνας κατάφερε να εξασφαλίσει και το μονοπώλιο των αλατορυχείων, τα οποία βρισκόνταν στις περιοχές αυτές.

Η διακυβέρνηση των Φαναριωτών μπορεί να εκληφθεί ως αυταρχική και μικρογραφία της πολιτικής του σουλτάνου, στην Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, είναι αδύνατο να παραβλεφθεί η προσφορά πολλών ηγεμόνων στους τομείς της παιδείας, της δικαιοσύνης και η εισαγωγή προοδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Τον Ιανουάριο του 1819, ο σουλτάνος συνέταξε έναν κανονισμό, ο οποίος ονομάστηκε «Κανουναμές». Ο Κανουναμές είχε ως στόχο να περιορίσει την ανάληψη των βασικότερων αξιωμάτων σε μέλη, τα οποία προέρχονταν αποκλειστικά από τέσσερις φαναριώτικες οικογένειες. Με τον τρόπο αυτό, οι Φαναριώτες απέκτησαν ισχύ και την δυνατότητα ή να αποσχιστούν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ή να ενταχθούν πλήρως στους κόλπους.

Στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα, υπήρξαν Φαναριώτες αξιωματούχοι, οι οποίοι ενήργησαν υπέρ των συμφερόντων της τσαρίνας Αικατερίνης. Οι χαρακτηριστικότεροι υπήρξαν ο Γρηγόριος Γκίκας, ο οποίος, όμως, κατατομήθηκε και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος Φιραρής, ο οποίος είχε διατελέσει σε διάφορα αξιώματα της Υψηλής Πύλης, χρημάτισε ηγεμόνας της Μολδαβίας και, στο διάστημα μεταξύ των δύο ρωσοοθωμανικών πολέμων (1775-1786), υπήρξε η «ψυχή» του νεοπαγούς ρωσικού κόμματος, το οποίο είχε αναπτυχθεί εντός των ορίων της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κλείνοντας, η ρωσοφιλία στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον 18^ο αιώνα, επεκτάθηκε και στο επίπεδο των μέσων αξιωματούχων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Σκαρλάτος Στούρτζας.

Κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και, αργότερα, κατά την περίοδο της Επανάστασης, εκφράστηκαν αρνητικές κρίσεις για τους Φαναριώτες, τους οποίους θεωρούσαν υπηρέτες των Τούρκων. Ωστόσο, πολλοί Φαναριώτες δεν επιθυμούσαν να λάβουν μέρος στην Επανάσταση, επειδή δεν ήθελαν να χάσουν τα προνόμια, τα οποία είχαν λάβει για τις υπηρεσίες τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Με άλλα λόγια, οι Φαναριώτες, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Επανάσταση του 1821, αποτέλεσαν μεμονωμένες περιπτώσεις.

Ένας χαρακτηριστικός αντίπαλός τους υπήρξε ο βασικότερος εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αδαμάντιος Κοραής, ο οποίος εξέφραζε αρνητικές απόψεις για τους Φαναριώτες, κυρίως μέσω της εφημερίδας «Ο Άργος». Ο άλλος σφοδρότερος πολέμιός των Φαναριωτών και, ιδίως, των αξιωματούχων στις παραδουνάβιες χώρες, υπήρξε ο λόγιος και ιατρός από την Τήνο, Μάρκος- Φίλιππος Ζαλώνης. Ο Ζαλώνης, μέσω του περίφημου συγγράμματός του, με τίτλο «Σύγγραμμα περί των από την Κωνσταντινούπολιν πριγκίπων της Βλαχομολδαβίας των λεγόμενων Φαναριωτών», το οποίο είναι γνωστό και με τον τίτλο «Πραγματεία περί των ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας», καταφέρθηκε δριμύτατα κατά των Φαναριωτών. Αναλυτικότερα, στο έργο αυτό, ο κυκλαδίτης λόγιος πραγματεύεται το χρονικό της ανόδου των Φαναριωτών στα κυριότερα αξιώματα του οθωμανικού κράτους, τις στρατηγικές, τις οποίες μεταχειρίζονταν κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας τους σε παραδουνάβια χώρα, την εκκλησιαστική τους πολιτική, την μη συμμετοχή τους στην προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 μέσω της Φιλικής Εταιρείας και, τον ολέθριο ρόλο, τον οποίο θα είχαν αν συμμετείχαν. Ολοκληρώνοντας, ο Ζαλώνης προειδοποιεί τους επαναστατημένους Έλληνες να μην εμπιστευτούν τους Φαναριώτες ως κυβερνήτες της Ελλάδος, εκφράζοντας συγχρόνως το ποιος θα ήταν ο καταλληλότερος ηγεμόνας για την χώρα.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, οι βασικές πηγές των δημοσιογράφων της οθωμανικής περιόδου υπήρξαν ο Κοραής και ο Ζαλώνης. Ίσως και ο Ζαλώνης, αλλά και ο Κοραής ήταν ευκολότερα προσβάσιμοι σε σχέση με τα υπόλοιπα αντιφαναριωτικά κείμενα του 19^{ου} αιώνα.

Παρά τις αρνητικές κρίσεις των λογίων και των αγωνιστών για την στάση των Φαναριωτών απέναντι στην Επανάσταση των Ελλήνων, η συμβολή ορισμένων εξ

αυτών υπήρξε αποφασιστική κατά την περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Συγκεκριμένα, ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, Αλέξανδρος Υψηλάντης, ήταν Φαναριώτης. Επίσης, πολλοί Φαναριώτες είχαν μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία. Επιπλέον, πολλοί υπήρξαν οι Φαναριώτες, οι οποίοι θεωρήθηκαν ύποπτοι για συμμετοχή στην Επανάσταση και, για το λόγο αυτό, καθαιρέθηκαν από τα αξιώματά τους ενώ, άλλοι, θανατώθηκαν. Ωστόσο, και μετά την κήρυξη της Επανάστασης στην Ελλάδα, υπήρξαν ορισμένοι Φαναριώτες, οι οποίοι εξακολούθησαν να εργάζονται στα δημόσια αξιώματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κλείνοντας, αλλαγή υπήρξε και στο αξίωμα του βοεβόδα. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντικατέστησε τους βοεβόδες της Βλαχίας και της Μολδαβίας με γηγενείς βογιάρους.

Συν τοις άλλοις, ο αδερφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη, Δημήτριος Υψηλάντης, έφτασε στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1821 και, είχε σημαντική συμβολή σε μάχες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στον ελλαδικό χώρο. Επιπροσθέτως, δύο Φαναριώτες πολιτικοί, οι Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και Θεόδωρος Νέγρης επέδρασαν καταλυτικά στην διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Ακόμη, Φαναριώτες πολιτικοί ήταν μεταξύ των εισηγητών για την ψήφιση ενός Συντάγματος, όπως αποφασίστηκε κατά την Γ΄ Εθνοσυνέλευση, η οποία πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Τροιζήνας. Στη συνέχεια, δύο Φαναριώτες υπήρξαν μέλη του «Πανελληνίου», πολιτικού σώματος 27 ανδρών, το οποίο είχε συγκροτηθεί από τον Ιωάννη Καποδίστρια, το 1828. Επιπλέον, Φαναριώτης ήταν αυτός, στον οποίο ο πρώτος κυβερνήτης του μικρού νεοελληνικού κράτους ανέθεσε την δημιουργία ενός τακτικού στρατού. Συγκεκριμένα, ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης.

Εκτός από τον Υψηλάντη, υπήρξαν και άλλοι Φαναριώτες, οι οποίοι, έλαβαν αξιώματα κατά την καποδιστριακή περίοδο. Ωστόσο, οι περισσότεροι από αυτούς εγκατέλειψαν τον κυβερνήτη και, μαζί με πολλούς άλλους επιφανείς Έλληνες, συγκρότησαν μία αντιπολιτευτική μερίδα, η οποία είχε ως βασικό αίτημα την ψήφιση του Συντάγματος.

Πολλοί Φαναριώτες κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν, λόγω της εξομάλυνσης της κατάστασης και, να ανακτήσουν, έστω και εν μέρει, την ισχύ τους εντός και εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν μέλη από τις οικογένειες, οι οποίες συναποτέλεσαν την «Δυναστεία των Τεσσάρων» και, των δύο οικογενειών που είχαν αποκλειστεί, με βάση τον Κανονισμό. Ωστόσο, ανασυγκρότηση φαναριώτικων οίκων έγινε και από μέλη οικογενειών, οι οποίες, κατά την

προεπαναστατική περίοδο, βρίσκονταν στα κατώτερα στρώματα της φαναριώτικης κοινωνίας. Σαφέστερα, τα μέλη των οικογενειών αυτών κατάφεραν να δημιουργήσουν δίκτυα, όπως και στην περίοδο πριν από το 1821. Την ίδια περίοδο, ξεκίνησαν να εμφανίζονται νέες οικογένειες Φαναριωτών στο προσκήνιο.

Οι εφημερίδες της εποχής δημοσίευαν λίβελλους εναντίον των Φαναριωτών. Ο λόγος ήταν η ιδεολογική αστάθειά τους ως προς την επιβολή Συντάγματος ή όχι. Αναλυτικότερα, κατά την καποδιστριακή περίοδο, οι Φαναριώτες επιζητούσαν την ψήφιση συντάγματος από την πλευρά του κυβερνήτη. Όμως, στον Τύπο της μετακαποδιστριακής εποχής αναφέρεται ότι ο πραγματικός τους σκοπός δεν ήταν η εξασφάλιση συνταγματικών ελευθεριών, αλλά η πτώση του «αυταρχικού» Καποδίστρια από την εξουσία.

Οι Φαναριώτες είναι το τμήμα των Ελλήνων εκείνο, που έχει αντιμετωπιστεί αρνητικά από την ελληνική ιστοριογραφία της εποχής τους, αλλά και την σύγχρονη. Ορισμένες από τις κατηγορίες ίσως ευσταθούν, διότι οι Φαναριώτες είχαν εμπλακεί έντονα στην οθωμανική πολιτική και, πολλοί από αυτούς είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα. Πιο αναλυτικά, είχαν καταλάβει τα αξιώματα του ηγεμόνα της Βλαχίας και της Μολδαβίας. Με την ανάληψη των αξιωμάτων, οι περισσότεροι διατήρησαν τις θέσεις με κληρονομικό τρόπο. Επίσης, είχαν αναλάβει και δύο άλλα αξιώματα εντός της οθωμανικής διοίκησης, δηλαδή του Μ. Διερχόμενου της Υψηλής Πύλης και του Δραγουμάνου του Στόλου. Άρα, οι Φαναριώτες, λαμβάνοντας δημόσια αξιώματα, έφτασαν πολύ ψηλά στην οθωμανική κρατική μηχανή και μπορούσαν να θεωρηθούν ως εν δυνάμει αντικαταστάτες των Οθωμανών στην διακυβέρνηση και στον έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ανεξάρτητα από τις αρνητικές κρίσεις, οι οποίες υπάρχουν, οι Φαναριώτες ήταν, αναντίρρητα, μετά από τους κλέφτες και τους αρματολούς, το πιο δυναμικό μέρος του νέου ελληνισμού, το οποίο, μετά από αιώνες δουλείας, δεν νάρκωσε την θέλησή του ως προς το να ζήσει και να αγωνιστεί, χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα, για μία καλύτερη τύχη.

Πηγές και βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Δημοσιευμένες πηγές

«Ανωνύμου του Έλληνας», *Ελληνική Νομαρχία*, Αθήνα 2007

Ζαλώνη, Μ.-Φ. «Σύγγραμμα περί των από την Κωνσταντινούπολιν πριγκίπων της Βλαχομολδαβίας των λεγόμενων Φαναριωτών», το οποίο είναι γνωστό και με τον τίτλο «Πραγματεία περί των ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας», Αθήνα χ.χ.

Κοραή, Αδ. *Προλεγόμενα στους αρχαίους συγγραφείς*, Αθήνα 1995, 5τ.

2. Απομνημονεύματα

Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα χ.χ., 2τ.

Φωτάκου, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1993.

3. Εφημερίδες

Αθηνά

Άργος (Ερμούπολη)

Δημοκρατία

Ζέφυρος

Θρίαμβος του Συντάγματος

Καθημερινή της Κυριακής

Ροδιακή

Χρόνος

4. Εγκυκλοπαίδειες - λεξικά

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ)

Νέα Δομή

Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν *Ήλιος*

Πάπυρος- Λαρούς

5. Διαδικτυακές πηγές

<https://cognoscoteam.gr/>

<https://library.parliament.gr/>

<https://repository.kallipos.gr>

B. Βιβλιογραφία

Βακαλόπουλος Α. *Νέα Ελληνική ιστορία 1204-1985*, Θεσσαλονίκη 2005.

Βακαλόπουλος Κ., *Ιστορία της Ελλάδος*. Επίτομη- Συνθετική (1204-2000), Θεσσαλονίκη 2004.

Βερέμης Θ. & Κολλιόπουλος Ι.Σ., *Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια*, Αθήνα 2006.

Βερέμης Θ., *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων*, Αθήνα 2003.

Βουρνάς Τ., *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, Αθήνα 1982, τ. 1

Βρανούσης Λ., «*Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και ο Κοραΐς*» στα *Πρακτικά Συνεδρίου «Κοραΐς και Χίος*», Αθήνα 1984, σ. 220-237.

Γιαννόπουλος Ι., «*Η Β' Εθνική Συνέλευση στο Άστρος*» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σ. 296

Γιαννόπουλος Ι., «*Απειλή συγκρούσεως. Ο Κολοκοτρώνης αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού*» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σ. 299-300.

Δασκαλάκης Α. Κοραΐς και Καποδίστριας, *Οι κατά του κυβερνήτου λίβελλοι*, Αθήνα 1958.

Δεσποτόπουλος Α., «*Η επανάσταση στην Μολδοβλαχία*» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978 σελ. 22-42.

Δεσποτόπουλος Α., «*Έσχατη αντίσταση στην μονή Σέκου*» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σελ. 67-69.

Δεσποτόπουλος Α., *Ο κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*, Αθήνα 1996.

Διαμαντούρος Ν., *Οι απαρχές της συγκρότησης του σύγχρονου κράτους 1821-1828*, Αθήνα 2002

Θεοδωρίδης Γ., *Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και η δράση του από την Ανατολή στην Δύση και από την Δύση στην Επανάσταση (διδακτορική διατριβή)*, Αθήνα 1999

Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. 11 (1978)

Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. 12 (1978)

Καμαριάνος Ν., *Η συμβολή του ηγεμόνα Μιχαήλ Σούτσου στην Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1964.

Κορδάτος Ι., *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδος 1453-1821*, Αθήνα 1964, τ. 9.

Λέτσιος Σ., «*Η πόλη του Υψηλάντη στο Μίτσιγκαν*» στην *εφημερίδα Δημοκρατία*, αρ. φ. 2255, 24-3-2014

Μάγερ Κ., *Ιστορία του ελληνικού Τύπου*, Αθήνα 1957

Μερακλής Μ., *Η ελληνική ποίηση: Ρομαντικοί. Εποχή Παλαμά Μεταπαλαμικοί*, Αθήνα 1986

Μηνάογλου Χ. *Οι Φαναριώτες και η οθωμανική διπλωματία στα τέλη του ΙΗ΄ αιώνα*, Αθήνα 2019.

Παναγιωτόπουλος Β., *Δύο πρίγκιπες στην ελληνική επανάσταση*, Αθήνα 2015.

Παναγόπουλος Θ., *Τα φιλά γράμματα της ιστορίας*, Αθήνα 1994

Παπαδόπουλος Σ.Ι., «Τελευταία περίοδος του Αγώνος στην Ανατολική Στερεά» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σελ. 530.

Πασπαλιάρης Π. «Γιατί δεν ήταν δικτάτορας ο Ιωάννης Καποδίστριας» στην εφημερίδα *Καθημερινή της Κυριακής*, αρ.φ. 12346, 10-5-2020.

Πατρινέλης Χ.Γ., «Οι Φαναριώτες πριν το 1821» στα *Πρακτικά της Γ΄ Επιστημονικής Ημερίδας «Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης»*, σ. 15-50.

Ροτζώκος Ν., *Επανάσταση και εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Αθήνα 1997.

Σταυρίδη Β., *Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1453-σήμερα)*, Θεσσαλονίκη 1987.

Σφυρόερας Β., «Ο Κανουναμές του 1819 για την εκλογή των Φαναριωτών στις ηγεμονίες και την δραγουμανία» στο *Ο Εραμιστής*, τ. 11, (1974), σ. 568-579.

Σφυρόερας Β., «Τοπική επικράτηση της Επανάστασης» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σ. 198-199

Σφυρόερας Β., «Η Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου» στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. 12, Αθήνα 1978, σελ. 201-203.

Τρικούπης Σ., *Ιστορία της ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 1965, τ. 1.

Τσιρπανλής Ζ.Ν., «Ο κανουναμές της Ρόδου και της Κω» στην εφημερίδα *Ροδιακή*, αρ.φ. 1995, 2-3-2011

Φίλιου Χ., *Βιογραφία μίας αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2016

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) ως την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων (1947)*, Αθήνα 2000

Χρήστου Θ., *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013.

Burns E.M., *Ευρωπαϊκή ιστορία. Ο δυτικός πολιτισμός. Οι νεότεροι χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1983

Camariano C., *Alexandre Mavrocordato*, Firenze 2008.

Chandler D.G., *The campaigns of Napoleon*, Boston 1999

Dalegre J., *Έλληνες και Οθωμανοί*, Αθήνα 1998.

Ghervas S., *Réinventer la tradition. Alexandre Stourdza et l'Europe de la Sainte-Alliance*, Paris 2008.

Quataert D., *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge 2005.

Pappas N.C., *Greeks in Russian military service in the late eighteenth and early nineteenth century*, Thessaloniki 1991.

Petropoulos J., *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο*, Αθήνα 1997.

Seton-Watson R.A., *History of the Roumanians. From Roman times to the completion of unity*, Cambridge 1963.

Taki V., *Limits of protection. Russia and the orthodox coreligionists in the Ottoman Empire*, Pittsburgh 2015.

Vitti M., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα 1980.

Woodhouse C.M., *Ιστορία ενός λαού. Οι Έλληνες από το 324 ως σήμερα*», Αθήνα 2010.

Παράρτημα

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο «εξ απορρήτων». Μεγάλος Διερμηνέας της Πύλης

Πηγή: Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν *Ήλιος*

Μιχαήλ Σούτσος ή Βόδας. Φαναριώτης ηγεμόνας στην Μολδαβία (1817-1819) και, μετέπειτα αξιωματούχος του ελληνικού κράτους
Πηγή: Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν *Ήλιος*

Δημήτριος Υψηλάντης. Αν και Φαναριώτης στην καταγωγή, εκ των πρωταγωνιστών στην Επανάσταση του 1821.

Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 12.

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Φαναριώτης πολιτικός. Παρά τα ελαττώματά του, επίδρασε αποφασιστικά στις τύχες του επαναστατημένου Έθνους.

Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*

Κατάλογοι αξιωματούχων

Α. Μεγάλοι Διερμηνείς της Πύλης

Παναγιώτης Νικούσιος	1661-1673
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ απορρήτων	1673-1709
Νικόλαος Α. Μαυροκορδάτος	1709-1710
Ιωάννης Α. Μαυροκορδάτος	1710-1717
Γρηγόριος Ματθ. Γκίκας	1717-1727
Αλέξανδρος Ματθ. Γκίκας	1727-1740
Ιωάννης Καλλιμάχης	1741-1750
Ματθαίος Γρ. Γκίκας	1750-1752
Ιωάννης Καλλιμάχης	1752-1758
Γρηγόριος Α. Γκίκας	1758-1764
Γεώργιος Σκαρλάτου Καρατζάς	1764-1765
Σκαρλάτος Κ. Καρατζάς	1765-1768
Νικόλαος Κ. Δράκος Σούτσος	1768-1769
Σκαρλάτος Κ. Καρατζάς	1770-1774
Αλέξανδρος Ι. Υψηλάντης	1774
Κωνσταντίνος Δημ. Μουρούζης	1774-1777
Νικόλαος Κ. Καρατζάς	1777-1782
Μιχαήλ Κ. Δράκος Σούτσος	1782-1783
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο Φιραρής	1783-1785
Αλέξανδρος Καλλιμάχης	1785-1788
Κωνσταντίνος Ράλλης	1788
Μανουήλ Καρατζάς	1788-1790
Αλέξανδρος Κ. Μουρούζης	1790-1792
Γεώργιος Κ. Μουρούζης	1792-1794
Αλέξανδρος Καλλιμάχης	1794-1795
Γεώργιος Κ. Μουρούζης	1795-1796
Κωνσταντίνος Α. Υψηλάντης	1796-1799
Αλέξανδρος Ν. Σούτσος	1799-1801

Σκαρλάτος Α. Καλλιμάχης	1801-1806
Αλέξανδρος Χαντζερής	1806-1807
Αλέξανδρος Μ. Σούτσος	1807
Ιωάννης Γ. Καρατζάς	1807-1808
Ιωάννης Ν. Καρατζάς	1808
Δημήτριος Μουρούζης	1808-1809
Παναγιώτης Μουρούζης	1809-1812
Ιωάννης Γ. Καρατζάς	1812
Ιάκωβος Αργυρόπουλος	1812-1817
Μιχαήλ Σούτσος	1817-1819
Ιωάννης Καλλιμάχης	1819-1821
Κωνσταντίνος Μουρούζης	1821
Σταυράκης Αριστάρχης	1821

Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 11

Β. Πίνακας ηγεμόνων Μολδαβίας

Νικόλαος Α. Μαυροκορδάτος	1711-1716
Μιχαήλ Ρακοβίτσα	1716-1726
Γρηγόριος Γκίκας	1726-1733
Κωνσταντίνος Ν. Μαυροκορδάτος	1733-1735
Γρηγόριος Γκίκας	1735-1739
Ρωσική κατοχή	1739
Γρηγόριος Γκίκας	1739-1741
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1741-1743
Ιωάννης Μαυροκορδάτος	1743-1747
Γρηγόριος Γκίκας	1747-1748
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1748-1749
Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα	1749-1753
Ματθαίος Γκίκας	1753-1756
Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα	1756-1757
Σκαρλάτος Γκίκας	1757-1758
Ιωάννης Καλλιμάχης	1758-1761
Γρηγόριος Καλλιμάχης	1761-1764
Γρηγόριος Γκίκας	1764-1767

Γρηγόριος Καλλιμάχης	1767-1769
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1769
Ρωσική κατοχή	1769-1774
Αλέξανδρος Γκίκας	1774-1777
Κωνσταντίνος Μουρούζης	1777-1782
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	1782-1785
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	1785-1786
Αλέξανδρος Υψηλάντης	1786-1788
Εμμανουήλ Gianni Rossetti	1788
Αυστρορωσική κατοχή	1788-1792
Αλέξανδρος Μουρούζης	1792-1793
Μιχαήλ Σούτσος	1793-1795
Αλέξανδρος Καλλιμάχης	1795-1799
Κωνσταντίνος Υψηλάντης	1799-1801
Αλέξανδρος Σούτσος	1801-1802
Αλέξανδρος Μουρούζης	1802-1806
Σκαρλάτος Καλλιμάχης	1806
Ρωσική κατοχή	1806-1812
Σκαρλάτος Καλλιμάχης	1812-1819
Μιχαήλ Σούτσος	1819-1821

Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 11

Γ. Πίνακας ηγεμόνων Βλαχίας

Νικόλαος Α. Μαυροκορδάτος	1716
Ιωάννης Α. Μαυροκορδάτος	1716-1719
Νικόλαος Α. Μαυροκορδάτος	1719-1730
Κωνσταντίνος Ν. Μαυροκορδάτος	1730
Μιχαήλ Ρακοβίτσα	1730-1731
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1731-1733
Γρηγόριος Γκίκας	1733-1735
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1735-1741
Μιχαήλ Ρακοβίτσα	1741-1744
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1744-1748
Γρηγόριος Γκίκας	1748-1752

Ματθαίος Γκίκας	1752-1753
Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα	1753-1756
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1756-1758
Σκαρλάτος Γκίκας	1758-1761
Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος	1761-1763
Κωνσταντίνος Ρακοβίτσα	1763-1764
Στέφανος Ρακοβίτσα	1764-1765
Σκαρλάτος Γκίκας	1765-1766
Αλέξανδρος Γκίκας	1766-1768
Γρηγόριος Γκίκας	1768-1769
Ρωσική κατοχή	1769-1774
Αλέξανδρος Υψηλάντης	1774-1782
Νικόλαος Καρατζάς	1782-1783
Μιχαήλ Σούτσος	1783-1786
Νικόλαος Μαυρογένης	1786-1789
Αυστριακή κατοχή	1789-1791
Μιχαήλ Σούτσος	1791-1793
Αλέξανδρος Μουρούζης	1793-1796
Αλέξανδρος Υψηλάντης	1796-1797
Κωνσταντίνος Χαντζερής	1797-1799
Αλέξανδρος Μουρούζης	1799-1801
Μιχαήλ Σούτσος	1801-1802
Κωνσταντίνος Υψηλάντης	1802-1806
Ρωσική κατοχή	1806-1812
Ιωάννης Καρατζάς	1812-1818
Αλέξανδρος Σούτσος	1818-1821
Σκαρλάτος Καλλιμάχης	1821

Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 11

Περίληψη

Οι Φαναριώτες, μορφωμένοι και γλωσσομαθείς, εξυπηρέτησαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αναλάμβαναν τρία αξιώματα. Πιο αναλυτικά, αυτό του Μ. Διερμηνέα της Πύλης, του «Δραγουμάνου του Στόλου» και τη θέση του ηγεμόνα είτε στην Βλαχία είτε στην Μολδαβία. Η τελευταία υπήρξε η θέση, η οποία επιβεβαίωνε την ισχύ των Φαναριωτών στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό.

Ορισμένοι Φαναριώτες έλαβαν μέρος και στην ελληνική Επανάσταση και, αργότερα, έλαβαν αξιώματα στην εποχή του Καποδίστρια. Ο Τύπος και οι λόγιοι ήταν αρνητικοί απέναντί τους, και στις δύο περιόδους. Ωστόσο, παρά τις αρνητικές κρίσεις και τις υπηρεσίες τους στην Πύλη, οι Φαναριώτες υπήρξαν ένα ζωντανό κύτταρο του νέου ελληνισμού.